Tanulmányok Kelet-Európa helyzetéről a 2010-es években

Edutus Egyetem
Tatabánya, Stúdium tér 1.

Főszerkesztő:
Némethné Dr. Gál Andrea

Felelős szerkesztő:
Forrai Márta

Szerkesztette:
Vigh László PhD

MINDEN JOG FENNTARTVA

A mű egészének, vagy bármely részének másolása, sokszorosítása,
valamint információszolgáltató rendszerben történő tárolása
és továbbítása csak a kiadó engedélyével megengedett

ACTA PERIODICA 14. KÖTET

EDUTUS EGYETEM KIADÁSA

www.edutus.hu

ISSN 2063-501XIV

2018. augusztus

Tartalomjegyzék

AZ „UTOLSÓ CSENGETÉSTŐL” A „BLANKA ALAGÚTIG”
Dr. Belyó Pál 4

ALUMNI TEVÉKENYSÉG VIZSGÁLATA A HAZAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN
Dr. Duga Zsófia PhD 24

MUTF.RO = FŐ AZ ISKOLA - HÚSZ ÉVES A MAGYAR NYELVŰ NAPPALI TAGOZATOS FELSŐOKTATÁS SZÉKELYUDVARHELYEN 1998-2018
Dr. Kandikó József Professor és Rector Emeritus 48

DIGITALE INHALTE IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT
Majoros Anna PhD / Peres Anna PhD 61

A TERÜLETI TŐKE KUTATÁSOK ÚJ IRÁNYAI
Poreisz Veronika 67

DIGITALIZÁLT OKTATÁS A GYAKORLATBAN II. RÉSZ
Dr. habil Réger Béla PhD 84

GDP AZ OKTATÁSBAN … TEGYÜK KICSIT HELYRE!
Dr. Sárkány Péter 99

A VELENCEI-TÓ TÉRSÉGE TURIZMUSFEJLESZTÉSÉNEK TÖRTÉNETI VIZSGÁLATA
Dr. Wirt Gábor 113

AZ „UTOLSÓ CSENGETÉSTŐL" A „BLANKA ALAGÚTIG" [1]

(Néhány jellemző a CSEH KÖZTÁRSASÁG elmúlt évtizedeiről)

DR. BELYÓ PÁL, főiskolai tanár
Edutus Egyetem

Absztrakt

A rendszerváltó országok fejlődése egy irányba halad, de sok eltérő folyamat befolyásolja a növekedésüket. Különösen érezhető ez a cseh gazdaság és társadalom fejlődésében, amely – úgy tűnik - jelentősen gyorsabban zárkózik fel a fejlett országok felső szintjéhez, mint a többi visegrádi ország, így például hazánk.

Abstract

The development of transition countries is moving in the same direction, but many different processes affect their growth. This is particularly noticeable in the development of the Czech economy and society, which seems to be significantly faster than the other Visegrád-countries, such as Hungary.

X X X

A cseh gazdasági és társadalmi fejlődés folyamata a rendszerváltást követően a többi átalakuló országtól némileg eltérően zajlott. 1989-ig nagyon erősen érvényesültek a társadalmi viszonyokat megnyomorító politikai korlátok. Egyértelműen megállapíthatók a gazdasági-társadalmi fejlődés egészét ellehetetlenítő jellemzők, legfőképpen az a gazdasági irányítás, amely a piaci igényeket teljes mértékben figyelmen kívül hagyta. Emellett komoly feszültséget jelentett a régóta (1945-1991), ideiglenesen Csehszlovákiában állomásozó szovjet hadsereg. A szocialista ideológiai rugalmatlanság jelentős torzító következményekkel járt, erősödött a külföldi emigrálás (művészek, sportolók - Martina Navratilova, Ivan Lendl, ….. Karel Gott…).

A hiánygazdálkodás következményeként felmérések szerint a társadalom 65%-a rendszeresen adott hála-, és csúszópénzt, vesztegetett meg tisztviselőt.[2]

[1] Előadás: Magyar Tudomány Napja 2017. november 16. EDUTUS Főiskola

A rendszerváltást követő első évtized…

Csehszlovákia függetlenné válása egy alapvető társadalmi-gazdasági átalakulás kezdetét jelentette. Csehszlovákiának 1990-re államadóssága ugyan alig volt, de olyan közgazdásza, politikusa vagy vállalkozója is kevés volt, aki jártas lett volna a szabadpiaci mechanizmusokban. Például a rendszerváltás utáni valutapolitika szerencsejáték szerű volt; a külföldiek által javasolt csereértékre alapozták.

A cseh gazdaság Csehszlovákia 1993-as szétválása után a külföldi, főleg a német tőke segítségével indulhatott fejlődésnek. Ennek alapja pedig az volt, hogy Csehország a közép-kelet-európai régió más államaihoz képest meglehetősen magas GDP-vel és viszonylag alacsony államadóssággal rendelkezett. A piacgazdaságra történő áttérés gyorsan zajlott, 1995-re a magánszektor részesedése már elérte a 70 százalékot, ami a rendszerváltó országok között a legmagasabb érték volt. Kedvező alapokat jelentett az is, hogy nagy hagyományokkal rendelkező iparágai vannak: a vaskohászat, a gépgyártás (Škoda-művek), a porcelán-, üveg-, élelmiszer-, és söripar mellett jelentős a textil-, a bőr-, a fa- és a papíripar is. Korábban is a fő kereskedelmi partnerei Németország, Szlovákia, Ausztria, Lengyelország, az Egyesült Királyság, Franciaország és Magyarország voltak.

A tulajdonviszonyok rendezetlensége és a halogatott ipari szerkezetváltás miatt azonban tartós növekedési pályára csak az ezredforduló táján került. Sajátos problémák nehezítették

[2] A csehszlovák rendszerváltás közvetlen elindítója a 1989-es „bársonyos forradalom" volt. E váltás lényegében a lakosság egyre gyakoribb utcai kivonulásának volt köszönhető: 1988 augusztusában az 1968-as szovjet bevonulás 20.évfordulója miatt, majd az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának emléknapján, később, 1989-ben Jan Palachra való emlékezés miatt került sor tüntetésekre Prágában. Václav Havel kiszabadítása érdekében és a '68-as események 21. évfordulója során ismét tüntetők vonultak az utcára. Októberben a csehszlovák vezetés úgy döntött, hogy átengedi a kelet-német menekülteket az NSZK-ba, ezután következett be a november 17-i diáktüntetés, mely kezdetben békésen zajlott, végül az egész országra szétterjedő munkahelyi sztrájk vált belőle és a nagyobb városokban (Brnóban és Pozsonyban) is tízezres tüntetések indultak. A sztrájkok és tüntetések széleskörűvé válásával a kormánynak engednie kellett: a kommunista párt öt konzervatív tagját elmozdították pozíciójából és az ellenzékkel közös szövetségi kormányt alakítottak, törölték az alkotmányból a kommunista párt hatalmára vonatkozó rendeleteket, lebontották a csehszlovák-osztrák határzárat, így Csehszlovákiában is leomlott a vasfüggöny. December 28-án Alexander Dubčeket választották a parlament elnökévé, másnap pedig Václav Havelt köztársasági elnökké. A politikai rendszer átalakítása után lehetőség nyílt a gazdaság reformjára is. A liberalizációs lépések kialakítása Václav Klaus pénzügyminiszterre és Vladimír Dlouhý gazdasági miniszterre vártak. A reform – hasonlóan a lengyelhez – sokkterápiára épült: feloldották az ár- és bérszabályozást, ennek eredményeként hiperinfláció alakult ki az országban, illetve tömegprivatizációt vezettek be. E privatizációs formának a lényege, hogy a csehszlovák lakosok vagyonjegyeket, kuponokat kaptak, melyekkel részvényeket vásárolhattak vagy eladhatták befektetési alapoknak. Csehszlovákia költségvetése kiegyensúlyozott, államadóssága fenntartható mértékű volt, így az is megoldhatóvá vált, hogy az önkormányzatok ingyen jussanak állami vagyonhoz. Ezáltal a privatizáció során érvényesülhetett az igazságosság elve, hiszen az államháztartás – Magyarországgal és Lengyelországgal ellentétben – nem kényszerült arra, hogy így növelje az államkassza bevételeit. A gyors magánosítás azonban nem a várt eredményeket hozta.

a kibontakozást, így a demokratikus rendszer kialakítása során a privatizáció. Az cseh állam is igyekezett átadni minden kisebb vállalkozást a privát szférának. Ehhez azonban nem voltak meg az igazi feltételek, hiszen a lakosságnak addig nem volt semmiféle megtakarítása. Sőt a külföldi tőke sem volt érdekelt az állam által eladásra kínált vállalatokban. Így hozták létre az un. kuponos privatizációs rendszert. Ebben minden részvény ugyan annyit ért, minden dolgozó egy heti fizetését kuponban kapta. Egy kupon három részvényt jelentett. Elég sajátosan nehéz helyzetet jelentett, hogy 40 év tervgazdaság után a polgárok néhány részvénnyel mehetek tőzsdézni.

A privatizációs folyamat bonyolítása mellett a valutapolitika is komoly problémákat okozott a piacgazdasági átállás alatt. Elég csak utalni az 1991 után 57%-ra emelkedő inflációra. A magyarországi helyzettől eltérően mind ezek következménye lett a nemzetközi elszigeteltség.

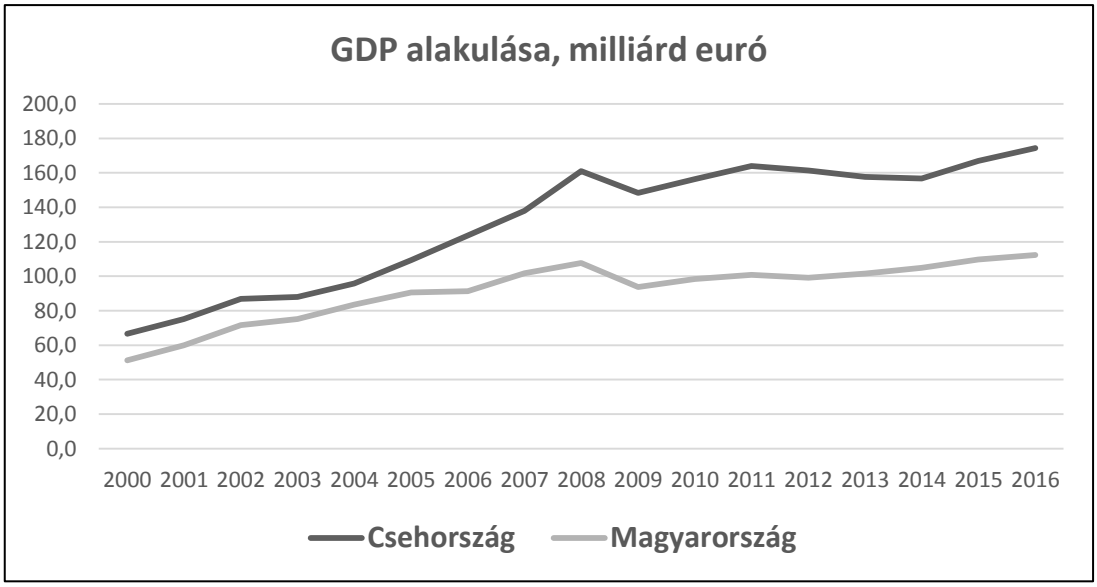

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A kuponos privatizáció során a tulajdonváltás lényegében csak jogi értelemben valósult meg. A vállalatok tulajdonjoga nagyrészt a kialakított befektetési alapokhoz, majd onnan pedig a korábbi vállalatvezetés kezébe került. Mivel a befektetési alapok az öt legnagyobb bank tulajdonában voltak, így a bankok egy személyben lettek a vállalatok tulajdonosai és hitelezői is. Nem csoda, hogy ezzel a cseh gazdaság pénzügyi válságba került.

A privatizáció a hibáival együtt egy sokkterápia alkalmazásával a reálgazdaság hatékony fejlődését, átalakítását eredményezte.

1995-re a Csehország a rendszerváltók között a legdinamikusabban fejlődő, és a legkedvezőbb makrogazdasági mutatószámokkal rendelkező ország lett: A cseh átmenet első évtizede végére körvonalazódtak a megoldandó további lépések is.

- A privatizáció folyamatosan változó jogi szabályozása ellenére gátló tényező maradt a kialakult vállalat tulajdonlás. Olyan hiányos „üzleti morál" működött, amelyben hiányzott a gazdasági szereplők hatékony együttműködés és így az erőforrások megfelelő elosztása. Ez aztán megalapozta a később egyre nyilvánvalóbbá váló rejtett gazdasági formák alkalmazását, elsősorban a korrupció burjánzását.
- A piacgazdaság természetesen működött már a vállalatok profit-érdekeltsége. Ennek érdekében többet is termeltek, ezzel szemben nem a hazai, alacsony színvonalú, hanem a piacok nyitottá válásával a jobb minőségű importtermékeket vásárolták. A vállalatok csőd közeli helyzetét okozta a nagy mennyiségű eladhatatlan, felhalmozódott készletek.
- Kritikussá vált a cseh gazdaságban a modernizáció elmaradása is.

A cseh gazdaságpolitika nem kellően támogatta a vállalati szférát. A fiskális politika elsődlegessége, azaz a költségvetés fenntarthatósága fontosabb volt. Utólag bebizonyosodott, hogy az állam gyors kivonulása a gazdaságból itt elhibázott lépéslehetett. Az alacsony beavatkozási szint már a fejlett gazdaságok, demokráciák lehetősége. Csehországban viszont az államnak a gazdaságba történő beavatkozását csak fokozatosan kellett volna csökkenteni. Ennek persze a gazdasági megfontolások mellett társadalmi és politikai területei is vannak.

A csehországi rendszerváltással egyidőben nem oldották meg az intézményrendszer reformját. A privatizált vállalatoknál nem történt érzékelhető tőkebevonás, és a végrehajtott beruházások sem eredményeztek intenzív növekedést.

A magyarországihoz hasonló gazdasági megtorpanás következett be. Az 1995-re körvonalazódó lényeges hibák egyike talán az volt, hogy az aggregált kereslet 1994 és 1996 között a külföldi tőke beáramlása és a rögzített árfolyamrendszer miatt folyamatosan nőtt.

Ez okozta egyrészt a magasan beragadó inflációt (ennek egyik oka volt az, hogy a piaci szférában a vállalatvezetők a termelékenységet meghaladó mértékben emelték a béreket), másrészt okozta a folyó fizetési mérleg, így a külkereskedelmi mérleg deficitjét.

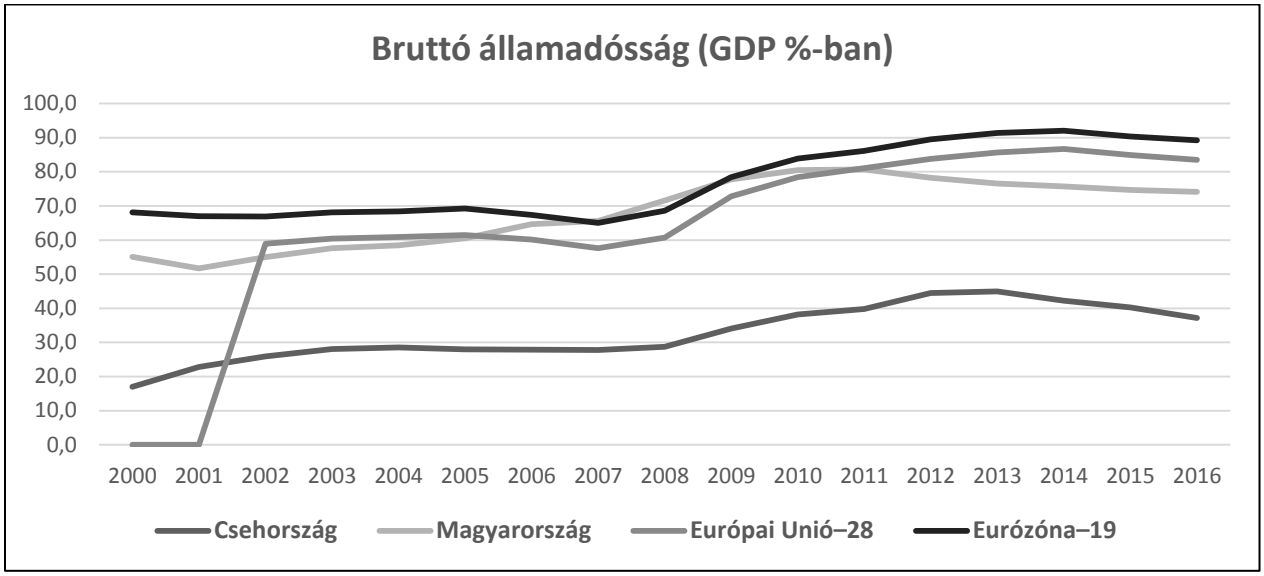

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A cseh sokkterápia is hasonló volt, mint hazánkban, kézenfekvő intézkedésekkel stabilizálta a helyzetet. Elsősorban a növekvő külső egyensúlytalanságot kellett megállítani, majd a belső deficit csökkentésére is sor került, ezért szigorú monetáris és fiskális politikai lépések történtek:

- a külkereskedelmi mérleg deficitjének csökkentésére, és a cseh korona elleni spekulációs támadás kivédésére a rögzített árfolyamrendszerről áttértek az árfolyam lebegtetésre,
- megemelték a jegybanki alapkamatot,
- vámpótlékot és új adónemeket vezettek be,
- az állami kiadásokat szigorún „megvágták”, csökkentették az állami szervek kereteit,
- befagyasztották a közszféra béreit, ezzel pedig csökkentették a belső keresletet.

A magyarországi „Bokros-csomaghoz” hasonló szigorításokkal a cseh gazdaság két legnagyobb problémáját persze nem sikerült rendezni: azaz az elmaradt strukturális reformokat és a privatizáció okozta átláthatatlan tulajdonosi viszonyokból eredő nem költséghatékony működést. A bevezetett intézkedések hatására a cseh gazdaság mintegy két évre recesszióba került.

Utána azonban meghozta az eredményeket a restrikciós politika és a cseh gazdaság újra bővülő pályára került. Érdemes a legfontosabb eredményeket összefoglalni:

- a cseh export több mint 50%-át a műszaki és elektronikai cikkek tették ki, és ezzel az export lett a növekedés elsődleges tényezője, részben. a kedvező külső környezetnek köszönhetően is,
- emellett a fejlett EU tagállamokba irányuló export 18%-kal nőtt, míg a volt szocialista országokba 10%-kal csökkent,
- a háztartások fogyasztása kisebb mértékben járult hozzá a növekedéshez, csupán mintegy2%-kal emelkedett 1998-hoz képest,
- a beruházások csökkenése viszont a gazdasági fellendülés ellenére sem torpant meg és talán ez az egyik lényegi oka az un. „cseh csodának". Az átmenet második fázisában, 1993 után a beruházások a GDP mintegy 30%-át jelentették.

Az uniós csatlakozás előtt már javuló tendenciák…

Csehországnak a gazdasági visszaesésből történt kilábalás után ésszerű lépésekkel kellett volna közép- és hosszú távon fenntartható növekedési pályára állítani a gazdaságot. Ehhez első lépésként csökkenteni kellett volna az állami újraelosztás mértékét, ez ugyanis a GDP arányában 45% felett volt. A megoldás kínálkozott is, de nem történt meg a strukturális reformok végrehajtása, ennek keretében elsősorban az adó- és a nyugdíjrendszer módosítása. Hasonlóképp elmaradt a közszféra kiadásainak, az ott dolgozók arányának, az államilag támogatott korai nyugdíjazás mértékének, az állami vállalatok támogatásának csökkentése is.[3] Ezek az intézkedések nem szerepeltek sem az 1999-es, sem a 2000-es költségvetési tervekben. A magyarázat a gazdaság ciklikus fejlődése volt, és nem találtak módot a deficit csökkentésére, bár középtávon a hiány fenntarthatóságát aggasztónak becsülték. Az elmaradt reformok mellett tovább élénkítették a gazdaságot, de ezen intézkedésekkel nem javult a gazdaság, ellenben tovább nőtt a költségvetés hiánya.

[3] Miloš Zeman kormánya a fejlődés elősegítésének érdekében növelte a lakásépítési és infrastrukturális célú kiadásokat, de ez a költségvetési deficit növekedését okozta. Ennek elkerülése érdekében a következő évben szigorítás következett be, ami valójában annyit jelentett, hogy ezekre a célokra külön alapokat hoztak létre. Ezek finanszírozása a privatizációból befolyt bevételből történt, így csupán a könyvelési metódust és nem a kiadások mértékét változtatták.

Az uniós csatlakozás előtt - a cseh gazdaság makroszintű mutatói fokozatosan romlottak. Nélkülözhetetlen szigorító lépésekkel kellett javítani az államháztartás helyzetét is.[4]. A megkezdett államháztartási reform során a következő lépésekkel kívánták javítani a helyzetet:

- az általános forgalmi adó körének átstrukturálása
- a lakástakarékossági rendszer állami támogatásának nagymértékű lecsökkentése,
- egy ún. minimális adó bevezetése, amellyel a nyereség nélkül működő vállalatoknak is be kellett fizetni az aktuális átlagbér 50%-át,
- a közszféra béreinek befagyasztása, és ezzel együtt
- a közalkalmazottak létszámának csökkentése (mintegy 16.000 főt bocsátottak el),
- a nyugdíjkorhatár fokozatos 63 évre történő megemelése,
- a megszorításokkal párhuzamosan az adóterhek csökkentése.

A rendszerváltás utáni gazdaságpolitika kritikájaként folyamatosan hangsúlyozták a szakértők, hogy a gazdasági programokban nem történnek meg a strukturális átalakítások. Ez a csatlakozás előtt is elmaradt, nem hajtották végre az államháztartás alrendszereinek reformját. A szükségszerű fiskális kiigazítási tervhez nem volt meg a társadalmi és politikai támogatottság. A magas (50%-os) exporthányaddal rendelkező gazdaság jelentős potenciális növekedési lehetőségeit egyelőre nem sikerült kihasználni. A növekedést visszafogta az EU fejlett tagállamainak stagnáló gazdasági teljesítménye. Ez egyébként 2002-2003-ban enyhe deflációt is okozott. A munkanélküliség 7-8% körül állandósult. A megszorító intézkedések következtében fokozódott az ország tőkevonzó képessége, így több FDI áramlott be, de a hazai vállalatok gyenge teljesítménye ezt rontotta és egyre növekedett a külső és belső eladósodás. A kiigazító intézkedések nem voltak teljes körűek és nem sikerült lépni a nyugdíjrendszer és az egészségügy reformjában sem.

[4] A 2002-es választások után Vladimir Špidla vette át Zeman helyét. Kérdéses volt, hogy az új kormányfő folytatja-e elődje költekező politikáját, ahogyan azt a választási kampány során ígérte. 2004 nyarán Špidla lemondott tisztségéről, ugyanakkor kismértékben sikerült a költségvetési hiányt intézkedéseivel lefaragnia.

Felpörgő gazdaság, erőteljes bővülés…

Csehország – a magyar helyzettel megegyezően - már az EU tagság első évében túlzottdeficit eljárás alá került, ezzel pedig elkerülhetetlenné vált a költségvetés konszolidációja. Emellett az ország vezetése célul tűzte ki az euró 2010-es bevezetését. Az EU és az IMF is jelezte, hogy a költségvetési konszolidációt nem csupán bevételi, hanem kiadási oldalon is el kellene végezni, ennek keretében a közép- és hosszú távú fenntarthatóság biztosítása érdekében a nyugdíj- és egészségügy reformját meg kell kezdeni.

Az EU-csatlakozást követő három évbe átlagosan 6 százalékkal növekedett Csehország gazdasága. A töretlen gazdasági növekedést az országba áramló külföldi működőtőke befektetések eredményeként a relatíve alacsony inflációs környezetben a versenyképes munkaerővel és a stabil makrogazdasági helyzettel sikerült elindítani.

A gazdaságpolitika koncentrált a versenyképesség stratégiájára, és ennek keretében fejlesztették az intézmények állapotát, az infrastruktúrát és bővítették az innovációs támogatásokat.

Nagyon fontos lépést tettek azzal, hogy meghatározták a legfontosabb versenyképességi tényezőként, a gazdasági-társadalmi fejlesztés céljaként a humán fejlettség fokozását. Ez pedig az emberi tehetség, a munkaképesség és képzettség gondozását jelenti, és ennek az alapja az oktatás.

2005-ben és 2006-ban a cseh gazdaság elsősorban a bővülő export, másodsorban a növekvő hazai kereslet miatt már közel 7%-os GDP növekedést ért el alacsony infláció és csökkenő munkanélküliség mellett. A foglalkoztatás növekedése és az alacsony árszínvonal emelkedés miatt a háztartások fogyasztása is nagymértékben nőtt, és ez a beruházásokat is fellendítette. Ezeknek a pozitív folyamatoknak köszönhetően Csehország a reálkonvergencia szempontjából gyorsan közelítette az EU-15 országok fejlettségi átlagát.

A cseh versenyképességi stratégia céljaként egyértelműen meghatározták, hogy biztosítani kell a cseh polgárok számára a szilárd versenyképességi alapokon nyugvó, magas és fenntartható életminőség biztosítását. Komoly előrelépés ebben az, hogy 2006-ban Csehországot - az elsőként a rendszerváltók közül - a Világbank fejlett országnak nyilvánított.

A növekedés eredményeként a költségvetési hiány és államadósság GDP-aránya csökkent. A javuló államháztartási adatok és a gazdaság folyamatosan bővülő teljesítménye mellett lehetőség lett volna megoldani és meglépni a régóta szükséges államháztartási reformokat. Ezzel szemben a 2006-os választások, és a cseh kormányválság miatt a gazdaságban az expanzív politika érvényesült[5].

A cseh gazdaság a válság kezdetéig folyamatosan prosperált. Erőteljes keresletnövekedés és emelkedő infláció mellett, a tervezett államháztartási reformnak csupán néhány eleme valósult meg – például a vizitdíj, receptfelírási díj és az étkezési hozzájárulás bevezetése, mint a szociális juttatások megnyirbálása.

A leginkább szembetűnő, hogy Csehország 2000 és 2008 között egyenletesen és nagy mértékben növelte a bruttó nemzeti terméket. 8 év alatt 6.000 dollárról 22.000-re bővült az éves GDP, vagyis a csehek megnégyszerezték gazdasági teljesítményüket.

A válság okozta megtorpanás ….

A 2008-tól kezdődő gazdasági válság elején Csehország adta a soros EU elnökséget és emellett folyamatos belpolitikai viszályok zajlottak. 2009 februárjában azonban már egyértelműen kezelni kellett a válság hatásait[6], így sor került több intézkedés bevezetésére:

- növelték az állami garanciavállalás mértékét,
- csökkentették a vállalkozások terheit,
- támogatták a közösségi közlekedést, a munkaerő mobilitásának elősegítése érdekében és
- növelték a szociális kiadásokat.

A 2008-as év lassuló növekedése mellett az utolsó negyedévben jelentős kihívások mutatkoztak. A krízis első időszakában többnyire fennmaradt a költségvetési egyensúly, rugalmasan alkalmazkodott korona a árfolyama, nem nőtt jelentősen az infláció[7], és megbízható maradt a bankok működése.

[5] A választásokat Mirek Topolánek és pártja nyerte, de csak minimális többséggel, ami a parlamenti döntéshozatalban gyakorlatilag patthelyzetet teremtett, így a 2009-ig tartó három év politikai vitáktól volt hangos

[6] Topolánek kormánya 2008-ban, év végén még reménykedett abban, hogy megkerülhető az állami intervenció

[7] A 2007 végtől kezdődő kiugró mértékű infláció feltehetően a kormány 2007-ben bevezetett intézkedéseinek, többek között az addig szabott árak emelésének hatására következett be. Az infláció 2008-as átlagértéke 6,3% volt. A fogyasztói árindex a növekedés lassulása után 2009 első hónapjaira jelentős

Csehország a válság első hullámában a régió többi országához képest viszonylag nyugodtan működött. Természetesen nem kerülte el a válság általános jellemzője, így a GDP-csökkenés mellett a külföldi működőtőke és az export visszaesése sem. Az egyre mélyülő nemzetközi válság elsősorban a kereskedelmében jelentkezett. Az exportból származó teljes bevételük a GDP háromnegyedét adja. A termékek és szolgáltatások kivitele 2009-ben 9,9 százalékkal csökkent.

A nehezülő helyzetben csökkent az ipari termelés és külföldi kereslet hatására az exportált mennyiség visszaesett. A hazai kereslet is és a külföldi befektetők száma is csökkent. A válság következményei között volt a szigorúbb hitelfelvételi kritériumok bevezetése és a korona árfolyamának gyengülése.

A gazdasági válság tehát Csehországot sem kerülte el, 2009-ben a reál GDP 4,2 százalékkal csökkent. A kormányzati fogyasztást leszámítva a gazdaság más szereplőinek fogyasztása 2009 második felére jelentősen visszaesett.

Csehország államadóssága a válság előtti években stagnált vagy kis mértékben növekedett, az export és az abból származó bevételek csökkenése, illetve az állami kiadások emelkedése következtében azonban 2008-ról 2009-re 5 százalékkal növekedett. 2009-ről 2010-re az államadósság a GDP 37,4 százalékát érte el, ami kisebb volt, mint az eurózóna átlagának fele.

Hatásos lépések a válság leküzdésére …

Az intézkedéseknek köszönhetően a cseh gazdaság megakadályozta a válság elmélyülését. 2010-re a kedvező német gazdasági növekedés miatt újra fellendült az export, és ez segítette a gazdasági növekedést és a foglalkoztatottság bővülését. A költségvetési hiány azonban a szükséges állami expanzió következtében mintegy 6%-ra nőtt, ezért meg kellett kezdeni a restrikciót[8], így:

- emelték az ÁFA-t, a közvetlen adók és a vagyonadó mértékét,
- mérsékelték a szociális juttatások mértékét,
- befagyasztották a nyugdíjakat,
- csökkentették a kormányzati szektorban dolgozók bérét.

mértékben csökkent, majd szeptemberben nulla lett. Az újabb emelkedés az állam által rögzített elektromos áram és bérleti díjak emelése, illetve 2010-ben az ÁFA növelése miatt következett be.

[8] 2009-ben a Jan Fischer által vezetett ideiglenes, szakértői kormány

Az intézkedések eredményeként a költségvetés hiánya fokozatosan csökken, és lassan elérte a 3%-os küszöbértéket.

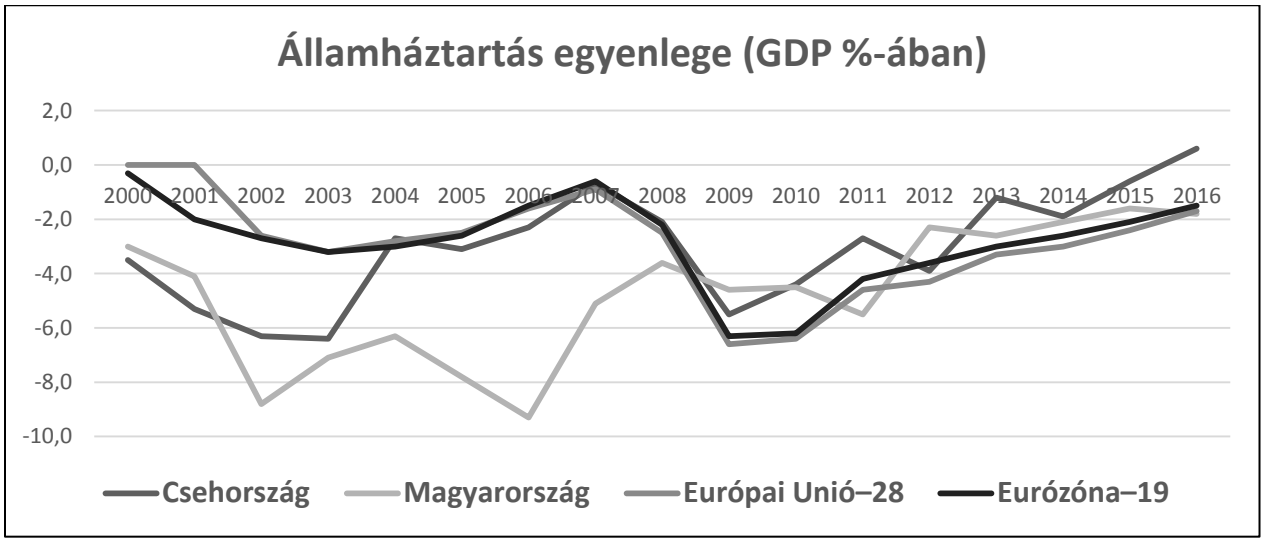

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A GDP csökkenésének lassulását csak az exportnak köszönheti, a gyengén teljesítő gazdaság deflációs veszélynek van kitéve. A potenciális növekedési pályától való elszakadás mindenképpen a kormányzat beavatkozását igényli. A 2014 elején hatalomra került hárompárti koalíció által elfogadott program hivatott a gazdasági problémák orvoslására, e program a következő célokat jelölte meg:

- a vállalkozások támogatása, fenntartható növekedés elérése, versenyképesség és munkahelyteremtés;
- a közpénzügyek menedzselési hatékonyságának növelése;
- korrupció leküzdése;
- egészségügyi szolgáltatások színvonalának növelése;
- aktív EU-tagság, felkészülés a mielőbbi euró bevezetésre

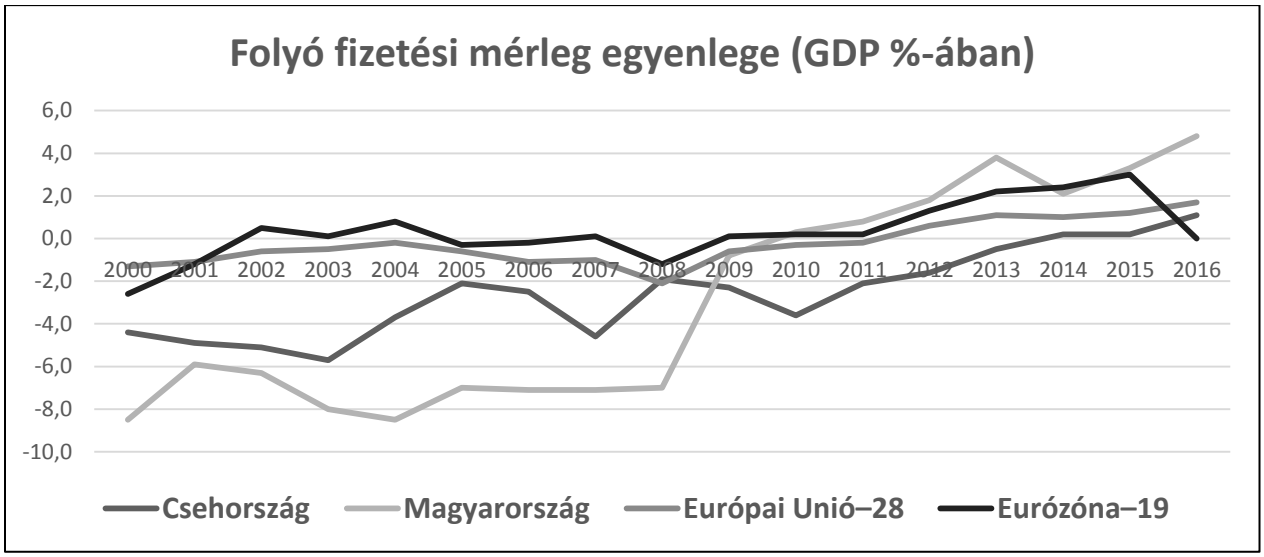

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A cseh versenyképesség a Világgazdasági Fórum (wef) listáján kedvező helyzetet mutat. Csehország a korábbi csúcsát 2009–2010-ben érte el, amikor 31. volt. Ezt követően visszaesett, majd stagnált. 2014-re azonban kilencet ugrott előre, és ezzel ért a 37. helyre. 2016-ra ezt tovább javította 6 hellyel, újra a 31-re. A fontosabb jellemzői:

- stabil a makrogazdasági környezet,
- jó a finanszírozáshoz történő hozzáférés,
- magasan képzett és mégis viszonylag olcsó a munkaerő,
- megbízható az infrastruktúra területein.

A problémákat a lassú és rosszul működő állami intézmények, a túlburjánzó bürokrácia és a nem kellően vállalkozásbarát jogi környezet okozza.

Csehország fő gazdasági hajtóereje az ipari termelés és a kivitel, elsődleges kereskedelmi partnere pedig az euróövezet.

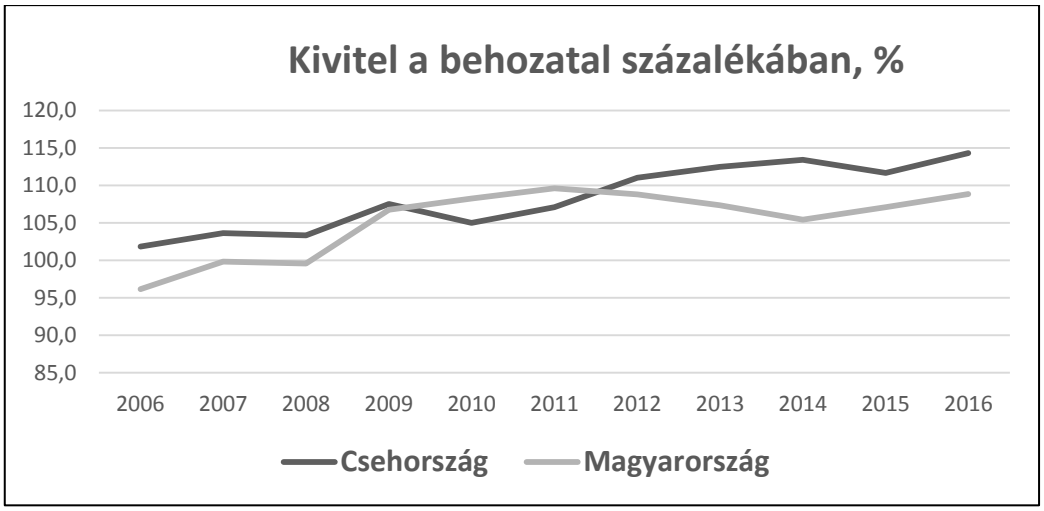

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A világkereskedelem visszaesése, a gyengülő európai kereslet miatt Csehországban csökkent az exportorientált ágazatok termelése. A külföldi tőkebefektetések csökkenése, a szigorúbb hitelfeltételek, továbbá a vállalkozói és fogyasztói hangulat romlása miatt a hazai kereslet is csökkent. A válság hatása leginkább a gyártás és a kereskedelem területén jelentős, illetve az ezek által okozott hatások gyűrűznek tovább a gazdaság többi területére.

A gyorsan megoldandó területeken lépni kellett a termelés fellendítésének, a kereskedelem élénkítésének, a munkanélküliség és az infláció csökkentésének, a fiskális fegyelem megerősítésének, a kormányzati kiadások mérséklésének, a szociális rendszer megújításának, az elöregedő társadalom, a nyugdíjrendszer és az egészségügy reformjának kérdéseiben.

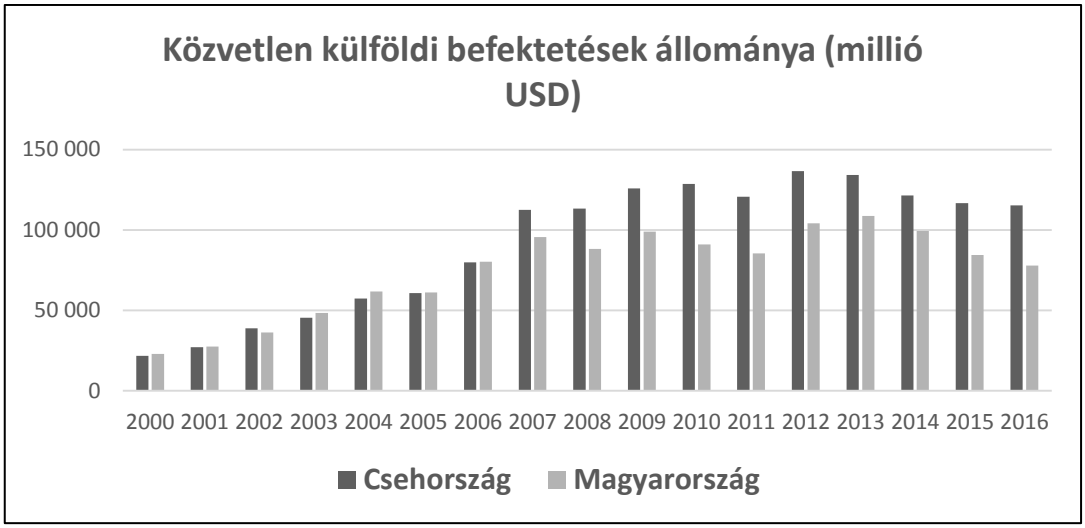

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A válság kezelése…

A *Topolánek-kormány* 2009 februárjában megalakított, gazdasági szakemberekből álló nemzeti gazdasági tanács (NERV) fő feladata az „Anti-crisis Plan" kidolgozása volt. Ez tartalmazott már korábban említett, Csehországban régóta napirenden lévő feladatokat, illetve kiegészült olyan további tennivalókat, mint

- a K+F kiadások növelése,
- egyes befektetési eszközök esetében gyorsított amortizáció, valamint
- a társadalombiztosítási járulék átmeneti csökkentése a munkaadók számára.

A 2010 júniusában újra kormányra kerülő *Nečas-kabinet* a kormánynyilatkozatában legfőbb céljaként pedig a válságkezelő intézkedések, a cseh gazdaság reformja mellett a fellendülés érdekében még erősebb nemzetközi összefogást sürgetett.

A cseh gazdaság 2011 utolsó negyedéve óta bekövetkezett lassulását elsősorban az autóipar gyengélkedése okozhatta. Csehországban ugyanis azok a gyártók vannak jelen, akiknek az elmúlt években inkább rosszul ment. A csehek már jóval a válság előtt is aggódtak, mi lesz, ha a gyorsan felfejlődött autóipart eltalálja a fluktuáció és beüt egy lehetséges recesszió. Ez 2011-ben el is jött. 2012 volt ebből a szempontból a legrosszabb év, 2013-ban már kissé javuló eladásokra számítottak az autógyártók és meg is jött a növekedés, az ipari termelés újra növekedésnek indult.

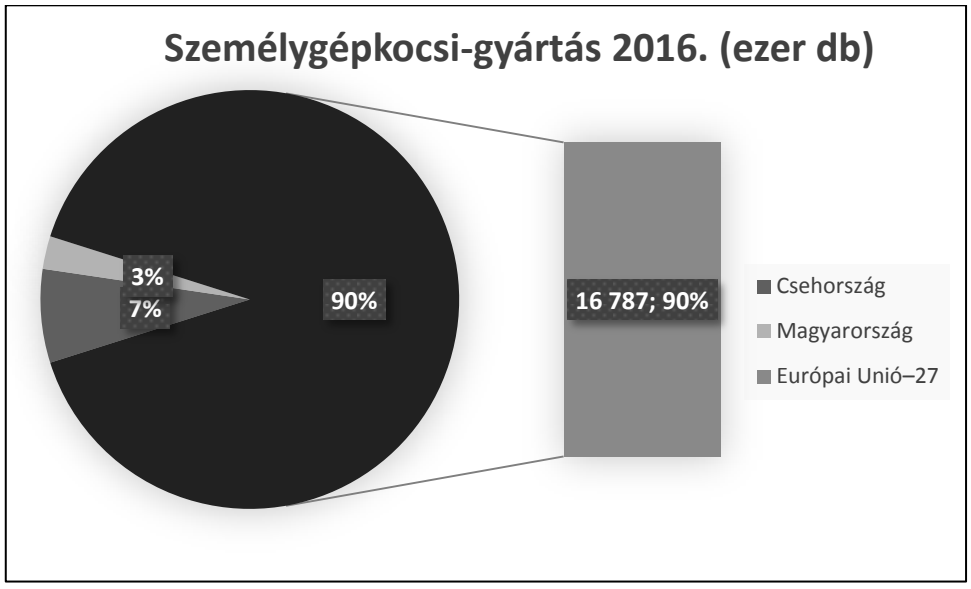

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A kormányzat fő válságkezelési lépésként a következőket határozta meg:

- a kamatlábak nagymértékű csökkentése;
- reformok a munkaerőpiacon;
- a költségvetés és az állami kiadások reformja;
- a nyugdíjrendszer reformja.

A magyar gazdaság számára is előremutató lehet, hogy a cseh versenyképességi stratégia több mint 40 javaslatot tartalmaz. Két leghangsúlyosabb eleme,

- a korrupció elleni harc és
- az innováció,

Amennyiben tényleges kormányzati konszenzus működik, úgy ezektől várják a cseh gazdaságban a legkomolyabb eredményeket. Kérdés azonban, hogy a gyakran „mantraként" ismételt innováció, illetve a sok éve csak ígért korrupció elleni harc képes-e valódi kormányzati cselekvéssé válni.

A jelenlegi stratégia a közigazgatás terén külföldön bevált jó gyakorlatok közül a szabályozási hatékonyságvizsgálat, valamint a korrupciós rizikó elemzésére hivatott módszer átvételét javasolja. Hangsúlyozzák, hogy szükséges a közbeszerzési adatok nyilvánossága és minden lehetséges területen az elektromos ügyintézésre való áttérés, ami a költséghatékonyságot és az átláthatóságot is javítja.

Stabil alapok a gyors fejlődéshez és a korrupció leküzdésére …

Az aktuális kormánynak a feladatokat rövid-, közép- és hosszú távon is kezelnie kellett. A kabinet elsődleges és rövidtávra vonatkozó politikai céljai közé tartozott a termelés és a kereskedelem fellendítése, a munkanélküliség mérséklése és a fiskális fegyelem megteremtése.

Míg középtávon az elöregedő társadalom és a nyugdíjrendszer problémája vár megoldásra, hosszú távon a nyugdíjkorhatár rendezése, az oktatási, a szociális és az egészségügyi rendszer átalakítása játszik főszerepet.

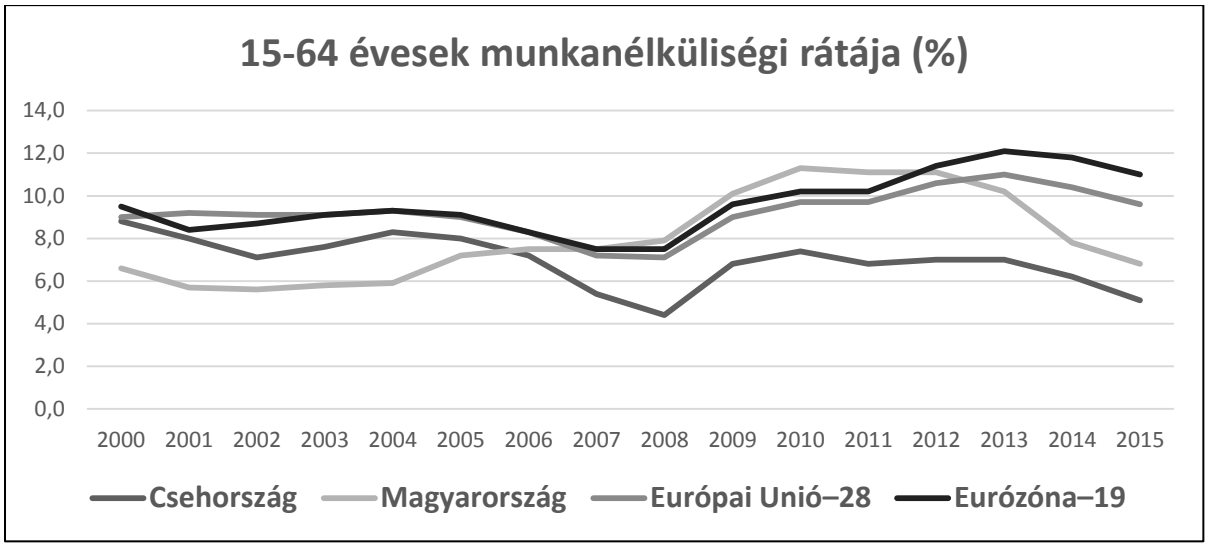

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

Az eltelt évtizedek cseh konvergencia folyamatát összességében sikeresnek ítélhetjük. Néhány fontos jellemző Csehország általános gazdasági-társadalmi fejlettségének megítéléséhez:

- Csehország hagyományosan fejlett ország, az egy főre jutó GDP az európai uniós átlag 81%-a.
- Az IMD svájci Versenyképességi Évkönyv 2017-es adatai alapján az Unió tagországai között Csehország a 11-edik, (míg hazánk a 26-ik).
- 2013-ban az átlagos várható élettartam 77,56 év (74.29 év a férfiaknál és 81,01 év a nőknél).
- 2007-ben a bevándorlásnak köszönhetően 1%-kal nőtt az ország népessége. Évente átlagosan 77 000 ember választja Csehországot új otthonának.
- A 2006-os amerikai népszámlálás adatai alapján 1 637 218 amerikai mondta azt, hogy részben vagy egészben cseh származású.
- A PISA felmérés szerint a cseh oktatási rendszer jelenleg a világon a 15. legjobb. Ezzel jobb teljesítményt ér el, mint az OECD átlaga
- 9505 km-es hálózatával a cseh vasút az egyik legsűrűbb európai vasúti hálózat. 2006-ban vezették be az olasz vonatokat, amik cseh rekordnak számító 237 km/h sebességgel haladnak.
- Csehország az első tíz ország között van az internetes sávszélességet tekintve.
- Egyes szakértők szerint az ország legnagyobb kulturális exportterméke a videojátékok sorozata
- Itt találták fel a modern kontaktlencsét, a vércsoport megállapításának módját, és a Semtex plasztikbomba alapanyaga is itt készül.

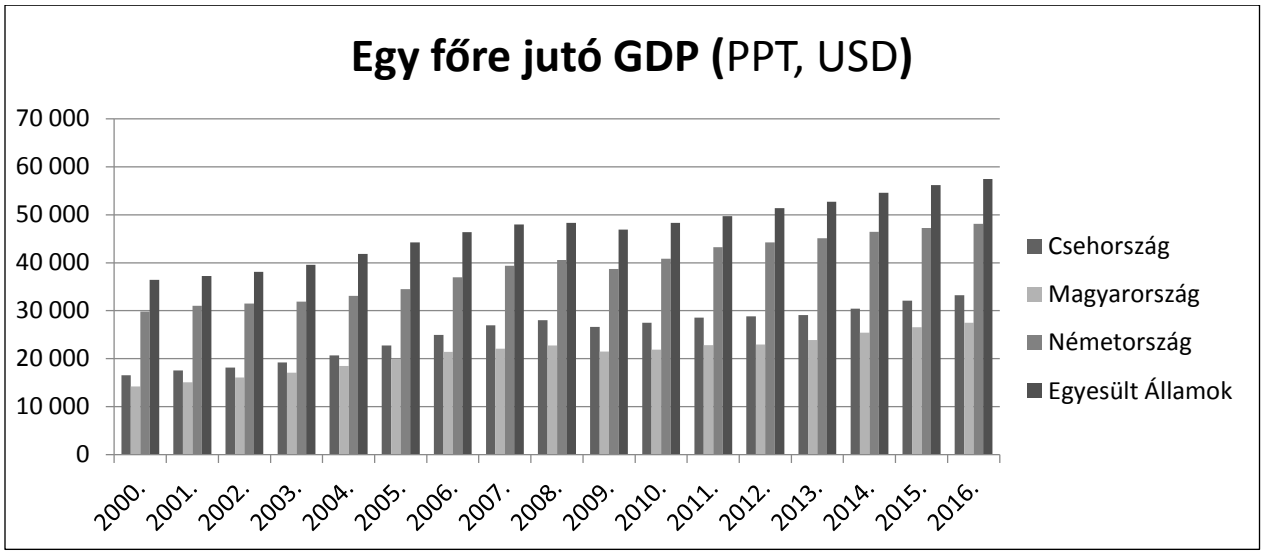

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A válság után a cseh gazdaság gyorsan erőre kapott…

A makrogazdasági környezet az egyik legerősebb pillére a cseh versenyképességnek. A fontosabb területeken a trendek megfelelőek, a kormány fegyelmezett politikát gyakorol.

A koronaárfolyam megtartására irányuló jegybanki politika megbízható gyakorlat szerint folyik, de az optimális adómix megtalálására további reformok szükségesek. Az újdonságot az EU által bevezetett korai jelzőrendszer jelenti, amely a gazdasági sokkhullámok kezelésében segíthet.

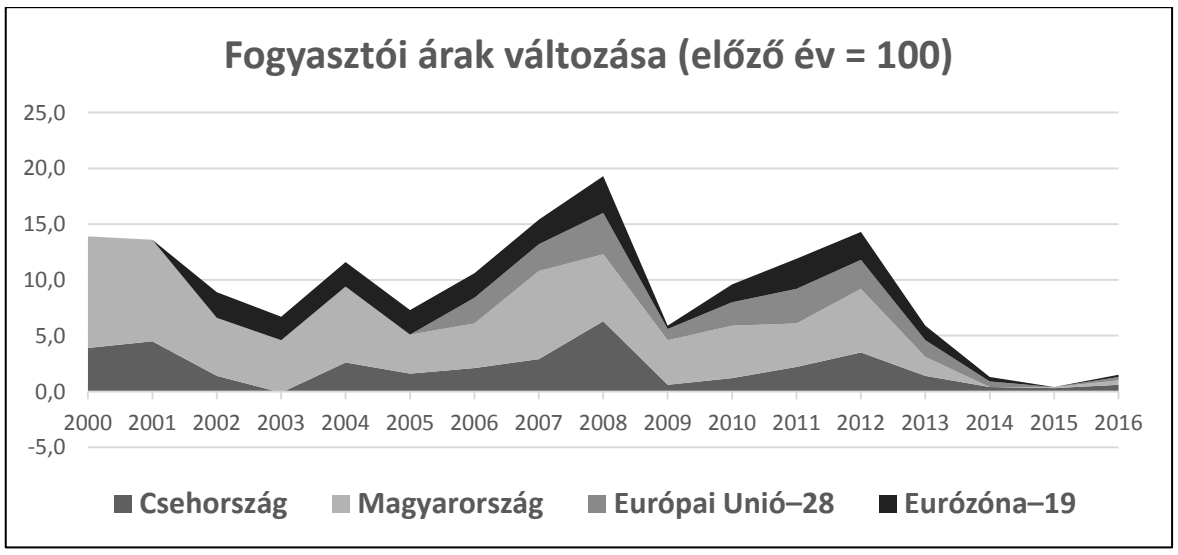

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

Az elmúlt években az egyik fontos kérdés a csehek számára az EU adókonvergencia-törekvése. A korábbi pénzügyminiszter és koalíciós miniszterelnök-helyettes, azaz a 20108 elején megválasztott miniszterelnök, Andrej Babiš szeretné az Unióban a fordított áfafizetést bevezettetni. Egyre kevesebb azonban az esély arra, hogy az adórendszert egységesíteni akaró Európai Bizottság belemegy egy ilyen alapvető változásba.

Kérdéses az euró bevezetése

Csehország az euró bevezetését olyan módon is megalapozná, hogy megfigyelői státust kér az euróövetben[9]. Ezt lényegében a cseh kormány által kidolgozott, az európai gazdasági és pénzügyi unió elmélyítésével kapcsolatos hivatalos álláspont tartalmazza. A dokumentumot a cseh kormány jóváhagyta, de egyelőre még nem nyújtották be a kérést az euróövezethez. Ez a megfigyelői státus "hasznos eszköze lehetne" az eurót fizetőeszközként használó, illetve a nem használó országok közötti bizalom növeléséhez és az egész Európai Unió egységének megerősítéséhez. Bár jelképes lépésnek tekinthető, a cseh kormányzat szerint mindig jó, ha valaki az információforrások közelében van. Csehország lényegében teljesíti az euró bevezetésének maastrichti feltételeit, de a bevezetés dátumáról nincs semmiféle döntés. Azonban a legutóbbi felmérések szerint a vállalkozók és a lakosság többsége is ellenzi a közös pénznem gyors bevezetését.

A korrupció az elmúlt évtizedek egyik legfontosabbnak tartott társadalmi problémája

Az rendszerváltás óta eltelt lassan 30 év legkedvezőtlenebb jelensége a cseh társadalom szerint a korrupció.

A 2000-es években látványosan és gátlástalanul, állandó belpolitikai viharokat okozva zajlott ez a társadalomra káros tevékenység. A korrupció a politikai, gazdasági és az egész közélet egyik központi témájává vált. Jellemző, hogy a cseh fővárosban „korrupt túra” néven városi sétákat szerveztek, amelyek során a különösen hírhedt építkezések, nagy lopások helyszínére vitték el a résztvevőket, és az ellopott pénzösszegek és a hírhedt történetek ismertetésével borzolták a kedélyeket.

A „Blanka alagút (tunel)” - amely jelenleg Prága egyik legimpozánsabb beruházása - a maga négyéves késésével és 10 milliárd koronás költség-túllépésével a cseh korrupció jelképévé vált – olyannyira, hogy az „alagút” szó mára a közpénzlopás szinonimája lett.

[9] Csehország üdvözölné, ha megfigyelőként részt vehetne az euróövezet pénzügyminisztereinek az övezet jövőjéről folytatott tanácskozásain - jelentette ki Bohuslav Sobotka cseh miniszterelnök

Kérdéses az, hogy ez marad-e továbbra is a társadalmi megítélés egyik fő problémája. A korrupció lényegében az egész rendszerváltást végig követő jelenség, de talán e téren most jelentős fordulat zajlik.

Húsz éve nem nőt ekkorát a cseh gazdaság

A 2017-es adatok alátámasztják a cseh gazdaság egyre javuló eredményeit. Éves szinten az első negyedévben 3 százalékkal, míg a második negyedévben már 4,7 százalékkal nőtt a GDP. Ez utóbbi az előző negyedévhez viszonyítva 2,5 százalékos bővülést mutatott. Ez a negyedéves növekedés az utóbbi húsz évben a legnagyobb. A cseh gazdaság erősödéséhez a hazai és a külföldi kereslet növekedése is hozzájárult. A növekedés a gazdaság minden ágazatát érintette. Legnagyobb mértékben a feldolgozóipar, elsősorban a járműipar és az elektromos, finommechanikai műszerek gyártásának erősödött. A többi mutató is kedvező, az április-júniusi időszakban a háztartások reáljövedelme 2,6 százalékkal, az egy főre eső jövedelem pedig 2,9 százalékkal nőtt. Egy cseh háztartás egy főre jutó átlagos havi bevétele a második negyedévben 24 596 korona (285 313 forint) volt. Az alkalmazottak havi átlagkeresete 30 603 korona volt, ez éves szinten 4,4 százalékos emelkedés. A megtakarítások növekedése lassúbb, 10,9 százalékos volt a második negyedévben éves összehasonlításban.

A 2018-as választások után Andrej Babiš sokak által kifogásoltan lett az új kormányfő.[10] Jól ráérez azonban a társadalmat leginkább foglalkoztató kérdésekre és mint az egyik legsikeresebb cseh üzletember, várhatóan sikeres gazdaságpolitikát fog folytatni. „Aktívabbnak kell lennünk Európában, mint eddig" – jelentette ki a kormány kinevezése után, és a cseh nemzeti érdekek érvényesítésének kiemelt fontosságát hangsúlyozta.

[10] A kormányfővel együtt a 15 tagú kabinetben kilenc új miniszter lesz. A tárcavezetők között négy nő van. Két minisztérium – az emberi jogi és a tudományos kutatásokért felelős tárca – megszűnt. Kormányának programját január 10-én terjesztette a képviselőház elé és kért bizalmat a kabinet számára. A bizalmi szavazás kimenetele egyelőre nagyon bizonytalan, mert Andrej Babist az EU-támogatásokkal való visszaéléssel vádolja a cseh rendőrség, s ezért bűnügyi eljárás fenyegeti. Az államfő közölte, hogy amennyiben a kormány januárban nem kapna bizalmat, akkor a második kormányalakítási kísérlettel újra Andrej Babist bízza meg, de több időt ad neki, mint az első körben. Egyúttal a beruházások növelésére bíztatta az új kormányt.

FORRÁSOK:

http://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/economy/desktop/index.html (AMECO adatbázis)

http://www.ksh.hu/stadat_eves_7ű (KSH nemzetközi adatbázis)

Cseh Nemzetei Bank Inflációs riport 2017/III.
https://www.cnb.cz/en/monetary_policy/inflation_reports/2017/2017_IV/index.html

Cseh Statisztikai Hivatal - http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/home

http://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/economy/desktop/index.html

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

https://www.oecd.org/eco/surveys/Czech-Republic-2016-overview.pdf

http://www.oecd.org/eco/surveys/economic-survey-czech-republic.htm

file:///D:/Csehország/alapok/Csehország%20Gazdasági%20mutatói.html

http://www.oecd.org/czech/economic-survey-czech-republic.htm

Juhász Gábor: A Cseh Köztársaság jóléti rendszere a bársonyos forradalom után
http://ncsszi.hu/kiadvanyok/kapocs-letoltheto--lapszamai/kapocs-2010/78/news

Végh Marcell Zoltán: Csehország – a külföldi befektetők országa

Buzás-Németh Anita–Tóth Szabolcs: A visegrádi országok gazdasági integrációja a válság óta

ALUMNI TEVÉKENYSÉG VIZSGÁLATA A HAZAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN

Dr. DUGA ZSÓFIA Phd, főiskolai adjunktus
Edutus Egyetem

Absztrakt

A hazai felsőoktatási intézmények számos strukturális és financiális problémával küzdenek napjainkban. Tevékenységük zavartalan folytatásához alkalmazkodniuk kell a megváltozott körülményekhez. Ma már a hallgatókért, támogatásokért világméretű verseny zajlik, melybe a magyar intézményeknek is be kell kapcsolódniuk. Az, hogy egy felsőoktatási intézmény milyen kapcsolt szolgáltatásokat képes nyújtani hallgatói, végzett hallgatói, az üzleti-társadalmi élet szereplői számára az intézmények versenyképességét jelentősen alakító tényezőnek tekinthető. Úgy vélem a hazai felsőoktatási intézmények versenyképességének javításában a megfelelő hatékonysággal működtetett alumni rendszerek segítséget nyújthatnak.

Kulcsszavak: alumni, kommunikáció, hallgatói szolgáltatások, versenyképesség, támogatásszervezés

Abstract

In the 20th century, the process of internationalization also began in the education. Higher education is definitely the most significant and most dynamically increasing sector of the 21stcentury information society. Nowdays approximately 130 million students study in higher education globally and 2.8 million of them are considered to have foreign status. Hungarian higher educations institions have launched training programs which meet the requirements of the labour force market and training programs in foreign languages, moreover they have entered the competition for students.

Key words: alimni sytem, communications, student services, competitiveness, fundraising

X X X

Bevezetés

Az elmúlt néhány évtizedben erőteljes változások mentek végbe a felsőoktatási piacon, amely napjaink információs társadalmának egyik meghatározó és kétségkívül leginkább dinamikusan növekvő ágazatává vált. Mára az egyetemek hatékony működésének alapfeltétele, hogy a megváltozott, és folyamatosan változó piaci igényekhez rugalmasan tudjanak alkalmazkodni. A felsőoktatási intézmények hosszú távon nem lesznek képesek sikeresen működni a globális felsőoktatási piacon vállalkozói-, szolgáltatói-, marketing szemléletű gondolkodásmód és cselekvés nélkül. A megváltozott igényekhez való sikeres alkalmazkodás azonban szükségessé tesz egyfajta szemléletváltozást a felsőoktatási intézmények vezetői, munkatársai részéről is, valamint megköveteli új módszerek, eszközök alkalmazását a felsőoktatás rendszerében *(Szolár, 2009).* A 21. században, egy egyetem versenyképességét, az oktatás minősége, a kutatások széles köre mellett az intézmény által nyújtott kapcsolt szolgáltatások sokszínűsége, minősége is erőteljesen befolyásolja.

A kutatásom 2010-2015 között zajlott, melynek célja a hazai felsőoktatási intézmények által végzett alumni tevékenység átfogó vizsgálata volt, azon feltételezés tükrében, mely szerint a sikeresen végzett alumni tevékenység, hosszú távon elősegítheti az egyetemek versenyképességének javulását.

Kutatás során alkalmazott módszertan

A kutatás során primer és szekunder kutatási módszereket alkalmaztam. A szekunder kutatás során a felsőoktatási piac feltérképezésére, az új trendek azonosítására, a nemzetközi és hazai felsőoktatási intézmények működési kereteinek vizsgálatára, a hallgatói szolgáltatások rendszerének fejlődésére, az alumni rendszerek kialakulási körülményeinek megismerésére, valamint az angolszász (angol, amerikai) és európai alumni modell sajátosságainak vizsgálatára koncentrálva a rendelkezésre álló ismeretek összegyűjtésére, szintetizálására törekedtem. Kezdeti lépésként a téma feldolgozását elősegítő elméleti háttér felkutatását végeztem el, mely magában foglalja a szakirodalom (hazai és nemzetközi szakkönyvek, felsőoktatással foglalkozó folyóiratok, kiadványok, szakcikkek) tanulmányozását, a statisztikai források (Központi Statisztikai Hivatal,

Országos Felsőoktatási Információs Iroda, Oktatási Hivatal, Opendoors, Eurostat, Diplomás Pályakövetési vizsgálatok) elemzését. A szekunder kutatási forrásokat kiegészítettem hazai és nemzetközi konferenciák, kiállítások látogatása során összegyűjtött benyomásaimmal, s ezen alkalmak során folytatott személyes megbeszélések tapasztalataival. A kutatómunka teljes időtartama alatt kiemelkedően fontos forrást jelentett az internet. Esetünkben a kutatási téma sajátosságának mondható, hogy a gyakorlat előrébb tart, mint az elméleti összefoglalás.

A primer kutatásaim során kvantitatív és kvalitatív kutatásokat végeztem, melyek az alábbi tevékenységekből épülnek fel:

- Egységes szempontrendszer alapján elemzésre kerültek az intézményi honlapok, azok alumni tartalmú menüpontjai, önálló oldalai. A kutatás során, 2010-2015 között a vizsgált időszakban hazánkban akkreditált 66 felsőoktatási intézmény esetében - állami (29), magán, alapítványi (12), egyházi (26) finanszírozású intézmény - teljes körű vizsgálatot végeztünk. A külföldi intézmények számosságára való tekintettel az Európai Unió tagországainak, valamint az Egyesült Államok intézményeinek - számukat az országok földrajzi méretével arányosan határoztuk meg - vizsgálatát végeztem el.

- On-line kérdőíves megkérdezés a hazai felsőoktatási intézmények alumni koordinátorai körében 2014 májusában. Az online kérdőív 65 fő számára került kiküldésre, melyből 21 esetben érkezett be értékelhető módon kitöltött kérdőív.

- On-line kérdőíves megkérdezést végeztünk a Pécsi Tudományegyetem hallgatói körében a Diplomás Pályakövetési rendszer keretében 2010- 2013 közötti időszakban. A vizsgálat hallgatói motivációs vizsgálatot és diplomás pályakövetési vizsgálatokat foglalt magában, alumni és hallgatói szolgáltatások, hallgatói elégedettség témakörében. A vizsgálat keretében 2010-2013 között 18 559 fő végzett hallgató számára kerültek kiküldésre a kérdőívek, melyet 8 323 fő töltött ki értékelhető módon. A 2012-ben elvégzett hallgatói motivációs vizsgálat keretében 19 020 fő számára kerültek kiküldésre a kérdőívek, melyet 2 809 fő töltött ki értékelhető módon. Az alapsokasághoz viszonyítva a válaszadók arányában az általános kiértékeléskor a végzés éve, a kar, a nem és a tagozat szerint reprezentatív súlyozást alkalmaztak a kutatók, viszont jelen elemzésnél ehhez nem folyamodhattunk, hiszen csak azon válaszokat dolgoztuk fel, ahol az alumnival kapcsolatos kérdést kitöltötték. Ennek következtében a minta nagysága csökkent, a 2012-es hallgatói végzős évfolyamnál 882 fő válaszaira, míg a 2013-as felmérés egy évvel korábban abszolváltak közül 799 főre szűkítettem az

elemzést. A DPR adatbázisokkal kapcsolatos vizsgálat célja a hallgatói elégedettség (oktatáshoz és szolgáltatáshoz kapcsolódó tényezőknél) és az alumni tagsági viszony összefüggéseinek kimutatása volt.

- Standard fókuszcsoportos interjúkat végeztem 2014. május – szeptember hónapban, előzetesen kidolgozott kérdőív segítségével végzett hallgatók körében. Az interjúk öt alkalommal kerültek lebonyolításra, alkalmanként 6-8 fő részvételével, Pécsett eltérő helyszíneken. Az interjúalanyok különböző hazai felsőoktatási intézményekben, eltérő években-, tagozaton és finanszírozási formában szerezték meg felsőfokú végzettségüket, közös bennük, hogy jelenleg Pécsett élnek vagy munkájuk révén Pécshez kötődnek.
- Szakértői mélyinterjúkat készítettem standardizált kérdőív alapján 2014. május – szeptember között, alumni tevékenységekért felelős vezetőkkel, felsőoktatási vezetőkkel, akik az ország különböző felsőoktatási intézményeiben végzik munkájukat.

Eredmények bemutatása

A szekunder és a primer kutatási eredményeket összegezve a megállapításaimat a következő hét tézisben foglaltam össze.

1. Tézis: *A hazai felsőoktatási intézmények a környezet változásaira reagálva kezdtek el alumni tevékenységet folytatni. A hazai alumni szervezeteket az intézményi oldalról felmerülő igény hívta életre, nem alulról szerveződő szövetségekként, egyesületekként működnek, nem tekinthetőek organikus szervezetnek. Láthatunk jó hazai példát (IBS alumni szervezete), de az intézmények többsége esetében az alumni tevékenység jelenlegi formájában nem működik hatékonyan.*

A szakirodalmak tanulmányozását követően, valamint a felsőoktatási szakértők, alumni vezetőkkel folytatott mélyinterjúk alapján egyértelműen kirajzolódott, hogy a felsőoktatás rendszerében mind a hazai, mind a nemzetközi színtéren igen jelentős változások mentek végbe az elmúlt évtizedben. A felsőoktatás a 21. századra értékes árucikké vált, s világméretű verseny folyik a hallgatókért, az erőforrásokért, melybe a hazai egyetemek is bekapcsolódtak. A mélyinterjúk során megkértem a szakértőket azonosítsák be, nevezzék meg számunkra a hazai felsőoktatás rendszerének működését befolyásoló, meghatározó változásokat, tényezőket, melyek megítélésük szerint az alábbiak:

- Demográfiai apály, azaz a népesség száma folyamatosan csökken hazánkban, s ez megmutatkozik a beiskolázás előtt álló korosztály létszámának csökkenésében is, amely közrejátszik abban, hogy folyamatosan apad a felsőoktatási intézményekbe jelentkező hallgatók száma.
- Az intézményi finanszírozási rendszer és az államilag támogatott helyek rendszerének átalakítása révén jelentős forráskivonás történt a felsőoktatás rendszeréből. Ahhoz, hogy a felsőoktatási intézmények működésében ez ne jelentsen problémát, az intézményeknek gondoskodniuk kell a kiesett forrásaik biztosításáról.
- A nemzetköziesedés folyamata erőteljesebbé vált, amelynek vannak negatív és pozitív hozadékai is. Negatív hozadékként említették a szakértők, azt a tendenciát, mely szerint a beiskolázás előtt álló, tehetséges középiskolás diákok egyre nagyobb hányada kezdi meg tanulmányait külföldi felsőoktatási intézményben. Ugyanakkor pozitív hozadékként megemlíthetjük, hogy folyamatosan nő a hazánkban tanuló külföldi hallgatók száma - amely jelentős többletbevételi forráshoz juttatja a hazai felsőoktatási

intézményeket -, nő azon hazai hallgatók száma, akik mobilitási ösztöndíjjal (Erasmus, cseregyakorlatok) 3 hónapnál hosszan időt tudnak eltölteni külföldi intézményekben,

- A hallgatói igények jelentősen változtak az elmúlt években. Az új generációk (Z generáció) tagjai, mára már a felsőoktatási intézmények hallgatói, s ők új típusú oktatási, tanulási módszereket igényelnek, melyhez az intézmények, az oktatók, az akadémiai szféra igen lassan alkalmazkodik.

A felsorolt tényezők alapján kimutatható, hogy a hazai egyetemek jelenleg számos problémával küszködnek, melyek közül kiemelkedik a tartós forráshiány és a folyamatosan csökkenő hallgatói létszám. Ahhoz, hogy az egyetemek biztosítani tudják kieső forrásaikat versenyeznek a jobb képességű hallgatókért, oktatókért, támogatásokért, külső forrásokért. Napjainkban már egy egyetem versenyképességét, az oktatás minősége és a kutatások széles köre mellett a kapcsolt szolgáltatások sokszínűsége, minősége is meghatározza. A felsőoktatási intézmények célja hatékony működésük biztosítása, a kieső forrásaik pótlása. A külső források növelésének egyik lehetőségét látták az intézmények az alumni rendszerek kialakításában, mint a végzett hallgatókkal való kapcsolattartás intézményesült formájában. Úgy vélték a központi szerveződésű alumni szervezetek számos előnyt biztosíthatnak majd az intézmények számára, kiindulva abból a tényből, hogy a mértékadó angolszász országokban az alumni tevékenység az intézményi működés egyik sikertényezőjének számít, tekintettel arra, hogy a végzett hallgatók adományai, támogatásai jelentős hányadát képezik intézmények működési keretének, elősegítve ezzel az intézmény versenyképességének biztosítását. Ebből adódóan a hazai alumni szervezetek létrehozása intézményi igény alapján történt, felülről jövő kezdeményezés formájában, döntően a 2000-es évek elején, közepén.

1. táblázat: Alumni tevékenység kezdete a hazai felsőoktatási intézményekben – alumni szakértők kérdőíves megkérdezése alapján

Alumni alapításának éve	Válaszok (fő)	Arány
2011	3	14%
2010	4	19%
2009	1	5%
2007	1	5%
2006	1	5%
2005	2	10%
2004	1	5%
2003	1	5%
2001	1	5%
2000	2	10%
1995	1	5%
1980	1	5%
Nincs válasz	2	10%
Összesen	**21**	**100%**

Forrás: saját szerkesztés

A felsőoktatási intézmények az alumni rendszerek kiépítésének megkezdésekor azonban nem vették figyelembe a hazai intézményi, társadalmi és gazdasági sajátosságokat. A végzett hallgatók szükségletei, igényei figyelembevétele (nem készült előzetes igényfelmérés) nélkül alakították ki az intézmények alumni rendszerüket, programjaikat. Nem vettek tudomást arról, hogy a hazai intézmények esetében nem beszélhetünk markáns intézményi identitás tudatról a hallgatók, végzett hallgatók körében, mely az angolszász országokban az alumni tevékenység sikerének kulcstényezője.

2. *Tézis: A felsőoktatási intézmények alumni tevékenységét alapvetően befolyásolja az intézmények regionális elhelyezkedése, és az intézmény működtetés jellege (állami finanszírozású, magán, alapítványi vagy egyházi működtetésű intézmények).*

A hazai felsőoktatás térszerkezete az elmúlt húsz évben jelentősen átrendeződött Az 1990-es években megnőtt a felsőfokú képzések iránti kereslet, megnőtt a képző intézmények száma, és elkezdődött az intézmények térbeli terjedése. A 2000-es években a felsőoktatási intézmények integrációja révén jelentős felsőoktatási központok jöttek létre. A nagy

hagyományokkal bíró egyetemi városok (Pécs, Szeged, Debrecen) mellett olyan új központok is kialakultak, mint például Győr, Veszprém, Miskolc *(Rechnitzer, 2009).* Az integráció révén a vidéki felsőoktatási központok megerősödtek, széleskörű képzési kínálatuk elősegítette a vidéki felsőoktatási központok regionális felértékelődését. Az elmúlt húsz év átalakulásainak legnagyobb hozadéka talán az, hogy a felsőoktatás térben és időben elérhetővé vált azon társadalmi csoportok, rétegek számára, akik biztosítani tudják gyermekük taníttatását. Ma már 60-80 kilométeres körzetben el lehet érni felsőoktatási intézményt hazánkban, azaz az egyetemek, főiskolák lefedik a teret.

A statisztikák tanulmányozása során egyértelmű, hogy a hazai felsőoktatásban *(2. táblázat)* Budapest dominanciája továbbra is jelentős. Budapest súlya a magyar felsőoktatásban kiemelkedő, pusztán a népességszámából adódóan (2-2,5 millió ember lakik Budapesten és vonzáskörzetében) nagyarányú hallgatói állománnyal rendelkezik, valamint széles képzési palettájának köszönhetően országos vonzerővel bír a felsőoktatásba jelentkező hallgatók számára.

2. táblázat: Jelentkezők számának megoszlása régiónként

Régió	**Jelentkezők száma (általános eljárás során)**				
	2017	**2013**	**2010**	**2005**	**2001**
Dél –Alföld	13275	12048	18275	19279	18196
Dél – Dunántúl	8733	8012	11911	13240	12105
Észak – Alföld	15940	13946	21084	22101	21586
Észak - Magyarország	11376	10131	15682	17372	17718
Közép –Dunántúl	10367	9526	13708	14442	13697
Közép - Magyarország	34595	31169	43561	46626	48844
Nyugat – Dunántúl	9075	8506	12770	12883	12178
nem adta meg	2507	2109	3317	4289	4556

Forrás: Saját szerkesztés, Felvi.hu adatbázis alapján

Olyan nagy múltú, presztízs intézmények működnek a fővárosban, mint az ELTE, BME, Corvinus. A budapesti felsőoktatási intézmények hatása nem csak a Közép-magyarországi régióra terjed ki, hanem érezhető a legnagyobb vidéki egyetemek irányába is. Budapest elszívó ereje tehát jelentős, és nem csak a beiskolázás szakaszában, hanem a végzést követően is *(Hegedűs, 2014, Kováts-Temesi, 2018).* A vidéki intézményekben végzett hallgatók jelentős része Budapesten helyezkedik el, de ettől függetlenül Debrecen, Pécs, Szeged hatása érvényesül a hozzá közel eső területeken, ezáltal regionálisan befolyásolva az adott területegységet *(Hegedűs, 2014, Kováts-Temesi, 2018).*

A kutatási eredményeket összegezve megállapítható, hogy a felsőoktatási intézmények esetében lényeges kérdés, hogy az adott intézmény miképpen tud kommunikálni, milyen típusú kapcsolatot tud kialakítani a gazdasági élet szereplőivel a régióban. Tud-e az intézmény olyan új típusú szolgáltatásokat teremteni, amelyből a térség, az ott élők profitálnak. Ezen fejlesztéseket, stratégiákat az intézményeknek tudatosan kell alakítania. S mindez együttesen alakítja majd az adott intézmény vonzerejét *(Duga, 2014).* Megállapítható, hogy az intézmények regionális elhelyezkedése determinálja a felsőoktatási intézmények versenyképességét de úgy vélem egy felsőoktatási intézmény sikerességét, vonzerejét nem pusztán az határozza meg, hogy földrajzi értelemben mely régióban működik, hanem befolyásolja az is, hogy az adott régióban, amelyben működik milyen mélységig képes beágyazódni, s a régió adta lehetőséget képes-e saját javára fordítani.

S hogyan kapcsolódik mindez a vizsgált témakörhöz? A hazai intézmények alumni tevékenységét vizsgálva, az átfogó intézményi honlapelemzés eredményeképpen megállapítható, hogy az intézmények működtetésének jellege alapján különbség mutatkozik abban: végeznek-e a felsőoktatási intézmények alumni tevékenységet, s ha igen azt időben mikor kezdték el.

A hazánkban kutatás időszaka alatt összesen 66 (jelenleg összesen 64) felsőoktatási intézmény működik, melyek közül 28 állami-, 23 egyházi és 13 magán-, vagy alapítványi finanszírozású. Míg az alapítványi-, magán finanszírozású intézmények mindegyike működtet alumni rendszert, addig az egyházi tulajdonú egyetemek közül csupán két intézmény esetében - Gál Ferenc Főiskola, Pázmány Péter Katolikus Egyetem – látható, hogy alumni tevékenységet végeznek. A 28 állami fenntartású felsőoktatási intézmény közül mindösszesen két intézmény – a Magyar Táncművészeti Főiskola és a Színház- és Filmművészeti Egyetem – nem végez alumni tevékenységet. Megvizsgálva, hogy a hazai felsőoktatási intézmények időben mikor kezdtek el alumni tevékenységet végezni, az látható, hogy az intézmények jelentős része viszonylag későn a 2000-es évek közepén kezdett el intézményi alumni tevékenységet végezni. Kivéve a magán-, alapítványi fenntartású intézmények, a vidéki állami fenntartású intézmények, melyek időben korábban kezdtek alumni tevékenységet végezni intézményi keretek között *(3. táblázat).* Az adatokból megállapítható *(3. táblázat)* a felsőoktatási intézmények működési formája alapvetően befolyásolja az intézményi alumni tevékenység átlagnál korábbi, vagy későbbi kialakításának időpontját *(Duga, 2015).*

3. táblázat: Az alumni tevékenység kezdete néhány hazai intézményben

Felsőoktatási Intézmény	Alumni tevékenység kezdete
Debreceni Tudományegyetem	**1994**
Széchenyi István Egyetem	**2000**
Pécsi Tudományegyetem	**2001**
Edutus Főiskola	**2001**
International Business School (IBS)	**2003**
Szegedi Tudományegyetem	**2005**
Szolnoki Főiskola	**2005**
Budapesti Corvinus Egyetem	**2006**
Semmelweis Egyetem	**2011**

Forrás: Saját szerkesztés

A hazánkban működő magán-, alapítványi intézmények esetében az intézményi működést áthatja a stratégiai, marketing szemléletmód. Ezen intézmények viszonylag korán felismerték az alumni tevékenység végzéséből fakadó lehetséges intézményi előnyöket. Míg a vidéki egyetemek, főiskolák a versenyhelyzetre reagálva kezdték el az intézményi alumni tevékenység végzését, addig a fővárosi, állami finanszírozású intézmények esetén az alumni tevékenység ilyen késői indítása az alábbi tényezőkkel magyarázható *(Duga, 2015):*

- Ezen egyetemek finanszírozás szempontjából többnyire nem támaszkodtak külső forrásokra, nem voltak rákényszerítve, hiszen az állami finanszírozás mértéke megfelelő volt számukra,
- a képzés színvonalát tekintve „presztízs" intézménynek számítanak, körükben sem a jelentkezők száma, sem a finanszírozás mértéke nem csökkent drasztikusan,
- a munkáltatók az általuk kibocsátott diplomákat preferálják.

3.Tézis: A hazai felsőoktatási intézmények által végzett alumni tevékenységek hatékonyságának legnagyobb gátja: hogy a felsőoktatási intézmények nem rendelkeznek hosszú távú átfogó intézményi, és ehhez kacsolódó funkcionális stratégiákkal. Ebből kifolyólag az alumni tevékenységek jelenleg szórványrendszerként működnek a hazai felsőoktatási intézményekben.

A hazai felsőoktatási intézmények működési környezete az elmúlt két évtizedben jelentősen átalakult. Folyamatosan csökken az egyetemek beiskolázási bázisa, átalakult a működésüket biztosító finanszírozás rendszere, változtak a hallgatók, potenciális hallgatók

és a munkaadók elvárásai, s felerősödött a nemzetköziesedés folyamata. Megjelent a verseny fogalma, az intézmények napjainkban már a nemzetközi piacon versenyeznek a hallgatókért, oktatókért, támogatásokért, erőforrásokért. Ebből kifolyólag az optimális működés biztosításához szükséges feltételek megteremtése céljából az egyetemek szolgáltató, vállalkozó jellege hazánkban is felerősödött.

Kutatásaim során bizonyítást nyert azonban, hogy a hazai intézményeknél csak lassú ütemben nyer teret a stratégiai gondolkodásmód, a marketing szemléletmód. Az intézmények döntő többsége nem rendelkezik hosszú távú szervezeti, működési stratégiával, s ehhez kapcsolódó marketing stratégiával. Az intézmények túlnyomó része egy-egy funkcionális részterület fejlesztésre, erősítésére koncentrál. A beiskolázási marketing, és az öregdiák marketing *(alumni)* az a terület, amely esetében jelentős fejlődést tapasztalhatunk a hazai intézményeknél. Ezt a változást azonban elsősorban a hallgatói létszám és a források drasztikus csökkenése indukálta. A legtöbb esetben a beiskolázási marketing tevékenységet, az alumi tevékenységet nem az intézményi marketingstratégia részeként, hanem különálló egységként kezelik, s nem tervszerűen, hanem eseti jelleggel folyik ezen irányú tevékenységek végzése *(Duga, 2015).*

Az egyes részterületek szorosan összekapcsolódnak egymással, s nélkülözhetetlen a tevékenységek összehangolása, főbb stratégiai irányainak meghatározása az intézmény versenyképes, sikeres működéséhez. Ezen tevékenységek tulajdonképpen egy körfolyamat részelemeiként definiálhatóak *(1. ábra).*

1. ábra: Az alumni tevékenység szerepe a felsőoktatási intézményi stratégiában

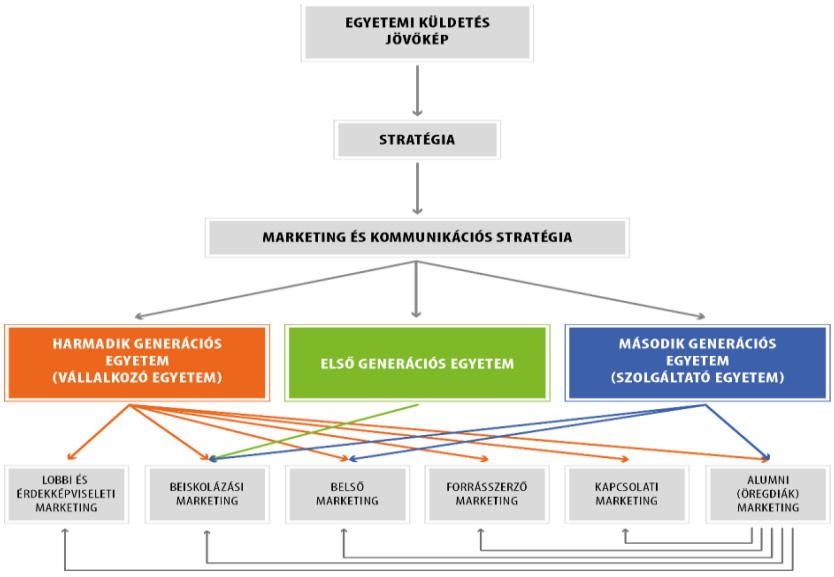

Forrás: Saját szerkesztés (Duga, 2015)

Az egyetemek hallgatókat toboroznak (beiskolázási, beszerzési marketing). Az intézménybe felvett hallgatók szükségleteit és igényeit a tanulmányaik időszaka alatt a lehető legmagasabb szinten kell kielégíteni. Ehhez szükséges megfelelő erőforrások: minősített oktatók, szakképzett munkatársak, megfelelő infrastruktúra és szolgáltatások biztosítása (belső marketing). A hallgató helyzete ezen a piacon sajátságos, egyrészt „fogyasztó", azaz a felsőoktatási szolgáltatások igénybe vevője, másrészt „késztermék", aki a képzés után megfelelő szaktudás birtokában kikerül a munkaerő-piacra, és a felsőoktatási intézmények inputjaivá válhatnak. A végzett hallgatók munkaerő-piaci sikeressége, alapvetően befolyásolja az intézmény megítélését, hírnevét, imázsát. Mindez felértékeli a belső marketing szerepét. Az intézmény végzett hallgatói, az öregdiákok (öregdiák marketing) fontosak az intézmény számára, egyrészt mert erőforrásként szolgálhatnak a további működésükhöz, másrészt, ha elégedettek voltak a képzés során, akkor az intézmény jó hírét viszik szerte a világban, vissza fognak térni esetlegesen újabb képzés, továbbképzés igénybevétele révén, támogatóként, üzleti partnerként, s talán gyermekeiket is az alma mater falai közé küldik majd tanulni.

Az intézményeknek ezt a körfolyamatot úgy kell menedzselnie, hogy közben együttműködik az állammal, a társadalmi szervezetekkel, és az üzleti szféra képviselőivel is, a regionális térbe ágyazva, de a nemzetközi piaci trendeket figyelembe véve. A hazai felsőoktatási intézmények által végzett alumni tevékenységek vizsgálata esetén a stratégiai gondolkodásmód hiánya tapasztalható. Az intézmények többségében az alumni tevékenységet önálló, független tevékenységként kezelik, nem egy összefüggő komplex stratégiai rendszer elemeként. Pedig ez a tevékenység valójában a komplex marketing stratégia része, gyakorlatorientált, funkcionális részterület, melynek sikeres működéséhez szükséges, hogy kapcsolatban, összhangban legyen a többi funkcionális (beiskolázási marketing, hallgatói marketing, külső marketing..stb) részterülettel. A sikeres intézményi alumni tevékenység alapvető feltétele tehát a hosszú távú, átfogó intézményi stratégia megléte, s ehhez kapcsolódóan az egyes funkcionális résztevékenységek, feladatok definiálása.

4.Tézis: A hazai felsőoktatási intézmények esetében intézményi és kari, bizonyos esetekben intézeti szinten, vagy akár szakok szintjén is végeznek alumni tevékenységet. Az intézmények által működtetett központi alumni és a karok között az együttműködés nem optimális, sok esetben párhuzamosan végeznek tevékenységeket, az együttműködés keretei tisztázásra szorulnak.

A hazai felsőoktatási intézmények esetén az alumni tevékenységek szervezeti kereteit vizsgálva, igen változatos kép tárul elénk. Az alumni tevékenységek koordinálása dominánsan intézményi vagy kari szinten, vagy párhuzamosan intézményi és kari szinten történik, s gyakran megtalálható az intézeti szinten végzett alumni tevékenység is. Fontos megállapítás, hogy a nagyobb, több karral rendelkező felsőoktatási intézmények esetén nem találtunk olyan intézményt, ahol kizárólag intézményi szinten végeznek alumni tevékenységet (pl: Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem, Debreceni Tudományegyetem, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem). Vizsgálataim során azt tapasztaltam - elsősorban a többkarú egyetemek esetében - jóval erősebbek a kari identitások (pl: BCE, BME, ELTE, PTE) az intézményieknél, melyhez hasonló következtetéseket fogalmazott meg egy az Oktatási Hivatal által 2014-ben elvégzett vizsgálat *(Várhalmi, 2015) is.*

4. táblázat: Alumni tevékenység milyen szinten szerveződik az intézményben? (Válaszadók száma 21 fő)

Alumni szerveződésének szintje	Válaszok (fő)	Arány
Intézmény	19	90%
Kar	6	29%
Egyéb szakmai, baráti közösségek	2	10%
Szak	1	5%
Intézet	0	0%

Forrás: Saját szerkesztés

A végzett hallgatók körében, a fókuszcsoportos interjúk során kapott válaszokból is egyértelműen kiderült: számos esetben a kari, szakos kötődések jóval erősebbek, mint az intézményi kötődések, mely nem csak a 2000 előtt végzett, hanem a frissen végzett hallgatók esetében is jellemző.

„Nem alakulnak ki hosszú távú, mély hagyományok, mert nem is tudnak kialakulni. Végiggondoltam, hogy azóta, hogy beiratkoztam az egyetemre hány neve volt a PTE- nek. Csak a neve négyszer változott. Hova kötődjek? Amikor én elkezdtem ide járni akkor épp

megszűnt a főiskola, lett belőle egy évig Tanárképző Kar, majd JPTE, tíz év múlva már PTE volt. Én mondjuk személy szerint nem is tudok hova kötődni."(Zsófia, nappali tagozatos hallgató JPTE)

„A mikrokörnyezetünkben élünk kb: 10 ember az, aki a szűkebb környezetünkhöz tartozik, nem is tudunk többet befogadni, ezért inkább a csoportunkhoz kötődünk. Erről jutott eszembe, hogy apukám a miskolci egyetem végzett, a mai napig hordja az egyetemi gyűrűjét, vannak rituáléik, ami miatt még mindig összejárnak. Van egy felépített 4-5 pontból álló rituáléjuk, ami az egész egyetemi életüket végigkíséri. Én személy szerint a BTK-ra jártam és, ha definiálnom kell hová kötődök, akkor egyértelműen azt tudom mondani, hogy a szakomhoz, ahol végeztem. „(Judit, nappali tagozatos hallgató PTE BTK)

Mindez számos esetben konfliktusok forrását, és párhuzamosságokat idéz elő a tevékenységek végzése során, mely az alumni tevékenység hatékonyságát gyengítheti. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a központi irányítású öregdiák szervezet tevékenységeit a karokkal együttműködésben, a karok sajátosságainak, egyedi igényeinek figyelembevételével alakítsa ki.

5.Tézis: A hazai felsőoktatási intézmények az alumni rendszer kiépítésének kezdeti fázisában tartanak, az adatbázis építésre és az alumni találkozók szervezésére koncentrálva. Hazánkban nincs hagyománya az öregdiák mozgalomnak, az aktív hallgatók esetlegesen találkoznak öregdiákokkal, nem alakulnak ki, nincsenek átvehető viselkedésminták. Az intézmények és az alumni tagok közötti kapcsolatok nem töltődnek fel tartalommal: nincs információáramlás, nehéz az alumni tagok mobilizálása, nincs szakmai együttműködés, pénzügyi transzfer.

A hazai felsőoktatási intézmények viszonylag későn, a 2000-es évek elején, közepén kezdtek el az intézményi alumni rendszerek kiépítésével szervezett keretek között foglalkozni *(3. táblázat).* Az intézmények által nyújtott alumni tevékenységek vizsgálata alapján igazolódott az a feltevésem, miszerint az intézmények jelentős része az alumni rendszer kiépítésének kezdeti fázisában tart, a hangsúly elsősorban az adatbázis kiépítésére és alapszolgáltatások (hírlevél, alumni magazin, évfolyam és alumni találkozók szervezésére) nyújtására tevődik.

5. táblázat: Milyen tevékenységet végez az alumni iroda az Ön intézményében?

Tevékenységtípusok	Válaszok (fő)	Arány
Öregdiák találkozó szervezése	19	90%
Öregdiák regisztráció	18	86%
Kommunikációs tevékenységek	15	71%
Hírlevelek küldése	14	67%
Évfolyam találkozók szervezése	12	57%
Szakmai, tudományos programok szervezése	12	57%
Marketing	12	57%
Szabadidős programok szervezése	11	52%
Tagkártya kedvezmények biztosítása	9	43%
Diplomás Pályakövető Rendszer (DPR) működtetése	9	43%
Kiadványok	8	38%
Diplomaosztók szervezése	7	33%
Karrierszolgáltatások	7	33%
Támogatásszervezés	6	29%
Díjak, kitüntetések átadási ünnepségének szervezése	5	24%
Ajándéktárgyak értékesítése	5	24%
Konferenciák szervezése	4	19%
Évkönyv szerkesztése	4	19%
Utazások szervezése	1	5%

Forrás: Saját szerkesztés

Általánosan észlelt probléma, hogy a hazai intézmények a végzést követően igyekeznek kialakítani a végzett hallgatókban a kötődést az intézmény iránt, azaz az alumni tevékenységet nem az aktív hallgatói életkorban kezdik meg, hanem a diplomaátadást követően. A hallgatók képző intézményhez fűződő lojalitását a képzési időszak alatt kell kialakítani, amennyiben a végzést követően kezdünk hozzá a végzett hallgatók elégedettségének növeléséhez, akkor elkéstünk. Ahhoz, hogy minél több elkötelezett tagja legyen az intézmény alumni szervezetének, az intézményeknek alulról kell építkezniük, azaz már a beiskolázás, az aktív hallgatói élet szakaszában szem előtt kell tartaniuk *(2. ábra),* hogy az alumni rendszerhez való csatlakozást vonzóvá tegyék a hallgatók számára.

2. ábra: Hallgatói kötődés piramisa

Forrás: Saját szerkesztés (Duga, 2015)

Ebben a megközelítésben a sikeres alumni tevékenység érdekében hidat kell kiépíteni a jelenlegi és a végzett hallgatók között *(6. táblázat)* a célból, hogy az aktív hallgatóknak legyen módjuk találkozni az öregdiákokkal, akik át tudják adni tapasztalataikat a hallgatóknak, mentorként segíteni tudják őket tanulmányaik végzésében, gyakorlati helyek megszerzésében.

A hazai intézményi gyakorlat vizsgálata alapján megállapítható, hogy az alumni tevékenységek esetében, a kommunikáció dominánsan egyirányú, azaz az intézmény közöl információkat a végzett hallgatókkal. A végzett hallgatóknak nincs módjuk bekapcsolódni a tartalomszerkesztési munkálatokba, annak nem aktív részesei. Holott a sikeres alumni rendszer működésének alapfeltétele a folyamatos, kétirányú kommunikáció biztosítása.

6. táblázat: Hallgatói elkötelezettség kialakításának folyamata a végzett hallgatók bevonásával

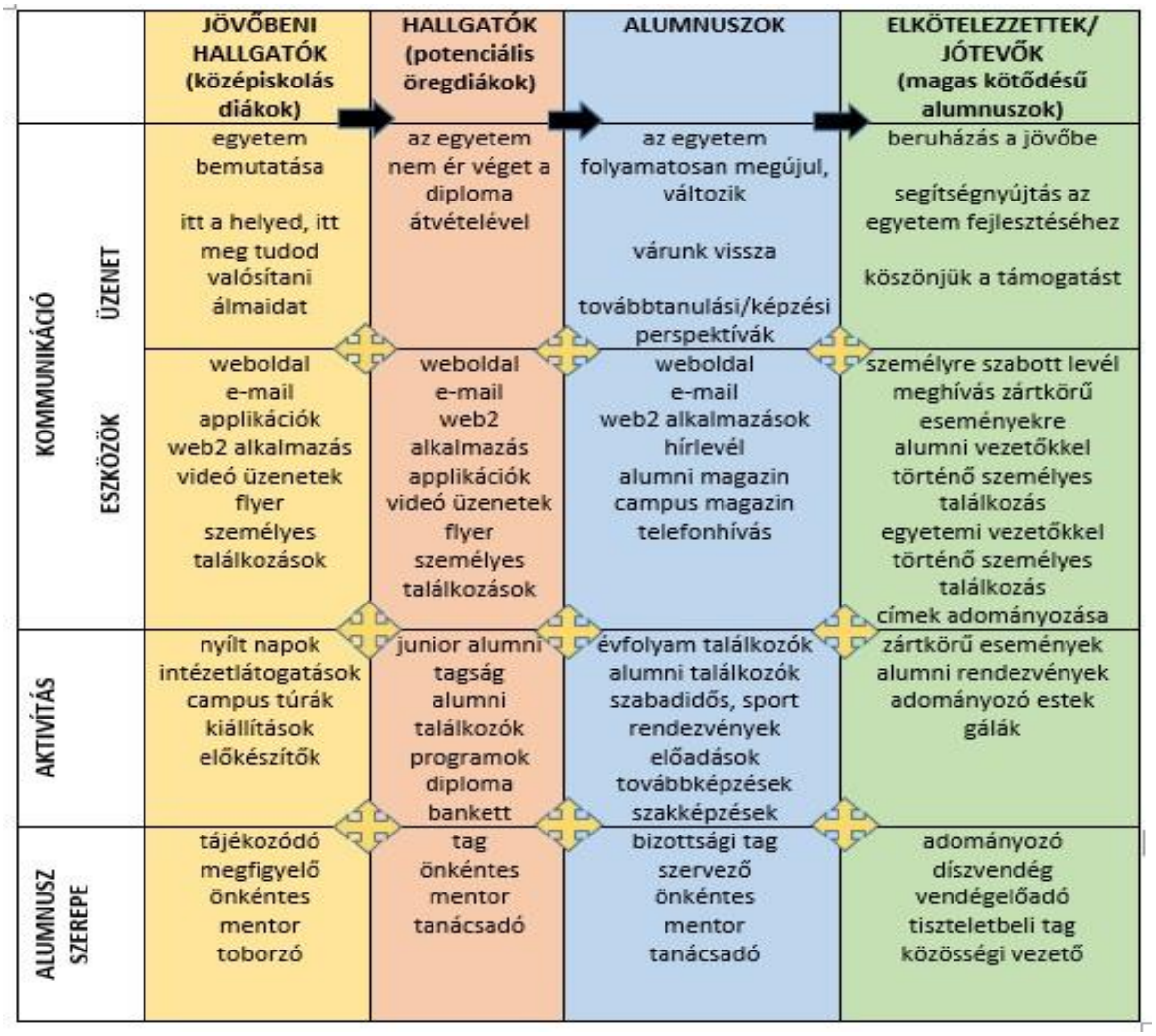

Forrás: Saját szerkesztés (Duga, 2015)

A végzett hallgató akkor marad kapcsolatban az Alma Materrel, ha folyamatosan fenn tudjuk tartani a figyelmét, érdeklődését a végzést követően is. Mindehhez azonban szükséges a lojális hallgatói attitűd megléte, aminek kialakításához, erősítéséhez szükséges az intézmény imázsának fejlesztése, az intézményi „márka" kialakítása, valamint megfelelő minőségű hagyományok kialakítása céljából, az arra alkalmas hallgatói programok biztosítása az aktív hallgatói szakaszban *(Nussl – Rein, 1997).* A felsőoktatási intézmények tudatosan felépített „személyiségének", „intézményi identitásának" kialakítása, a pozitív imázs kialakítása hosszú távú, tudatos marketingtevékenység eredményeként érhető csak el. Valós teljesítmények, megkülönböztető teljesítményelőnyök, vonzerők kellenek az elismertséghez, bizalomhoz, melyet célzott és hatékony marketingtámogatással, marketingkommunikációval lehet megismertetni, elfogadtatni *(Rekettye, 2010)*

6.Tézis: A hazai felsőoktatási intézmények az alumni tevékenység kialakítása során a mértékadó amerikai példákat vették figyelembe, ahol az alumni tevékenység sikertényezőnek bizonyul. Az angolszász országokban az intézmények működési költségeinek jelentős hányadát a végzett hallgatók adományaiból, támogatásaiból befolyt összeg biztosítja, mely hozzájárul az intézmények versenyképességének javításához. Hazánkban az alumni tevékenység központi célja jelenleg nem lehet az adományok, támogatások gyűjtése, mert annak sem az intézményi, sem a társadalmi-, gazdasági-, kulturális feltételrendszere nem adott.

Az Amerikai Egyesült Államokban működő felsőoktatási intézmények esetén az alumni tevékenységek gyökerei igen hosszú múltra nyúlnak vissza - a legelső, hivatalos alumni szervezet megalakulása is egy amerikai egyetemen történt (Yale, 1821) – s azóta is példaértékű, követendő mintaként szolgálnak a világ felsőoktatási intézményei számára. A végzett hallgatók számára kialakított alumni rendszerek alulról jövő kezdeményezések révén alakultak ki, a végzett hallgatók alumni klubokba, egyesületekbe tömörülnek. Az egyes intézmények a formális szervezeti kereteket biztosítják az alumni közösségek hatékony összefogásához. Az Egyesült Államokban működő felsőoktatási intézmények esetén az alumni tevékenység alapja kezdetektől fogva az önkéntesség, és az elkötelezettség. Az alumni egyesületek életre hívásának alapvető célja az oktatás minőségének, és az oktatási infrastruktúrának a fejlesztése, a tehetséges diákok támogatása, mely célok napjainkra sem változtak *(Wilkinson, 1954).*

Az amerikai alumni rendszer sikerének kulcsa abban rejlik, hogy az intézményhez való kötődést a hallgatóvá válás előtt, még a hallgatótoborzás időszakában elkezdik formálni, s az elkötelezettséget a tanulmányi időszak alatt tovább erősítik, ügyelve arra, hogy a minőségi oktatás mellett a hallgatói élet nívós színvonalát is biztosítsák. E mellett a hallgatókat a végzést követően sem hagyják magukra, hiszen élethosszig tartó képzési, továbbképzési programot, karrier szolgáltatásokat és úgynevezett „élmény" szolgáltatásokat biztosítanak számukra. A végzett hallgatók csoportját nem tekinti egységes, homogén csoportnak. Úgy válik az alumni tagság szegmensekre bontható az elkötelezettségük, attitűdjük alapján. Az egyes szegmensekhez tartozó öregdiákok csoportja eltérő igényekkel, szükségletekkel, elvárásokkal rendelkezik. Őket megszólítani, szükségleteiket, igényeit kielégíteni, elkötelezettségüket fokozni szegmensenként differenciált alumni stratégiával, valamint az azt támogató marketing, kommunikációs és

szolgáltatási stratégia kidolgozásával alkalmazásával lehet *(3. ábra),* mely a modell sikerességének másik komponense.

3. ábra: Öregdiák szervezet felépítése, hallgatói elkötelezettség alapján

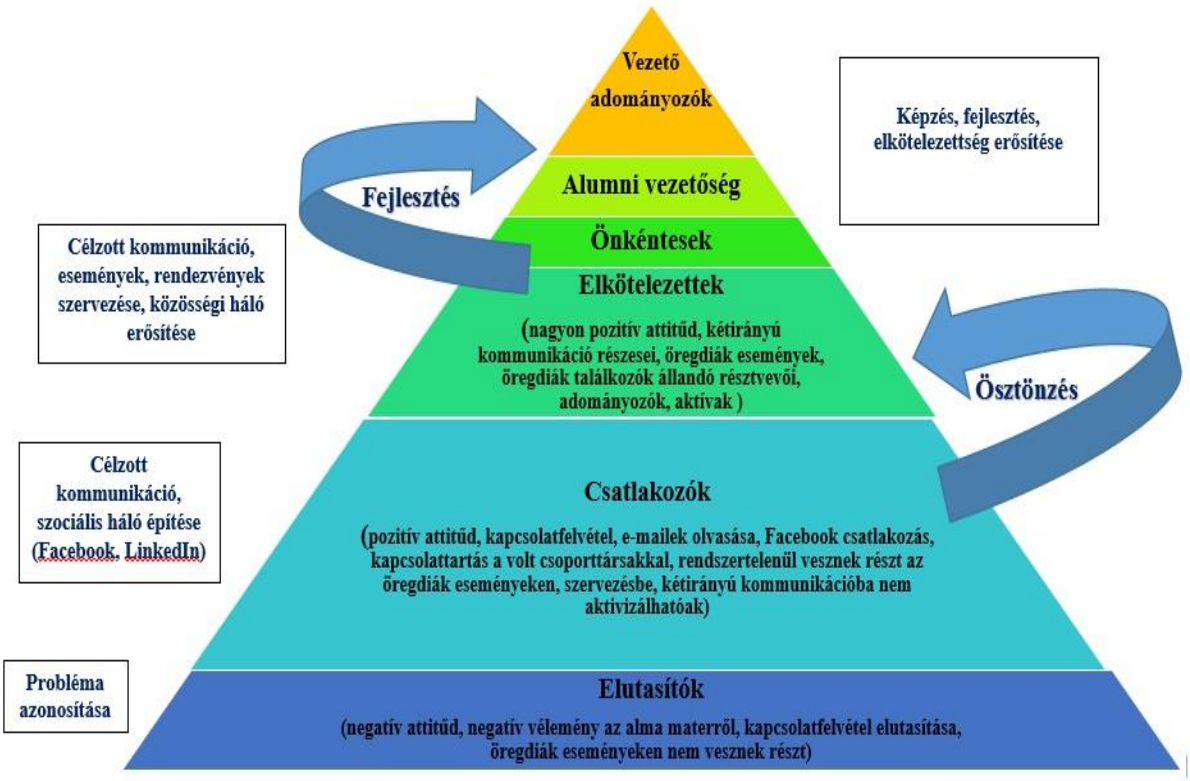

Forrás: Saját szerkesztés, Dewan, 2015 alapján

Az amerikai és a hazai alumni rendszerek sajátosságaiban tapasztalt különbségek elsődleges oka a felsőoktatás finanszírozásának országonkénti eltérő gyakorlatából adódik. Kelet-Európában a felsőoktatási intézmények működési költségeinek jelentős részét az állam finanszírozza. A hallgatók államilag finanszírozott képzés keretében szerezhetik meg első diplomájukat. A hallgatók megfelelő minőségű képzésben részesülnek, de a hallgatói szolgáltatások rendszere (hallgatói szolgáltatások típusa, minősége) egyetemenként eltérő. Az állam a támogatásért cserébe elvárja a diploma sikeres megszerzését, a munkaerőpiacon való elhelyezkedést. Ebből adódóan a volt hallgató adó formájában fizeti vissza a képzésének költségeit az állam számára. Ezáltal a többletbevétel nem a felsőoktatási intézményeknél, hanem az államnál realizálódik. Az állam az éves költségvetés keretében dönt arról, hogy a realizált bevételeiből milyen mértékben finanszírozza az oktatás, kutatást. Az államnak nem feladata a hallgatói jólétet fokozó szolgáltatások biztosítása,

sem a végzést követően a végzett hallgatók számára különféle szolgáltatások nyújtása. A hallgatói elégedettséget fokozó szolgáltatások, a végzett hallgatók számára nyújtott szolgáltatások bevezetését részben a felsőoktatási piacon erősödő, globális verseny, részben a felsőoktatási intézmények forráshiánya indukálta. Úgy vélték, az angolszász módszer bevezetése az európai környezetben is sikeres lehet. Az angolszász egyetemek esetében az alumni rendszer a sikeres intézményi működés, és extra bevételi forrás egyik kulcstényezője. Hiszen a tehetősebb, végzett diákok támogatásokkal segítik alma materük sikeres működését. De ez a támogatás nem pusztán adomány, nem egyszerű jótékonykodás (charity), hanem sokkal inkább filantrópia *(Berács és tsai., 2015).* Az angolszász országokban a hallgatók jelentős része magánegyetemekre jár, s igen magas összegű tandíjat fizet. Ezért cserébe az egyetem minőségi oktatást, és egyéb, hallgatói jólétet fokozó szolgáltatást nyújt. Az egyetem a szolgáltatásokat a hallgatók által befizetett tandíjból finanszírozza, s a célja az, hogy a hallgatói minél magasabb elégedettségi szintet érjenek el tanulmányi időszakuk alatt és a végzést követően is. Az elégedett hallgatók ezért ellentételezés képen meghatározott tevékenységekre adományoznak az alma mater számára, mely révén az egyetem többletbevételhez jut, amit az oktatás, kutatás, hallgatói szolgáltatások fejlesztésére tud fordítani, ezáltal versenyképessége erősödik. Ez egy önmagát erősítő folyamat, mely jól nyomon követhető az amerikai magánegyetemek (pl: Yale, Stanford, Harvard, Duke) esetében.

7.Tézis: A hazai felsőoktatási intézmények esetén az alumni tevékenység sikeres működésének kulcsa a hallgatói érték kialakítása, növelése a teljes hallgatói életívet végigkísérve. Az elégedett hallgatók alumni tagokká válnak, s a pályaválasztási döntés során ajánlani fogják intézményeiket barátaiknak, családtagjaiknak, gyermekeiknek. A hazai intézmények esetében az alumni tevékenység hatékony végzése a beiskolázási bázis erősítésében jelentkezhet hosszútávon, mind hazai, mind nemzetközi szinten.

A kutatás eredményei alapján feltételezhető, hogy azok a hallgatók, akik a képzés során elégedettebbek magasabb arányba válnak majd a képzést követően alumni taggá. A hallgatók elégedettségét elsősorban az aktív hallgatói életszakaszban az oktatás, és a hallgatói szolgáltatások minősége befolyásolja, mint ahogy azt a 2010-2013 között elvégzett Diplomás pályakövetési vizsgálatok eredményei is igazolták *(4. ábra).*

4. ábra: Az egyes klaszterek és a hallgatók oktatáshoz kapcsolódó tényezők, értékelések közötti összefüggések vizsgálata

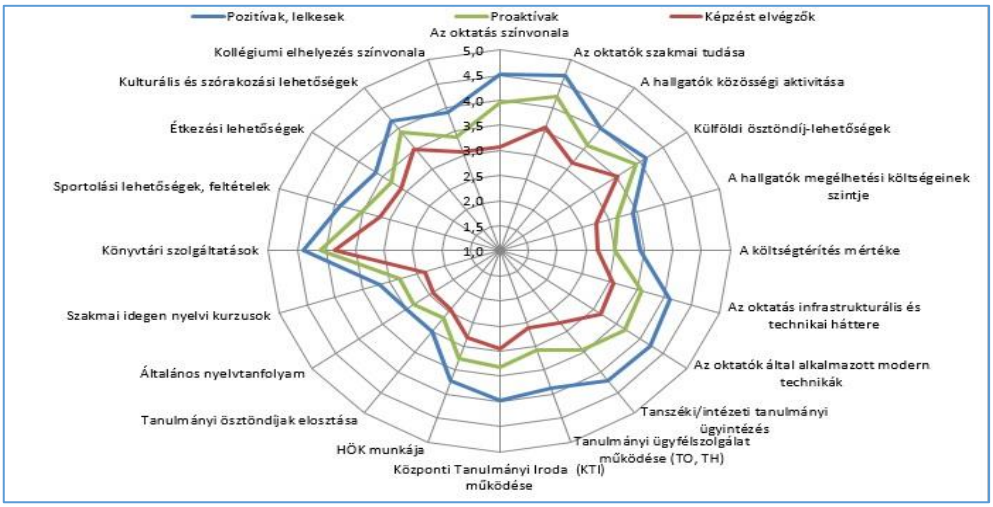

Forrás: Saját szerkesztés (Duga, 2015)

Véleményem szerint a végzett hallgató nem tekinthető az intézmény végtermékének, hanem a hallgatói életívvel leírt körfolyamat részeként újbóli potenciális fogyasztónak tekinthető. Egyrészt, mert a munkaerőpiac ma elvárja, hogy az ember képes legyen a folyamatos fejlődésre. Egy megszerzett tudásbázis már nem elegendő az életünk végéig, ahhoz, hogy a munkaerőpiacon versenyképesek tudjunk maradni, szükség van a folyamatos tanulásra (Life Long Learning), ismereteink folyamatos fejlesztésére, bővítésére *(Törőcsik, 2006)*. Így tehát a végzett hallgatók „újra vásárlóvá" válhatnak egyrészt saját szükségleteik kielégítése céljából, másrészt, ha elégedettek voltak a képzéssel ajánlják majd az intézményt rokonaiknak, barátaiknak, gyermekeiknek, unokáiknak. A szájreklám a magyar programon végzett hallgatók esetében is meghatározó, de az idegen nyelvi képzés program esetében alapvetően befolyásolja a potenciális hallgatók intézményválasztását. Mert a leghatékonyabb értékesítési csatorna a nemzetközi marketing tevékenység során a szájreklám, melynek alapja a külföldi hallgatók elégedettsége. Az elégedettség magas szintjét a teljes hallgatói életútra szegmentált legmagasabb szintű, minőségi hallgatói szolgáltatások biztosítása révén érhetünk el, ahogy egy friss kutatás *(Pozsgai, 2014)* is bizonyította. A hallgatótoborzás mind hazai, mind nemzetközi szinten egyetemi kompentecia kell, legyen *(Fojtik, 2014)*, amennyiben egy felsőoktatási intézmény hosszútávon versenyképes szeretne maradni. Ebből kifolyólag az alumni tevékenység elsődleges célja, a végzett hallgatók bevonása az intézményi tevékenységek rendszerébe, egyfajta hidat építve a potenciális, a jelenlegi és a végzett hallgatók között. A kutatási eredményeket figyelembe véve úgy véljük hasznos a hazai

felsőoktatási intézmények számára az alumni szervezetek kialakítása, működtetése. De megállapítottuk, hogy míg a mértékadó angolszász országokban az egyetemek működése során az alumni tevékenység a hatékony intézményi működés egyik sikertényezője, addig hazánkban az eltérő társadalmi, kulturális, oktatáspolitikai és gazdasági helyzet miatt jelenleg nem alkalmas az egyetemek versenyképességének klasszikus értelemben vett javítására. Úgy véljük az intézményi alumni tevékenység pozitív hatása a beiskolázás bázis erősítésében jelentkezhet hosszútávon, mind hazai, mind nemzetközi szinten.

Összegzés

A felsőoktatási környezet változása tovább erősíti az intézmények stratégiai és marketing szemléletű gondolkodásmódjának szükségességét, a cselekvést. A kutatásaim során megállapítást nyert, hogy a hazai felsőoktatási intézmények által végzett alumni tevékenység jelenleg nem biztosít mérhető versenyelőnyt az intézmények számára. Az alumni szervezet fejlesztéséhez, versenyképességéhez szükségessé vált a jelenlegi intézményi elképzelések átgondolása, új stratégia kialakítása.

Az alumni rendszerek fejlesztéséhez nélkülözhetetlen a teljes hallgatói életívet lefedő hallgatói érték átfogó vizsgálata. Szükséges lenne megismerni a hallgatói elvárásokat, szükségleteket, idényeket, a jelenlegi szolgáltatásokra vonatkozó véleményeket, az elégedettségi szintjüket. A hallgatói érték vizsgálatokba célszerű bevonni a hazánkban tanuló külföldi hallgatókat is. A magyar programon és a külföldi programon tanuló hallgatók eredményeinek összehasonlítása számos kritikus pontra világíthat rá, melynek eredménye a további fejlesztési irányokat kijelölheti.

Az intézmények az alumni tagságot jelenleg egyetlen homogén egészként kezelik. Szükség van a tagsági bázis differenciálására (életkor, földrajzi elhelyezkedés, végzettség, munkaerő-piaci státusz, lojalitás az alma mater irányába), mert az eltérő preferenciákkal rendelkező csoportok esetében a marketing, kommunikációs és szolgáltatásokra vonatkozó stratégiákat is differenciáltan kell alkalmazni az alumni tevékenység hatékonyságának növelése érdekében. Ezen célból szükséges megvizsgálni a jelenlegi alumni tagsági bázis elvárásait, elégedettségét, s szükséges megismerni az esetleges javaslataikat is.

Szükségesnek vélem az alumni tevékenységek nemzetközi gyakorlatának további vizsgálatát, amely elsősorban a nemzetközi alumni hálózat kiépítésére, működésére

koncentrál. Érdemes megismerni a nemzetközi intézmények gyakorlatát, elősegítve ezzel a hazai intézmények nemzetközi alumni hálózatainak kialakítását. A sikeresen működő nemzetközi alumni szervezet támogathatja az intézményi nemzetközi beiskolázási programot, nemzetközi beiskolázási stratégiát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Berács J. – Derényi A. – Kováts G. – Polónyi I. – Temesi J. (2015): Magyar Felsőoktatás 2014. Stratégiai helyzetértékelés. Tanulmány. Budapesti Corvinus Egyetem, Nezetközi felsőoktatási Kutatások Központja Budapest

2. Duga Zs. (2014): A hazai felsőoktatási intézmények által működtetett alumni rendszer sajátosságai. Marketing & Menedzsment, XLVIII. évfolyam, 2. sz. pp 18-31 ISSN 1219 0349

3. Duga Zs. (2015): Az alumni szolgáltatások szerepe a hazai egyetemek működésében. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2015

4. Fojtik J. (2014): Kutatási koncepció akvizíció tervezéséhez. Támop -4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0010 gépészeti mechatronikai hálózati kutatás és képzési együttműködés projekt. Külföldi hallgatók bevonzása, akvizícióra, akcióterv készítése. Pécs, Pécsi Tudományegyetem

5. Hegedűs R. (2014): Egyetemek vonzó és kibocsátó hatása a DPR alapján. Metszetek 2014/1. szám, Debreceni Egyetem, Debrecen, pp. 202–215.

6. Kováts – Temesi (2018): A magyar felsőoktatás egy évtizede 2008 – 2017. NFKK, Corvinus Egyetem Budapest, 2018

7. Nuissl, E.– von Rein, A. (1997): Felsőoktatási intézmények PR-tevékenysége. Budapest, Német Népfôiskolai Szövetség Nemzetközi Együttmûködési Intézete

8. Pozsgai Gy. (2014): Az egyetem nemzetközi vonzerőfejlesztése a külföldi hallgatók beiskolázásának szempontjából. Doktori Értekezés. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs

9. Rechnitzer J. (2009): A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel. Educatio, 1. sz., pp. 50–63.

10. Rekettye G. (2010): A felsőoktatási kínálat marketingorientált menedzselése. In: Törőcsik M. – Kuráth G. (szerk.): Egyetemi marketing – marketing a felsőoktatásban. Pécs, PTE, pp. 144–156.

11. Szolár É. (2009): Szervezetelméletek a felsőoktatás kutatásban. Új - Pedagógiai Szemle, 2009/8-9. pp 27-46.

12. Törőcsik M (2006): Fogyasztó magatartás trendek. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest

13. Várhalmi Z. (szerk.) (2015): A felsőoktatási informatikai és hallgatói szolgáltatási területek felmérése. Záró tanulmány. MKIK Gazdaság - és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest

14. Wilkinson, R. D. (1954). Goals for alumni relations. The Journal of Negro Education, 23, pp. 33–138.

MUTF.RO = FŐ AZ ISKOLA
HÚSZ ÉVES A MAGYAR NYELVŰ NAPPALI TAGOZATOS FELSŐOKTATÁS SZÉKELYUDVARHELYEN 1998-2018

DR. KANDIKÓ JÓZSEF, Professor és Rector Emeritus
Edutus Egyetem

Absztrakt

A 2018-ban fennállásának huszadik évfordulóját ünneplő székelyudvarhelyi MÜTF Oktatási Központ (MOK) – amely 1998-ban a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája kihelyezett képzéseként négyéves főiskolai Kereskedelemi szakos képzéssel elsőként kezdte meg működését magyar nyelvű nappali tagozaton Székelyföldön – jelentős szemlélti és tartalmi változásokon is átment a húsz év alatt. Most már látható, hogy az a fejlődési irány, amelyet kis felevevő piac élénk, de változó tartalmú oktatási igényének kielégítése céljából választott a képzési központ, bevált. A cikk az informatikában elterjedt 1.0, 2.0 illetve 3.0 értelmezésekkel próbálja magyarázni, hogy a most már felsőoktatási befogadó központként működő képző intézmény fejlesztésének, túlélésének és prosperálásának lényege az a megállapítás, hogy a Life Long Learning igények kielégítéséhez folyamatosan új kínálat kell, folyamatos beiskolázás (Life Long Schooling) szükséges, vagyis fő az iskola, ahogy szólt az intézmény 2007. évi beiskolázási reklámszlogenje!

Abstract

The MUTF Education Centre (MEC) in Székelyudvarhely (Oderheiu Seciuesc, Szeklerland, Transylvania) celebrates its 20th anniversary. It started the first Hungarian language higher education in Szeklerland as the filial of the College for Modern Business Studies in 1998. The Education Centre was developing time-to-time renewed approach and content during the past two decades. Now is visible that the mission of the MEC – successively satisfy the varying study needs of the small education market – was a good concept. The study (using in the informatics popular categories 1.0, 2.0 and 3.0) tries to explain how to satisfy the varying needs of the Life Long Learning concept by a Life Long Schooling solution. Probably this concept was formulated in the 2007 year' slogan of the institute advertising: „If you need a high school, the first is the school".

X X X

Bevezetés

2018. június 20-án diplomaosztó évzáró ünnepély keretében kerül sor a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája által 1998-ban alapított Székelyudvarhelyi Kihelyezett Képzési Központ létrehozásának húsz éves évfordulójára. Az első magyar nyelvű nappali tagozatos felsőfokú oktatás a külhoni magyar területek közül itt, a székelyföldi kisvárosban, Székelyudvarhelyen indult el 1998. október 3-án. Azóta – többszörös akkreditációs eljárást is maga mögött tudva – évről évre elindult a Kereskedelemi szakos alapképzés. Eleinte a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája főiskolai Kereskedelemi szakja, majd a „bolognai" kétciklusú képzési rendszerre való átállás után a Kereskedelem és Marketing alapszak, amelyet a MÜTF 2011-es átalakulása után az Edutus Főiskola (2018. augusztus 1-től Edutus Egyetem) jegyez.

A húszéves megemlékezés alkalmából ezen a szakon már a 17. végzős évfolyam diákjai vehették át az oklevelüket. Diplomát kaptak még a 2011 óta folyó Turizmus-vendéglátás szakos hallgatók a Budapesti Gazdasági Egyetemtől; a Pannon Egyetem Vidékfejlesztési agrármérnök alapszakos hallgatói, akik 2013-tól részesülnek ilyen kihelyezett képzésben. Az Óbudai Egyetem négy éve indult Könnyűipari mérnök alapszak székelyföldi hallgatói első ízben részesültek diplomában.

A Modern Üzleti Tudományok Főiskolája sikeres Euromenedzser szakirányú továbbképzése, a győri Széchenyi István Egyetemnek az első tíz év után három évfolyamon is indított Szervezés-Vezetés mester szakja, valamint az Edutus Főiskola 2010 és 2014 között indított Marketing mesterszakja 2018-ban nem bocsátott ki hallgatókat.

Ebből a felsorolásból is látható, hogy a székelyudvarhelyi MÜTF Oktatási Központ (MOK) az elmúlt két évtizedben jelentős felsőoktatási befogadó központtá vált, ahol a székelyföldi piaci igények kielégítésére vállalkozó magyarországi felsőoktatási intézmények kihelyezett képzés keretében, nem kis erőfeszítéssel sikeres tudástranszfert biztosítanak a helyi gazdaság és munkaerőpiac által vezérelt képzésekben.

A székelyudvarhelyi MOK közben egyre több felnőttképzést, szakképzést és hobbiképzést is szervez, ezzel valódi tartalmat ad a „Life Long Learning", az élet végéig való tanulás fogalmának. Ezzel hozzájárul ahhoz, hogy Székelyudvarhely és környékének lakossága lerakja a tudásalapú társadalom alapjait.

Az ünnepi ülés előadásai sorra vették a székelyudvarhelyi felsőoktatás alapításának lépéseit, elemezték a körülményeket és a két évtizedes fejlődést, megszólaltak a partnerintézmények vezetői, és egy több éve végzett diák is elmondta diákéveinek, majd a tanult ismeretek sikeres hasznosításának tapasztalatait.

Én, mint az alapítást levezénylő főigazgató, és aki a húsz év alatt is részleteiben figyelemmel kísérte a képzések színvonalát, a választék bővülését, az Oktatási Központ megerősödését, összefoglaló előadásomat arra a gondolatra építettem, ami a székelyudvarhelyi MOK 2007-es felvételi kampányának reklámmondatában szerepelt: „Ha fő az iskola, MÜTF a főiskola!”

E monda lényege – így tíz év távlatából, és a széleskörű képzési spektrum sikerét és megújulásait nézve – az, hogy „fő az iskola”! Tehát az életfogytig való tanulásnak a körülményeit és tanulási kínálatát kell létrehozni, vagyis: fő az iskola!

Life Long Learning, innováció, tudásalapú társadalom – ezek a mélytartalmú, ám „trendi” kifejezések általában jellemezték a társadalmi, gazdasági, felsőoktatási környezetet az elmúlt 20 évben, miközben az információs és kommunikációs technológia egyre jobban uralkodó vált egész környezetünkben, mindennapi életünkben, és természetesen az oktatásban is.

Eladásom fejezetcímeit is az ezekhez kapcsolódó fogalmakra építettem, és semmi újat nem mondok, mindössze visszaidézek, esetleg más kontextusba helyezek információkat: ismétlés a tudás atyja, és hát életünk végéig mindig tanzulunk valamit.

mutf.ro – 1.0

Az informatikában, a számítógépes és internetes köznyelvben valamikor a 2000-es évek elejét terjedt el a web 2.0 fogalma, és így aztán egyes elemzések kezdték a korábbi, az internet kialakulásának első évtizedeit jellemző leírásokban azt az időszakot 1.0-nak nevezni. Az 1.0 tehát csak a 2.0 kontextusában nyert értelmet és jelentést. Informatika lényege, hogy a kommunikáció iránya alapvetően egyirányú: valamilyen adatbázis irányából a felhasználók felé. „Az 1.0 a világháló dotcom lufi kipukkadásáig tartó hőskorára vonatkozik: kialakult az online kereskedelem, létrejöttek a nagy internetes cégek (Yahoo!, Amazon.com, eBay, stb.), adásvételi szokásaink átalakultak, a keresés

megszokott online tevékenység lett. Igyekeztünk megismerni, majd belakni a teljesen új univerzumot."[1/]

A magam részéről mutf.ro – 1.0-nak a székelyudvarhelyi MOK (mutf.ro) kialakulásának időszakát tekintem, amikor az egyirányú tudásátadás volt a cél. Nem csak új hallgatókat kellett képezni, hanem nagy szerepük volt a train-the-trainer (tanárképző) programoknak is, hiszen nem csak új tartalmakat, de oktatási módszert és számonkérési rendszert is meg kellett ismerniük, elsajátítaniuk a helyi kollégáknak.

Ezt a markáns igényt a magyar nyelvű felsőoktatás iránt a múlt század kilencvenes éveiben a rendszerváltások utáni társadalmi átalakulások indították el, és hozták felszínre minden határon túli magyar területen. A válaszok is hamarosan megszülettek: számos állami egyetem és főiskola indított kihelyezett levelező tagozatos képzéseket. A nappali tagozatos, valóban iskolarendszerű, nem csak oktatást, de nevelő és kutatómunkát folytató felsőoktatási helyszínek és intézmények azonban csak később jöttek létre, nagyrészt magyar állami támogatással akkreditált nem állami képzési intézményekkel: Szabadkán, Székelyudvarhelyen, Dunaszerdahelyen, a Sapientia EMTE révén Kolozsvárott, Marosvásárhelyen és Csíkszeredában, és ebbe a sorba csatlakozott Révkomáromban a Selye János Egyetem, és Beregszászon a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.

Már az igények perfektuálásakor láthatóvá vált, hogy a mélyebb elméleti kutatási igényeknél sürgetőbbek a gyakorlatias megoldást nyújtó felsőoktatások – az üzleti és informatikai képzéseket sürgette a korszerű, Európához csatlakozó piacgazdaságra való átállás követelményrendszere.

A MOK létrehozása Székelyudvarhelyen gyakorlatilag egy tanév alatt lebonyolódott. Miután 1997 szeptemberében egy, a határon túli magyar polgármesterek részére szervezett tanulmányút része volt Tatabányán a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája meglátogatása. A főiskola bemutatása után Szász Jenő, Székelyudvarhely polgármestere azzal a kérdéssel fordult hozzám, hogy létre lehetne-e hozni egy ilyen államilag elismert, de nem túlbürokratizált, nem állami felsőoktatást a székely városban. November elkezdődtek a tárgyalások, kérdéseket fogalmaztunk meg, 1998 januárjában helyszíni előkészítő megbeszélést tartottunk. 1998 májusában már a hivatalos együttműködési megállapodás aláírására került sor Székelyudvarhelyen. A nyár elején felvételit tartottunk, a nyár végén kommunikációs, utazási, építkezési oktatástechnológiai nehézségekkel tűzdelt felpörgött szervezési munka folyt. 1998. október 3-án megtartottuk az első évnyitót, és

átadtuk az egyik szakképző iskolában kialakított, felújított három tantermes épületrészt, egy 10 gépes számítógéptermet, és az első évfolyam hallgatóiak tankönyveit.

A Kereskedelmi főiskolai szaknak a MÜTF-ön kiemelt követelményei voltak: nyolc félév, benne a hetedik szemeszter kötelező szakmai gyakorlat /az udvarhelyieknek először 2001-ben, ha lehet külföldön), két idegen nyelvvizsga követelménye, számítástechnikai képzés és hozzáférés, vállalati gyakorlati példák és esettanulmányok kiscsoportos megoldása. Ez utóbbihoz a szaktárgyak helyi oktatóinak széleskörű vállalati kapcsolatokra, tapasztalatokra, információkra volt szüksége, amely rendszer kiépítése és folyamatos bővítése a MOK helyi vezetőinek fontos feladata volt. Szerencsére a vállalkozói kör is nyitottan állt az új felsőoktatáshoz, így a helyi ismeretek adaptációja a tananyagokba viszonylag gyorsan és folyamatosan ment végbe.

A MOK a tatabányai anyaintézmény révén 2000-ben ECDL vizsgaközpont lett, az első Romániában, és külön bizonyítványt tudtak kiadni a számítástechnikai ismeretekről és készségekről. Akkor itt ez nagyon fontos volt. Nyelvvizsgaközponti jogosítvánnyal 2004-től rendelkezik a MOK, és azóta megerősödtek a külön nyelvi képzései. A „bolognai rendszer" bevezetése után az idegen nyelvre már csak kevés kredit és óraszám maradat, pedig a nyelvi követelmények teljesítése a székelyföldi hallgatóknak igencsak nehéz kihívás. Részben ennek köszönhetően már szinte egy külön nyelviskola is működik a MOK keretein belül.

Az első tíz év a székelyudvarhelyi MOK életében a növekedés és a megerősödés időszaka volt, még ha a magyarországi támogató körülmények nem voltak egységesek. Mégis 2008-ra a MOK már egy fontos „intézmény" lett a „Székely fővárosban".

mutf.ro – 2.0

A web 2.0 fogalma és szóhasználat a kétezres évek elején született meg. Lényege az, hogy a világhálón nem csak a már meglévő tartalmak ismerhetők meg, válnak könnyen elérhetővé és kerülnek terjesztésre, hanem a látogatók, felhasználók is képesek tartalmakat létrehozni, feltölteni, egymással – ismerősökkel és ismeretlenekkel is – megosztani. „A web 2.0 jelenségcsoport a légvárak összeomlását és az ezredfordulót követő években kezdett fontos tényezővé, az utóbbi esztendőkben pedig fősodorrá válni. Több ezer kis cég, közösségi hálózatépítés (MySpace, Facebook és mások), online kapcsolatkeresések,

barátságkötések a főbb jellemzői. A hálót megtanultuk szociális célokra is használni. Blogok, wikik, postcast-ek, cikkalji kommentárok formájában elszaporodott a felhasználók által generált tartalom. A média hagyományos egyirányúsága fokozatosan adta át a helyét az immáron nem szlogenként, hanem ténylegesen funkcionáló interaktivitásnak."[1/] A web 2.0 kifejezést Tim O'Reillynek, az O'Reilly Media cég alapítójának tulajdonítják 2004-ből, ám valójában Dale Dougherty és Craig Line említette először a kifejezést egy közös előadásukban. O'Reilly egyébként eredetileg nem generációváltással kapcsolatos értelemben használta a kifejezést, hanem az internetes gazdaság Dotkomlufi utáni újraéledését értette alatta."[2/]

Az innováció, a továbblépés környezetei igénye és a gazdasági, társadalmi – vállalkozói és kormányzati – környezettel való szorosabb kapcsolat gyorsította fel, hogy a MOK egy újabb szakaszba lépjen, saját új tartalmakat kezdjen kialakítani, Udvarhelyre szervezni, és többek részére hozzáférhetővé tenni a számítástechnikai és közgazdasági, üzleti, pénzügyi, marketing és vezetéstechnikai tudást, nem csak formalizált felsőoktatási képzés keretében. Ez jelentette a mutf.ro – 2.0 jelenség kibontakozását.

Először szakirányú továbbképzés indult a MÜTF keretei között. Az Euromenedzser két féléves kurzus az európai gazdasági környezetben való eligazodást segítette, és az uniós csatlakozás előtti években Romániában is, Székelyföldön különösen szükség volt erre a tudásra. A MÜTF-ön 1994 óta volt egy ilyen képzés az European Business School-lal együttműködve,

A nappali tagozatos főiskolai képzésben a Kereskedelmi szak keretei működő Marketingkommunikáció szakirány tartalmi fejlesztése jelentett a piaci igényeket kiszolgáló döntés, amikor a MÜTF-nek az International Advertising Assosiation (Nemzetközi Reklámszövetséggel) létrejött együttműködés alapján és a szakirány tantárgyi tartalmát és óraszámát bővítettük, erősen kommunikációs jelleget adva a szak oktatási programjának. Ezzel egy új, feltörekvő piaci szegmens, a reklámszakma igényeit szolgálta évekig a MOK.

Igen jelentős lépés volt a mesterképzések megszervezése: 2010-ben a Széchenyi István Egyetem Szervezés-vezetés mesterszakja indult el, 2012-től az Edutus Főiskola Marketing mesterszakja került akkreditálásra és bevezetésre. Természetesen ezek az évfolyamok is néhány év alatt learatták a kisvárosi szűk piacot, és 2-3 évfolyam indítása után szüneteltetni kellett, és újabb képzési portfoliót fejleszteni.

Ennek a felismerésnek a része volt, hogy az újabb szakterületek egyre markánsabban jelentkező képzett szakemberek iránti igényét – ha az Edutus Főiskolával nem tudja kielégíteni – újabb magyarországi felsőoktatási intézmények megkeresésével, kihelyezett képzések indítására adott bíztatással győzze meg a székelyudvarhelyi MOK. Így indult el 2011-ben a Turizmus-vendéglátás alapszak a Budapesti Gazdasági Főiskola (most már Egyetem) gondozásával. A Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök alapszak kihelyezett képzését 2012-ben akkreditálta a Pannon Egyetem keszthelyi Georgikon kara. 2014-ben az Óbudai Egyetem Könnyűipari mérnök alapszak oktatása kezdődött meg kihelyezett formában Székelyudvarhelyen.

Ezzel párhuzamosan a hallgatói létszám ugyan emelkedett, de az órarend töredezettebb lett, sokkal több órát kellett tartani, csak kevés képzésnél volt olyan tárgy, amely oktatása részben vagy egészben összevonható lett volna. Így egyre több tanárra is szükség volt, ami viszont mind nagyobb helyi oktatói és szakemberi gárda involválását tette lehetővé és szükségessé. Most már nem csak hallgatók jelentek meg Székelyföld távolabbi területeiről (Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely), vagy akár a Partiumból is, de vendégoktatók is jöttek Kolozsvárról, Marosvásárhelyről, Csíkszeredából. A MOK hatásköre és kapcsolati hálója érezhetően erősödött.

Sokban segítette a MOK megerősödését, hogy egyre-másra megszerezték a romániai állami elismerést, nem jelentett gondot a diplomák ekvivalenciájának bejegyzése, és az erősödő oktatói körre építve mind több Romániában akkreditált szakmai oklevél kiadására szereztek jogosítványt.

Ezekben az években váltak rendszeressé a különböző felnőttképzések, benne nagy súllyal az idegen nyelvek oktatása, és rendszeressé váltak a vállalati tanácsadói megbízások (hatékonyságjavító átvilágítások, szervezési és vezetési feladatok, technikák, képzések, betanítások). Számos vállalattal és önkormányzattal vált szorosabbá a kapcsolat ezek következtében. A tanácsadói munka eredményességét nagyban segítette, hogy a cél szervezetnél már általában dolgozott egy néhány évvel korábban a MOK-on (vagy ahogy itt hívják: a székelyudvarhelyi MÜTF-ön) valamilyen diplomát szerzett munkatárs.

mutf.ro – 3.0

Az informatika világa, a számítástechnikai szakemberek találmánya a 3.0 elnevezés, de hasznosítás elsősorban az üzleti, marketing területen vált gyakorivá, hiszen az informatikai lehetőségek a marketing szempontból célorientáltabb felhasználását biztosította a számukra. Ennek lényege a nagy adatbázisok és a felhasználó egyének összekapcsolása. Az információk szelektálása, személyre szabása és összekapcsolása. „Sokan – nem alaptalanul, de leegyszerűsítve – egyenlőségjelet húznak a 3.0 és a Szemantikus Web között. A jelentésalapú technológiák valóban fontos szerepet töltenek be: egymástól független adatrögöket kapcsolnak össze, és helyeznek kontextusba, azaz kezelhetőbbé, könnyebben értelmezhetővé teszik az információt. Az információ még „közelebb" kerül hozzánk, még személyesebb lesz. A 3.0 azonban főként integráló szerepe miatt jelent hatalmas előrelépést. Egységesen tudjuk majd használni a jelenleg még különálló forrásokat, például utazási bédekkereket és online jegyfoglalást. Nem kell honlapról honlapra barangolnunk, míg megvásároljuk az óhajtott matériát. Összeforrnak, közös környezetbe kerülnek (és – csúnya magyar kifejezéssel – személyre szabódnak) a 2.0 elemei. Még általánosabban fogalmazva: a webtechnológiák eddigi generációi – horizontális és vertikális keresés, közösségi hálózatépítés, stb. – a 3.0-ban egyesülnek…amihez természetesen a jelenleginél komplexebb, még kifinomultabb technológiai megoldások, jobb mesterségesintelligencia-algoritmusok szükségesek. Csak így érhető el, hogy a 3.0-ás környezetben a nyaralásunkért (bevásárlásért, stb.) felelős utazási (és egyéb) ügynök munkáját húsvér személyek helyett személyünkhöz igazított botok (intelligens ágensek) elődeiknél hatékonyabban és gyorsabban végezzék el. Így lesz valóban felhasználóbarát a Web."[1/] (A Web fokozatrendszerek összehasonlító táblázatát lásd a Függelékben!)

A Marketing 3.0 kifejezés szélesebb körű elterjedéséhez a kereső marketing az összekötő kapocs (2016), jóllehet a személyre szabott ajánlatok kidolgozása, személyre szabott termékek fejlesztése 2013-ban még a személyre szabott médiával kezdődött.

"Philip Kotler szerint a Marketing 3.0 olyan marketing, amelyik a fogyasztóra mint egyénre úgy összpontosít, hogy annak anyagi, érzelmi és lelki szükségletei vannak, és a marketing képes kielégíteni a legnemesebb személyes elvárásokat is. A marketing 3.0-t alkalmazó vállalatok előnyre tesznek szert, mert egyéni pozitív értékekkel lesznek képesek kombinálni a küldetésük szerinti minőségi terméket/szolgáltatást."[3/]

Talán e kicsit hosszabb bevezetés után érthetőbbé válik, hogy miért tartom már 3.0-nak a MOK elmúlt néhány évben végrehajtott kínálatfejlesztéseit. Az előzőekben kifejtett ismeret integráció és a célzott, személyre szabott ismeretterjesztés jelenti az új filozófia és gyakorlat lényegét. Ennek első lépése a közel két évtized alatt kialakult kapcsolatok – az udvarhelyszéki közösségekbe leeresztett szakmai és emberi gyökerek – vitalizálása volt. Tudvalevőleg számos vállalkozás, társadalmi és civil vállalkozás vezetőségében dolgozott már egy volt – valamelyik közreműködő partner egyetem udvarhelyi szakáján végzett (de egymást csak MÜTF-ösnek nevező) hallgató.

Beértek a cégre (szervezetre) szabott hatékonyságjavító vállalati tanácsadási programok, amelyeket a MOK vezetés-szervezés oktatója, Ambrus Tibor cége (Multivezető) bonyolított a helyi szakemberek bevonásával.[4/] A sikeres szakmai konferenciák (vállalkozásszervezés, helyi turizmus) és más kisebb szemináriumok, találkozók, programok igazi szakmai központtá tették Székelyudvarhelyen a MOK Kőkereszt tér 1. szám alatti épületét.

A vállalkozásvezetők körében fokozódott az igény a munkatársaik képzésére, szakmai oktatásokra. A Romániában akkreditált szakképzések körében – az előírtnál gazdagabb és gyakorlatiasabb programokkal, nem ritkán magyarországi vendégoktatókkal – értek el sikereket a számítástechnikai, számviteli és pincérképzésben.

Az egykori „MÜTF-ösök” közül sokan már nem csak vezetők, hanem egyre jobban felnövekvő gyermeksereg szülei is egyben. Erősödött az igény valamilyen tovább tanulásra, kommunikációs vagy éppen szülői tréningekre, a gyermekek angol vagy éppen román nyelvtudásának csiszolására. Más rokonoknál érettségire való felkészülés jelentett problémát matematikából és románból. Erősödött a felismerés, hogy a székely közösségekben vezetőkre, „projektmenedzserekre” van szükség, és növekedett a vállalkozási kedv, de ezekhez mind kellett valamilyen további szellemi muníció.

A MOK válaszolt ezekre az igényekre:

- A Lámpás programja[5/] keretében a vállalati tanácsadási és oktatási projektekben összegyűlt tapasztalatok átadására és mobilizálásra vállalkoztak a közösség építése területén. Ezek a „világítás” üzenetek katedráról, könyvespolcról, konferenciaülésen és szószékről egyaránt elhangzottak, hiszen egyik oktató tréner egy – egyébként az Edutus Főiskolán is diplomát szerzett unitárius lelkész volt.

- Érettségi felkészítő programokat szervezett – amelyhez később magyar állami támogatás is járult –, és egész Székelyföldre kiterjesztették.
- A felnőtt igényekre reagáltak a különböző hobbi tanfolyamokkal: cukrászismereteket, kertészeti alapokat, varrást lehetett elsajátítani a Kőkereszt téren a délutáni órákban.
- A szülőknek nyújtott támogatóprogramok egy része a gyermekek készségfejlesztését segíti. Az V-IX. osztályos iskolások részére indított készségfejlesztő képzések és táborok tanulásmódszertannal vannak fűszerezve, ezzel is hozzájárulva egy évek múltán felkészült, tanulni szándékozó és képes fiatal lehetséges egyetemi hallgatóság jelenlétére. A VitaMAG programok angol, német és román idegen nyelvi, magyar irodalmi, matematikai és informatikai képzésekre koncentrálnak, és van egy újdonságokra rámutató, innovációs készséget fejlesztő csoport is.[6/]

Ezek a programok nem csak a székelyudvarhelyi felsőoktatási szellem megújulási készségét és gyakorlatát mutatja be, arra is jó példa, hogy egy felsőoktatási intézményhez kapcsolódó közösség hogyan tud tovább élni, tovább építkezni.

Egy húsz évvel ezelőtt elindult, azóta sokat fejlődött, sokszor jelentősen bővült és átalakult képzései – felsőoktatási és felnőttképzési struktúra – együtt élve a város társadalmával megmutatta, hogy mi is a körülbelül két évtizede hangoztatott „Life Long Learning” – az élet hosszan át tartó tanulás – valódi tartalma és mi a megvalósulásának feltételei:

- Nem elég – bár elengedhetetlen – a közösség tanulási szándéka, és e motiváció ébrentartása.
- Nem elég – bár elengedhetetlen – a „Life Long Teaching” (egy élet hosszában végéig való tanítás) lényegét biztosító oktatói jelenlét, akik folyamatosan képzik magukat mind a szakma, mind az általános ismerete, mind az oktatásmódszertan területén.
- A „Life Long Learning” megvalósításához szükség van még a „Life Long Schooling”, az élet végéig mindig új vonzó képzési ajánlatokkal jelentkező intézményrendszer, amely képes bármelyi életszakaszban beiskolázni az érdeklődő és – a több éves tapasztalat alapján ár bátran állítható, hogy – hálás hallgatókat.

A 2018-ban megalapításának huszadik évfordulóját ünneplő magyar nyelvű nappali tagozatos felsőoktatás Székelyudvarhelyen ezzel a tanulsággal szolgál. Ha van közösségi akarat, ha vannak elkötelezett szervezők és oktatók, ha meg lehet teremteni a képzés intézményi és infrastrukturális feltételeit, felszabadul a kreativitás is, előtör a tanulási szándék, és végül létrejön az élet végéig való tanulás folyamata, aminek remélhető következménye a kiművelt fők számának gyarapodása a közösségben, ami a közösség felemelkedéséhez vezethet.

Ez magyarázza meg ennek a cikknek a főcímét is, amely a Székelyudvarhelyi MÜTF Oktatási Központ felvételi kampányának 2007-es szlogenje kissé módosítva, és ami most már nem reklám jelmondat, hanem filozófia és a MOK lényege: Fő az iskola!

* * *

Zárógondolatként meg kell említeni, hogy mindez nem valósulhatott volna meg, ha nincs ehhez a nyitott és kreatív udvarhelyi környezet. Köszönet Szász Jenőnek, hogy lehetőséget adott ennek kihasználásához és Ilyés Ferencnek, Geréb Lászlónak és az összes többi helyi kollégámnak, barátomnak a megvalósításhoz. Gratulálok és további sok sikert kívánok.

FORRÁSOK:

1/ https://index.hu/tech/net/net3424/ [2018. 05. 17. 9:12]

2/ https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html [2018. 05. 17. 8:40]

3/ http://romebusinessschool.it/en/marketing-3-0-the-future-according-to-philip-kotler/ [2018.05.17. 10:54]

4/ Ambrus Tibor: Vállalkozói műhelytikok Erdélyben /Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013/

5/ Ambrus Tibor – Dr. Geréb László: Lámpás-program Erdélyben, válaszként Székelyföld fejlesztésére, Budapest-Székelyudvarhely, 2017

http://www.regaprojekt.ro/letoltes/Lampas_program_Erdelyben_valasz_Szekelyfold_fejlesztesere.pdf [2018. 09.01. 11:50]

6/ www.magok.ro

FÜGGELÉK

A Web fokozatrendszerek összehasonlító táblázata

Web 1.0	Web 2.0	Web 3.0
Personal Websites	Blogs	**Semantic Blogs:** semiBlog, Haystack, Semblog, Structured Blogging
Content Management Systems, Britannica Online	Wikis, Wikipedia	**Semantic Wikis:** Semantic MediaWiki, SemperWiki, Platypus, dbpedia, Rhizome
Altavista, Google	Google Personalised, DumbFind, Hakia	**Semantic Search:** SWSE, Swoogle, Intelidimension
CiteSeer, Project Gutenberg	Google Scholar, Book Search	**Semantic Digital Libraries:** JeromeDL, BRICKS, Longwell
Message Boards	Community Portals	**Semantic Forums and Community Portals:** SIOC, OpenLink DataSpaces
Buddy Lists, Address Books	Online Social Networks	**Semantic Social Networks:** FOAF, PeopleAggregator
...	...	**Semantic Social Information Spaces:** Nepomuk, Gnowsis

Forrás: *https://index.hu/tech/net/net3424/ [2018. 05. 17. 9:12]*

Web 1.0	Web 2.0	Web 3.0
Személyes weblapok	Bloggok	Szemantikus blogok: semiBlog, Haystack, Semblog, Srukturált bloggolás
Tartalom menedzsment rendszerek, Online lexikonok	Wikipédia, Wiki….	Szemantikus Wiki…k: szemantiku médiawiki, platyplus, dbpedia
Altavista, Google	Személyre szabott google, DumbFind, Hakia	Szemantikus kutatás: SWSE, Swoogle, Intelidimension
CiteSeer, Project Gutenberg	Google szótár, könyvkeresés	Szemantikus digitális könyvtárak: JeromeDL, Bricks, Longwell
Üzenőfalak	Kommunikációs portálok	Szemantikus fórumok és közösségi portálok: SIOC, OpenLink DataSpaces
Baráti listák (Buddy Lists), címtárak	Online közösségi hálózatok	Szemantikus közösségi hálózatok: FOAF, személyi aggregátor (People Aggregator)
		Szemantikus közösségi információs tér: Nepomuk, Gnowsis

DIGITALE INHALTE IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT

MAJOROS ANNA PhD, főiskolai tanár / PERES ANNA PhD, főiskolai tanár
Kodolányi János Egyetem Edutus Egyetem

Absztrakt

A digitális kompetencia vitathatatlanul egyike a 21. század kulcskompetenciáinak. Ebből adódóan a digitális megoldásoknak különös helyet kellene elfoglalniuk az osztálytermekben. A 21. század digitális tartalmainak sok aspektusa (mint pl. a problémamegoldóképesség, a kritikus gondolkodás, vagy a csapatmunka) sok ponton illeszkedik a klasszikus oktatási formákhoz.

Abstrakt

Die digitale Kompetenz ist unbestritten eine der Schlüsselkompetenzen des 21. Jahrhunderts. Digitale Technologien und ihre Anwendung sollten folglich einen besonderen Platz im Klassenzimmer einnehmen. Viele Aspekte der digitalen Lehrinhalte des 21. Jahrhunderts, wie zum Beispiel Problemlösungs- oder kommunikative Fähigkeiten, kritisches Denken oder Gruppenarbeit, ermöglichen an vielen Stellen eine Anpassung den aktuellen Unterrichtsformen.

X X X

Tendenzen

Es wird nicht nur in der jeweiligen Bildungspolitik der europäischen Länder stark beabsichtigt, digitale Medien im Unterrichtswesen und als Teil davon auch im Fremdsprachenunterricht zu benutzen, sondern es ist ein natürliches Bedürfnis der heranwachsenden Generationen zugleich, ihre tagtägliche Realität im digitalen Bereich in der Schule ebenfalls abzubilden. Die Wichtigkeit der digitalen Kompetenz als Schlüsselkompetenz soll daher mehr zentral auch in der Schule betont und die Anwendung digitaler Technologien, Mittel als unbestreitbares Faktum akzeptiert werden.

Viele Aspekte der Bildungsziele des 21-ten Jahrhunderts (wie zum Beispiel die Problemlösungs- oder Kommunikationsfähigkeit, das kritische Denken oder die Fähigkeit, im Team zu arbeiten) lassen sich der gegenwärtigen Form des Unterrichtswesens sinnvoll anpassen. Jede dieser Fertigkeiten kann mithilfe gewisser Technologien, bzw. bestimmter

Unterrichtskonzeptionen gezielt gefördert werden und ist demnach fähig, den klassischen Unterricht sinnvoll zu ergänzen.

Es wäre durchaus irreführend, den effektiven Unterricht ausschließlich mit einem Stundenplan auf digitaler Basis zu identifizieren. Die Empathie, die Erfahrung und das Wissen des Pädagogen sind nicht zu ersetzen und geben der unterrichtenden–erziehenden pädagogischen Arbeit im höheren Sinne einen Rahmen. Es soll aber parallel im Auge behalten werden, dass die Digitalität einen unabdingbaren Platz im Leben der Jugendlichen einnimmt, erst durch sie angesprochen fühlen sie sich (auch im Unterricht) mehr komfortabel. Benutzt man also die online Möglichkeiten, Applikationen im Unterricht auf eine selbstverständliche Art, können die Kinder mehr motiviert werden.

Schüler- und Lehrerperspektive

Die Schüler greifen zu den digitalen Medien, um zu kommunizieren, sich zu informieren und sich zu unterhalten. Wie sich diese drei Aspekte zueinander verhalten, wird stark vom Lebensalter beeinflusst. Bei den kleineren Kindern dominiert das Spielen, ab 16 Jahren dominiert eher das Bedürfnis auf die Anschaffung von Informationen. Kurz gesagt bedeutet es also, dass die digitalen Medien von den Schülern selbstverständlich in ihre Lernpozesse eingebaut und dadurch ihre Kompetenzen vielseitig und verschiedenartig gestärkt werden.

Was heißt das auf der anderen Seite des Lernprozesses? Trotz der oben geschilderten Situation kommt es für den Lehrer doch viel mehr darauf an, sich klare Ziele gesetzt zu haben, als auf bestimmte Mittel oder auf eine feste Reihenfolge der Schritte auf dem Weg zum gesetzten Ziel zu beharren.

Im beschleunigten Umfeld der digitalisierten Welt verloren bestimmte Werte, wie z. B. Kalkulierbarkeit oder Berechenbarkeit an Bedeutung. Parallel damit aber rückt die Flexibilität mehr in den Vordergrund, die aber einen festen inneren Standpunkt, etwa „konkrete innere Koordinatenpunkte“ voraussetzt. Im pädagogischen Bereich wird demnach erfolgsrelevant neben dem stabilen fachlichen Wissen eine durchaus flexible methodische Annäherungsweise vorausgesetzt und zugleich auch benötigt.

Verhält, bewegt man sich als praktizierender Pädagoge unter den Kindern mit der Erkenntnis, dass das Lernen grundsätzlich aus Interaktionen zwischen Lernenden und Lehrenden bestehe, wo die Vernetzungskomplexität im Verhältnis der Kinder zueinander als entscheidender Faktor ausschneide, ist man imstande, sowohl an pädagogischer Effektivität, als auch am Erlebnislernen viel zu gewinnen.

Der Lehrer, der erkennt, alleine an und für sich durch die Anwendung von IT-Elementen im Unterricht und durch die Kenntnis der web2-Perspektive die heranwachsenden Generationen zu motivieren, kann mehr effektiv die Schüler ansprechen.

Die online-Möglichkeiten schaffen andererseits sehr gute Voraussetzungen für die Gruppenarbeit.

Digitaler Schlüsselbegriff: Blended learning

Der Ausdruck *blended learning* kann mehrfach benutzt werden. Im klassischen Sinne bedeutet es einen Kurs mit modularen Einheiten, wo der klassische Unterricht mit e-learning-Möglichkeiten kombiniert wird. Im weiteren Sinne kann jede Form des Unterrichtens blended learning genannt werden, indem der klassische Unterricht mit e-learning-Elementen ergänzt wird. Untersucht man den terminologischen Aspekt des Begriffs, triff man eine differenzierte Formvielfalt (z.B. Face-to-face driver, Rotation Flex Labs, Self-blend Online driver).[11]

Lernen mit den digitalen Medien

Das kollaborative Lernen ist ein ausgezeichnetes Mittel für Teamwork. Teamwork ist ebenfalls eine der Schlüsselkompetenzen des 21-ten Jahrhunderts, indem es die Kreativität und die Fähigkeit zu sozialen Zugangsweisen fördert. Die Offenheit, kollaborativ zu arbeiten, kann unter anderem durch Aufgabentypen, wo z. B. vier-fünf Schüler gemeinsam eine Aufgabe auf dem Tablet oder auf einem Smartphone bearbeiten, effektiv gestärkt werden. Denkt man z. B. an das Experiment des indischen Forschers Sugata Mitra aus den

[11] http://www.dreambox.com/blog/6-models-blended-learning)

90-er Jahren,[12], wo er in Neu-Delhi einen Computer ohne Hinweise und Instruktionen einfach zum freien Gebrauch für ungeschulte Kinder da ließ. Die Kinder fingen in kurzer Zeit an, spontan einander zu lehren. Mitra forscht bis zum heutigen Tag das Verhalten ungesteuerter Kinder, die nicht ständig instruiert werden. Wahnsinnig oft sind sie fähig, den eigenen Lernweg – und Lernprozess zu gestalten.

In der Gruppe unterstützen die Schüler einander bei der Arbeit, sie lösen gemeinsam ein Problem, wobei sich die Aufteilung der Aufgaben spontan gestaltet, die Rollen sich auch oft ändern oder täuschen. Jedes einzelne Mitglied der Gruppe kann ja das Gemeinsame auf eine andere kognitive oder individuelle Weise bereichern.

Die digitalen Unterrichtsmittel

Obwohl glücklicherweise immer mehr nützliche Applikationen zur Unterstützung des Sprachlernens entwickelt werden, ist die Rolle der Sprachlehrer bestimmend dabei, die allgemeinen Computerkompetenzen der Informationsbearbeitung der Schüler zu fördern.

Dass die digitalen Mittel nicht bloß aus dem Anlass der Informationssuche oder des Präsentierens benutzt werden, scheint in dieser Hinsicht unerlässlich zu sein! Die digitalen Mittel lassen sich ja auch in weitere Unterrichtsphasen integrieren (vergleiche: https://www.scook.de/widget/scook/weiterwissen/ratgeber/medienkompetenz/323490).

Durch die Anfertigung von Videos, mind-maps oder Posters mit digitalen Mitteln können die Strategien des Sprachlernens vielfältig vertieft werden.

Sowohl im Falle von produktiven, als auch bei der Dokumentation bestimmter Inhalte kann nützlich sein, an einer Arbeitsphase digital zu arbeiten. Der Inhalt kann demnach frei bearbeitet, ergänzt werden, es wird also dabei geholfen, den grundsätzlich offenen, fließenden Charakter des Lernens auch in der Praxis zu erleben.

Dies alles hat natürlich zur Folge, dass die Planung und die Ausführung des Unterrichts völlig umgeformt werden muss (weiteres dazu: https://www.scook.de/widget/scook/weiterwissen/ratgeber/medienkompetenz/323490).

[12] VÍGH, Zoltán *Digitális pedagógia*. In: A szakképzéspedagógia alapkérdései. Szerk. Benedek András. Budapest: Typotex. 2006. 6. fejezet: Digitális Pedagógia, S. 35.

Fazit

Die Anwendung digitaler Mittel im Unterricht führt positiverweise dazu, solche Lern- und Lehrprozesse zu fördern, die ohne sie unmöglich wären.

Die digitalen Mittel erweisen sich als besonders effektiv in jeder Form des schülerzentrierten Unterrichts, wo betont das Produkt des Schülers im Mittelpunkt steht.

Bei der Verwendung von digitalen Mitteln zur Förderung von Teilkompetenzen sind ebenfalls gute Ergebnisse zu erwarten.

Der digitale Unterricht soll sich nicht auf alle Bereiche des Lehrens verbreiten, es kommt darauf an, dass er zu einem Plus-Wert führen kann.

LITERATUR

1. BRAUNER, ZIEFLE, SCHROEDER, LEONHARDT, BERGNER, ZIEGLER *Gender influences on school students' mental models of computer science: a quantitative rich picture analysis with sixth graders*. Proceedings of the 4th Conference on Gender & IT, 113-122 2018.

2. DR. FORGÓ, Sándor: *Az e-Learning fogalma*. In: Hutter Ottó-Magyar Gábor-Mlinarics József: E-LEARNING, Műszaki Könyvkiadó 2005.

3. Gibbs, Graham: Learning by Doing. *A guide to teaching and learning methods*. Further Education Unit, Oxford Polytechnik: 1988. http:// www2.glos.ac.uk/GDN/gibbs (letöltve: 2016.09.23)

4. HIELSCHER, TSCHUDI, PRASSE, HONEGGER (2017) *LearningView - ein digitales Werkzeug zur Unterstützung eines offenen Unterrichts.* In: Igel, C., Ullrich, C. & , . (Hrsg.), Bildungsräume Gesellschaft für Informatik, Bonn. (S. 131-136). 2017.

5. http://www.dreambox.com/blog/6-models-blended-learning letöltve: 2018. június 14.)

6. http://www.kormany.hu/download/0/cc/d0000/MDO.pdf (letöltve: 2018. június 15.)

7. https://www.scook.de/widget/scook/weiterwissen/ratgeber/medienkompetenz/323490 (letöltve 2018. június 26.)

8. https://www.scook.de/widget/scook/weiterwissen/ratgeber/medienkompetenz/323490) (Letöltve: 2018. május 25.)

9. REINMANN, Gabi / HÄUPTLE, Eva *Notebooks in der Hauptschule. Eine Einzelfallstudie zurWirkung des Notebook-Einsatzes auf Unterricht*, Lernen und Schule. Abschlussbericht. Augsburg: Universität, Philosophisch-Sozialwissenschaftliche Fakultät. Augsburg 2006.

10. SWELLER, John *„Implications of cognitive load theory for multimedia learning“.* The Cambridge Handbook of Multimedia Learning. Hrsg. Richard E. Mayer. New York, NY: Cambridge, University Press 2005.

11. TULODZIECKI, Gerhard / HERZIG, Bardo *Mediendidaktik. Medienverwendung in Lehr- und Lernprozessen.* Stuttgart 2004.

12. VÍGH, Zoltán *Digitális pedagógia*. In: A szakképzéspedagógia alapkérdései. Szerk. Benedek András. Budapest: 6. fejezet: Digitális Pedagógia. Typotex 2006.

13. WIEPCKE, Claudia *Computergestützte Lernkonzepte und deren Evaluation in der Weiterbildung Blended Learning zur Förderung von Gender Mainstreaming*. Studien zur Erwachsenenbildung, Band 23 Hamburg 2006.

A TERÜLETI TŐKE KUTATÁSOK ÚJ IRÁNYAI

POREISZ VERONIKA, főiskolai tanársegéd
Edutus Egyetem

Absztrakt

Jelen tanulmány a területi tőke koncepcióval, annak legújabb irányvonalaival foglalkozik a szakirodalom-elemzés módszerével. Elsőként bemutatjuk a modell kialakulását és legfőbb elemeit. A területi tőke kutatásokban leggyakrabban alkalmazott dimenziókra is kitérünk, valamint röviden ismertetjük az empirikus elemzések során felhasználható módszereket. A legújabb kutatási irányokat is bemutatjuk, valamint összehasonlítjuk a koncepciót a területi versenyképesség elméletével.

Kulcsszavak: területi tőke, területi versenyképesség, területi tőke dimenziók

Abstract

The current study examines the territorial capital concept and its latest trends in the literature. First, we present the conceptualization of the model and its main elements. We also outline the most commonly used dimensions of territorial capital research and briefly describe the methods that can be used in empirical analyzes. The latest research directions are also presented and we compare the concept with the theory of territorial competitiveness.
Keywords: territorial capital, territorial competitiveness, dimensions of territorial capital

X X X

1. Bevezetés

Jelen fejezet először ismerteti a koncepció fő hazai és külföldi szerzőit, röviden bemutatja a területi tőke elmélet lényegét, majd áttekinti az empirikus alkalmazás különféle módszereit és megközelítéseit a területi tőke és a versenyképesség kapcsolatát középpontba helyezve.

A területi tőke elmélete a regionális fejlődés és a területi versenyképesség témaköréből indult ki a kétezres évek elején (Camagni 2002). Napjainkra főként olyan olasz szerzők munkássága nyomán vált népszerűvé, mint Camagni (2008, 2009), Camagni - Capello (2013) és Brasili (2011). A helyi gazdaságfejlesztés eszközeinek elméleti hátterét adja a modell. A téma jelentőségét pedig bizonyítja, hogy a lokális beágyazódottság és lokális gazdasági fejlődés vizsgálatát (Brasili 2011, Atkinson 2013,) az utóbbi évtizedben egyre nagyobb figyelem kísérte. A területi tőke kutatások során először a koncepció elméleti kereteinek lefektetése történt meg, kezdetben a versenyképesség, területi fejlődés

témaköréből kiindulva (Camagni 2002, Camagni 2008). A területi tőke koncepciót, annak elemeit elsőként Camagni (2008, 2009) rendezte modellbe. Későbbi kutatásokban az elmélet egyes elemeit, mint például a tudástőke (Capello et. al. 2009) vagy humán tőke (Camagni et. al. 2011) részletezik. Továbbá vizsgálták a területi tőke kapcsolatát a helyi önkormányzatok tevékenységével (Giffinger – Hamedinger 2009), a helyi gazdaságfejlesztéssel (Brasili 2011) és a rurális térségek fejlődésével (Van Berkel – Verburg 2011) is. A 2010-es évektől az elmélet továbbfejlesztésével párhuzamosan sorra születtek kísérletek a modell empirikus tesztelésére kvalitatív (Rota 2010) és kvantitatív módszerekkel. A kvantitatív vizsgálatokban regressziós modell (Capello et. al. 2009, Perucca 2014, Bernini et. al. 2016), valamint egy speciális ökonometriai modell (Capello – Fratesi 2012, Camagni. – Capello 2013, Affuso – Camagni 2016), segítségével tesztelték a területi tőke koncepciót regionális vagy városi szinten. Az alkalmazott indikátorok számának csökkentésére főkomponens elemzést használnak. A területi tőke koncepció elméletét és mérési módszereit a fejezetben később részletezzük. Jelenleg elsősorban az említett olasz kutatók munkássága határozza meg az irányzat elméleti és gyakorlati kutatásának alapjait, de közép-kelet európai szerzők is előszeretettel foglalkoznak a témakörrel a 2010-es évek közepétől (Ciolek – Komornicki 2014, Danielewicz – Turala 2016, Florian 2016, Mackovicivá 2016, Mackovicová – Králová 2016, Tokovic – Petrovic 2017). A hazai kutatók számos kiemelkedő tanulmányt írtak területi tőkeelméleti kérdéseiről (Lengyel 2012, Jóna 2013, 2014, Bodor – Grünhut 2014, Czakó 2015, Tóth B. I. 2015, Rechnitzer 2016) és empirikus tesztelésével is próbálkoztak főkomponens elemzés segítségével (Tóth B. I. 2013, Jóna – Hajnal 2014, Tóth T. 2016, Jóna 2017). Elterjedését azonban sem támasztja jobban alá, minthogy egyre szélesebb körben hozzák kapcsolatba más kutatási területekkel, így a turizmus (Bernini et. al. 2016), pénzügy (Florian 2016), a műszaki infrastruktúra (Mackovicivá 2016), a járműipari versenyképesség (Tóth T. 2016). Továbbá számos új vizsgálati módszereket alkalmaznak, mint például a középvárosok területi tőkéjének széles körű indikátor készlettel megvalósult főkomponens elemzése (Tóth B. I. 2013), egy nagyváros gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődési mozgatórugóinak teljes körű leírása esettanulmány jelleggel (Rechnitzer 2016), vagy a kistérségek torz területi növekedésének vizsgálata (Jóna 2017).

2. A területi tőke koncepció és mérése

A területi tőke egyes elemei külön, mint a hagyományos termelési tényezők (munka, erőforrások stb.) a közgazdaságtan által, vagy az úgynevezett „újtőke" elemek (információ, tudás, társadalmi tőke, innovációs miliő) a szociológia és regionális gazdaságtan által már régóta vizsgált témakör. A regionális fejlődést, annak mozgatórugóit, valamint a területi versenyképességet is évtizedek óta kutatják. Azonban jelenlegi formájába, egy komplex modellbe, a területi tőke koncepcióba először Camagni öntötte a kétezres évek elején. (Lengyel 2012, Bodor – Grünhut 2014). A területi tőke egy integráló modell, jól látható, hogy a regionális fejlődés és versenyképesség elméleti bázisán nyugszik és tartalmazza a klasszikus termelési tényezők mellett a külső környezet elemeit (infrastruktúra, társadalom, miliő, vállalkozási szféra stb.). Camagni és szerzőtársainak munkáinak címében (ahogy más a témával foglalkozó szakértők esetén is) a kezdetben megjelenő versenyképesség (Camagni 2002, 2008, Camagni – Capello 2013), vagy területi fejlődés (Camagni 2009) szavakat fokozatosan felváltotta a területi tőke kifejezés (Camagni 2008, 2009, Camagni et. al. 2011), Camagni – Capello 2013, Affuso – Camagni 2016). Értelemszerűen nemcsak a cím változott, hanem a megközelítés is egyre specifikusabbá vált a továbbfejlesztések, módosított modellek és empirikus tesztelések során.

A területi tőke koncepció lényege, hogy a hagyományos termelési tényezők mellett az „újtőke" elemeket is a modellbe integrálja, mintegy összekötő kapocs. Területi tőkeelemeknek nevezik a térség sajátosságait, erőforrásait, melyeket felhasználva létrejöhet a regionális növekedés és ezen elemek kihasználásával javítható a versenyképesség. A tőkeelemek helyi sajátosságokon alapulnak, „bottom up" jellegűek és a helyi fejlesztéspolitikában lehet nagy szerepük, valamint magyarázó erejük a regionális fejlődésben. (Bodor – Grünhut 2014, Rechnitzer 2016) A koncepció előnye, hogy mikro és makroszinten is értelmezhető, adaptálható akár ország, régió, megye, járás vagy település szintjére is. (Rechnitzer 2016).

Camagni kritikájaként említették, hogy a szerző nem tudta a társadalmi tőkét és a kapcsolati tőkét kellően elkülöníteni egymástól, az innovatív kereszt önmagában nem alkalmas a térség helyzetének leírására, a hagyományos tőkeelemek súlyának figyelembevétele elengedhetetlen. (Bodor – Grünhut 2014). Véleményünk szerint a modell további kritikája lehet, hogy csupán a termelési tényezőket, valamit a külső környezet egyes elemeit integrálta és az olyan lényeges, befolyásoló tényezőket, mint a népesség alakulása vagy a politikai és jogi környezet. Ezen felül a modell nem veszi figyelembe a

vállalatok sikerességének egyik kulcsfontosságú adottságát, a stratégiát, valamint a piaci jellemzőket. A területi tőkével foglalkozó kutatók nem egységesek a különféle tőkeelem-megnevezéseknél, valamint az alkalmazott mutatóknál sem. Tóth B. I. (2013, 2015) összefoglalta a szerzők által felhasznált mutatókat, valamint a különféle tőke megnevezéseket. A tőkejavakra gyakran materiális és immateriális felosztásban hivatkoznak.

A leggyakrabban az alábbi hét területet felölelő tőke-variációk fordulnak elő:

- Gazdaság: gazdasági tőke, pénztőke, vállalkozói tőke
- Infrastruktúra: épített tőke, fizikai tőke, infrastrukturális tőke, környezeti tőke, természeti tőke
- Humán erőforrás - oktatás: humán tőke, termelő tőke, tudástőke
- Intézményrendszer: intézményi tőke,
- Társadalom: politikai tőke, társadalmi tőke, települési tőke
- Kapcsolathálózat: kapcsolati tőke, kognitív tőke
- Kultúra: kulturális tőke, szimbolikus tőke

A legújabb kutatások rendszerint összesűrítik, csoportosítják a területi tőke elemeket négy-öt dimenzióba a könnyebb értelmezhetőség végett. Camagni és Capello (2016): négy területet különböztetett meg, melyeket a gyakorlatban a területfejlesztési politikák kidolgozása során is alkalmazhatnak:

- infrastrukturális tőke és települési környezet
- kognitív tőke: tudás, képességek, oktatás, K+F, humán tőke
- kulturális tőke: identitás, kulturális örökség, természeti környezet
- szociális és kapcsolati tőke

Camagni és Capello (2016) kutatása a regionális GDP növekedésének eltéréseit magyarázza a mediterrán, tengerparti régiókban a fenti tőke-elemekkel. A kutatás kritikájaként megfogalmazható azonban, hogy a gazdasági tényezőket, vállalatok teljesítményét, iparági struktúrát, a foglalkoztatás szintjét teljes mértékben figyelmen kívül hagyja. Az infrastrukturális elemeknél olyan mutatókat használnak, mint a közutak vagy vasutak aránya, turisztikai látnivalók aránya, melyek inkább adottságok, mintsem tényleges kihasználtság. A választásokon való részvétel, a fiatalok aránya, szolgáltatási szférában és iparban foglalkoztatottak aránya, valamint a felsővezetők aránya a foglalkoztatottak közül, jelenik meg kognitív tőkeelemként. Véleményünk szerint ezek a mutatószámok már lényeges eltérést mutathatnak régiónként és jól mutatják a térség fejlettségét.

Camagni és Capello (2016) kutatásával ellentétben Danielewicz és Turala (2016) tanulmánya a gazdasági tényezőket is figyelembe veszi, valamint teljes körűen összeszedi, melyek azok az indikátorok, amik hatással lehetnek egy régió területi tőkéjére. A lengyel szerzőpáros a területi tőkét, a regionális fejlődési folyamat okaként mutatja be és négy potenciálra bontja:

- gazdasági potenciál: gazdaság jellemzői, vállalkozókészség, innováció, a helyi piacok jellegzetességei, pénzügyi tőke
- társadalmi potenciál: demográfia, humán tőke, társadalmi tőke, környezettudatosság
- területi és környezeti potenciál: elérhetőség, városi térszerkezet, települési hierarchia, kulturális örökség, társadalmi és technikai infrastruktúra, természeti környezet minősége, táj- és természetvédelmi körzetek
- intézményi potenciál: intézményi kapacitás, helyi önkormányzat, a gazdasági szereplők együttműködési modellje, társadalmi részvétel.

Véleményünk szerint Danielewicz és Turala (2016) modellje jól integrálja a területi tőke elemeket a területi versenyképesség elemeihez, figyelembe vesz minden lényeges tényezőt, azonban csak potenciálként kezeli őket. Az, hogy a térség mennyire használja ki a potenciálokat, nem jelenik meg a modellben. Például a turizmus tényleges mértéke nem szerepel, csak a turisztikai attrakciók megléte. Véleményünk szerint ez a területi tőke koncepció sajátossága is egyben, egy időpontra vonatkozóan statikus, adottságokkal dolgozik, a tőkeelemek meglétét veszi figyelembe. A versenyképességi modellek utalnak inkább az adottságok kihasználására és annak szintjére.

A területi tőke mérésére kvalitatív (Rota 2010, Rechnitzer 2016) és kvantitatív módszerek is alkalmazhatók, ahogy a fejezet elején is említettük. A továbbiakban összegezzük ezeket a módszereket és részletesen kitérünk a legfontosabb kutatásokra. Az alkalmazott módszereket három főbb csoportra oszthatjuk:

- főkomponens elemzés a változók sűrítésére, valamint a területegységek jellemzésére
- regresszió elemzés (Capello et. al. 2009, Bernini et. al. 2012, Perucca 2014)
- komplex ökonometriai modell (Camagni – Capello 2013, Camagni – Affuso 2016)

A kvalitatív elemzések közül Rota (2010) tanulmányát több szerző is kiemeli (Tóth B.I. 2013, Jóna 2014) abból a szempontból, hogy kvalitatív elemzéssel vizsgálta a területi

tőkét. Kutatásában a multinacionális cégek térségi beágyazódottságát mérte fel kérdőíves technikával az olaszországi Turin tartományban. Véleményünk szerint a kutatás jelentősége ezen felül abban rejlik, hogy rávilágít, nemcsak a KKV szektor a meghatározó a lokális gazdaságban, mint ahogy azt a regionális fejlődés, és a területi versenyképesség elméleteinek globális – lokális megközelítésében sokszor olvashatjuk. Jóna (2013) is egyetért Rota vizsgálati eredményeivel, miszerint a multinacionális cégek egyrészt tőkeerejüknek, piackutatási eredményeiknek köszönhetően könnyedén alkalmazkodnak a helyi piacokhoz (így a KKV-k a közelségből fakadó előnyüket elveszthetik). A multinacionális cégek továbbá a társadalmi kapcsolatok fenntartásában intenzíven jelen vannak, mind a helyi gazdaság, mind a kormányzat és az oktatás területén.

A kvantitatív elemzések közül a leggyakoribb a főkomponens elemzés a kutatásokban, valamint a regressziós modell felállítása, de a Camagni – Capello által kifejlesztett MASST modell segítségével is fel lehet térképezni egy régió területi tőkeelemeinek alakulását. A MASST (MAcroeconomic, Sectora, Social, Territorial) modell egy ökonometriai modell, amely magában foglal endogén és exogén változókat is. Figyelembe veszi a nemzetgazdasági jellemzőket (például GDP növekedés, export, import, infláció stb.), foglalkoztatási jellemzőket (pl.: munkanélküliség, végzettség), demográfiai jellemzőket és a területi tőke koncepció elemeit, mint az innováció, szektorális foglalkoztatottság, képességek, infrastruktúra. (Camagni – Capello 2013). A regionális növekedés mértékét az ökonometriai modell a nemzetgazdasági növekedés és a regionális növekedéstől való eltérése összegeként értelmezi. (Jóna 2013). A mérésre leggyakrabban több változóból álló indikátorrendszert alakítanak ki, melyek az elemzések alapjául szolgálnak. A különféle tőkeelemekre számos tanulmány csupán néhány változót alkalmaz (Capello 2009, Brasili 2011). Ezen elemzések kritikájaként fogalmazható meg, hogy az adott tőkeelemek nem ragadhatók meg csupán néhány mutatószámmal, mint például a foglalkoztatottság, az innovációk száma stb., hanem számos tényezőt figyelembe kell venni mindehhez. Hazai kutatások (Tóth B. I. 2013, Jóna 2014, 2017, Tóth T. 2016) már komplex mutatószámrendszereket dolgoznak ki, melyekben a területi tőke egyes dimenziói legalább 8-10 indikátor információtartalmát sűrítik össze főkomponens elemzés segítségével.

A változók kialakításánál több módszert különböztetünk meg:

- faktor analízis: a kutatók a változók egy hosszabb listájából (ez akár 30-40, de számos kutatásban akár 60-80 is lehet) csoportosítják az indexeket, aszerint, hogy melyek hasonlítanak leginkább egymáshoz. Ennek nyomán kerül kialakításra az az 5-8 dimenzió, amelyeket később az elemzéshez felhasználnak
- a priori módszer: a kutatók a szakirodalom és a gyakorlat nyomán listázzák az általuk alkalmasnak tartott változókat. Ezek nagy száma esetén csoportosítják őket 5-8 dimenzióra melyek egy-egy tényezőt jól leírnak, vagy fordítva, a tényezőkből kiindulva gyűjtenek össze olyan mutatókat, melyek a jelenséget leírhatják.

A kutatások közül kiemelhető, hogy pénzügyi mutatószámokat Tóth B. I. (2013) alkalmazott vizsgálata során, a települések társas vállalkozásaink pénzügyeinél, mint például:

- 1000 lakosra jutó vállalkozások száma; vállalkozássűrűség
- 1 vállalkozásra jutó eredmény, hozzáadott érték, élőmunka arányos jövedelmezőség, ROE, létszám, saját tőke, tőkefeszültség, tőkeellátottság

Jóna (2013, 2014, 2017) kutatásaiban az egyes területi tőkeelemekre akár 8-10 mutatószámot is alkalmaz, melyeket főkomponens elemzéssel sűrít. A választott indikátorok közül a gazdasági tőkében olyan elemek jelennek meg, mint például az ezer lakosra jutó vállalatok száma, export árbevétel, egy vállalatra jutó jegyzett tőke, saját tőke. A gazdasági dimenzió így valóban tükrözi a térség vállalatainak kibocsátását és jellemzőit. Az infrastrukturális tőke azonban olyan adottságokat sorol fel, mint különféle utak, valamint közműhálózat hossza, amely napjainkban hasonló hierarchia szinten lévő térségek esetén egymással szemben nem lehet releváns, hiszen a legtöbb településen ezek jól kiépítettek. Szintén kritikával illethető az intézményi tőke indikátorrendszere, amely mozi férőhelyek, könyvtárak, színházak és más kulturális intézmények számát összesíti, mivel csak a kapacitásra utal, a kihasználtságot nem veszi figyelembe. A kihasználtság ugyan a kulturális tőke elemeikén megjelenik, azonban az intézményi ellátottságnál célszerű lett volna figyelembe venni a különböző funkcionális elemeket pl.: egészségügyi intézmények száma is.

Véleményünk szerint nemcsak a hazai, de a nemzetközi területi tőke kutatások egyik korlátja lehet az adatok köre, valamint azok különféle területi szinteken való elérhetősége. A Camagni és Capello, valamint további olasz kutatók által alkalmazott mutatók elsősorban az EU NUTS2-es szintű régióira vonatkoznak és forrásuk jellemzően az

Eurostat. A hazai kutatások pedig legtöbbször a KSH területi adataira vagy a TEIR adatbázisára támaszkodnak, ahol szintén gyakori, hogy bizonyos adatok városi szinten nem, csak járások, megyék vagy régiók szintjén áll rendelkezésre (például K+F kutatóhelyek száma). A statisztikai adatgyűjtés és adatközlés tehát lényegesen leszűkíti a kutatók mozgásterét a kiválasztott mutatószámok tekintetében.

3. A területi tőke új kutatási irányai

A területi tőkét a legújabb tanulmányokban nemcsak területfejlesztés, regionális gazdaságtan témakörökben kutatják, hanem a turizmus (Bernini et al. 2016), városmarketing (Tokovic - Petrovic 2017), a mezőgazdaság és természetvédelmi körzetek (Van Berkel – Verburg 2011) vagy különféle infrastrukturális beruházások vizsgálatával (Mackovicová 2016) és vállalatok elemzésével (Florian 2016) is kapcsolatba hozták. Az újabb irányú kutatások egy része még nem egészen kiforrott, több tanulmányban vitatható a vizsgált kérdés és a területi tőke egyértelmű összefüggése vagy az alkalmazott mérési módszer. Mackovicová (2016) felveti, hogy a kulturális örökség mellett az ipari kultúra is része lehet a területi tőkének, a szlovákiai kikötők példáján keresztül mutatja be elméletét (Mackovicová 2016, Mackovicová – Králová 2016). Azonban az összefüggés kissé erőltetettnek látszik, ugyanis a területi tőke rövid bemutatása, valamint a kikötő, mint lehetséges területi potenciál felvetése után konkrét elemzés nem történik, csak az egyes kikötők bemutatása (főleg infrastrukturális és turisztikai szempontból) és a terülteti tőkében való lehetséges szerepének ismertetése. A jó gondolatmenet sajnos nem párosult megfelelő empirikus elemzéssel. Florian (2016) vállalatok foglalkoztatottsági és pénzügyi adatai nyomán elemez egy romániai régiót, azonban a cikkben nem világos, hogyan kapcsolja a területi tőke elméletekhez (azok rövid ismertetése történik meg). Csak a vállalatok foglalkoztatottság és saját tőke szerinti besorolása történik meg, valamint a régió statisztikai adatokon nyugvó bemutatása, mélyebb összefüggések feltárására vagy modell alkotásra nem kerül sor. Azonban vannak a területi tőke elméleti hátterét és egy új dimenziót vagy vizsgálati módszert jól ötvöző kutatások is (Perucca 2014, Rechnitzer 2016) Bernini et. al 2016, Tokovic – Petrovic 2017). Az infrastruktúra, ipari területek (repterek, kikötők, közutak) is megjelennek (Tóth B.I. 2013, Perucca 2014), mint a környezeti vagy infrastrukturális tőke része és a komplex mutató megalkotása során például a reptér megléte, közút vagy vasút hossza minősége, egy főre jutó járdák hossza stb. is egy-egy változó lehet. Rechnitzer (2016) szerint egy város műszaki tudásbázisa,

ipari- valamint munkakultúrája is meghatározó a fejlődésben, az átalakulást mozgató tényezők közé sorolja.

Bernini et. al. (2016) kutatása a területi tőkét a térség jól-létével, helyi sajátosságaival és a turisták elégedettségével hozta összefüggésbe. A regionális gazdasági növekedésben a turizmus szerepe kihagyhatatlan, valamint a társadalmi jól-lét és az életminőség a helyi versenyképesség egyik kulcstényezője. A régió jól-létét többek között a pozitív vándorlási különbözet mutatja, mint indikátor.

Tokovic és Petrovic (2017) a területi tőke városok márkaértékével való összefüggéseit vizsgálta meg nyolc szerbiai középváros példáján keresztül. Egy város marketingstratégiájának alapjait látják a területi tőke elemeiben, különösen a társadalmi-és kulturális elemeket. Egy város imázsának újra-pozicionálása a tradicionális kulturális elemek új kontextusba helyezése, az esetleges korábbi negatív társítások (bűnözés, munkanélküliség stb.) megszüntetését jelenti, mialatt a történelmi-kulturális örökséget megőrzik, ami a turizmus szempontjából értékes. Azonban ez a folyamat nem gyors lefolyású. Empirikus vizsgálatukban a szerbiai városok sajátosságairól, kulturális értékeiről kérdőíves felmérés keretében készítettek elemzést, hogy megvizsgálják, az emberek milyen fogalmakat társítanak az egyes városokhoz.

4. A területi tőke és a versenyképesség kapcsolata

A versenyképességi kutatásoknak is a leggyakrabban a területi tőke dimenziókhoz hasonló csoportosítások képezik az alapját, de gyakori, hogy nem bontják fel ilyen részletességgel, leginkább gazdasági - társadalmi – környezeti indikátorokkal találkozhatunk kibővítve esetlegesen egy-egy plusz elemmel, például innovációs, intézményi vagy kapcsolati. (Rechnitzer et. al. 2004, Szirmai 2009, Rechnitzer et. al. 2014)

Camagni 2002-es munkájában a területi versenyképesség okának jelöli meg a fizikai környezeti tényezőkön (környezeti externáliák, elérhetőség, környezet minősége) túl a kapcsolati tőkét és a tanulási képességet. Kritizálja Krugman elméletét, miszerint nem létezik regionális verseny, csak vállalatok rivalizálnak egymással, azonban elismeri, hogy a térségben lévő cégek szerepe vitathatatlan, hiszen innovációs tevékenységükkel, a tőkevonzó képességükkel, a nemzetközi piacokon elért sikereikkel hatnak a régióra. De hangsúlyozza, hogy a térségi kontextus, a társadalmi folyamatok mind hatnak a vállalatok döntéshozó folyamataira. Kiemeli, továbbá a helyi kormányzat szerepét egy térség

versenyképessége szempontjából. A területi versenyképességet tanulmányában az exportra termelés hatásának, a helyi vállalatok speciális erőforrásainak (mint például a kooperáció, kapcsolatok), az innovációs miliőnek, a szereplők közti interakcióknak, lokális szinergiáknak és a telephelyválasztás ösztönzésének, tőkevonzó képességnek tulajdonítja. (Camagni 2002) Tanulmányában csak közvetetten kapcsolja össze a területi versenyképességet az akkor még kialakulóban lévő területi tőke koncepció egyes elemeivel.

Kitson (2004) egy további tanulmányában kiemeli, hogy a nehezen mérhető és definiálható területi versenyképességet nem kizárólag az olyan „hard" tényezőkkel, mint a termelékenység lehet megragadni, hanem figyelembe kell venni a térségi társadalmi, életminőségi, humán, kapcsolati és intézményi tőkét is. A regionális versenyképesség bázisának tehát a területi tőke elemeit (termelő tőke, humán tőke, szociális-intézményi tőke, kulturális tőke, infrastrukturális tőke, tudástőke) nevezi meg, anélkül, hogy kapcsolatba hozná a területi tőke koncepcióval.

Giffinger és Hamedinger (2009) a területi tőkét célzottan a nagyvárosok versenyképességével kapcsolják össze tanulmányukban. Kutatási kérdésként megfogalmazzák, miért lehet a területi tőke a metropolisz térségek versenyképességének és területi kohéziójának kulcseleme. A városi versenyképességet nem csupán a gazdasági indikátorokkal azonosítják, hanem kiterjesztik az életminőség és a társadalmi-kulturális tényezők összességére. Rávilágítanak, hogy az immateriális javak létrehozása adhatja a legfontosabb versenyelőnyt, mivel abszolút és relatív előnyöket érhetnek el vele a gazdasági szereplők. Az olyan területi tőke elemek, mint például a szereplők közti kooperáció adják a városok vonzerejét. A regionális versenyképesség az immateriális javak és azok fejlődésétől függ Camagni et. al. (2009) szerint, valamint a tudásnak, tudásáramlásnak van kritikus szerepe egy ország vagy régió komparatív előnyeiben és versenyképességében.

A terület tőke és a versenyképesség kapcsolatát célzottan kevés tanulmány vizsgája. Lengyel (2012) a területi tőke koncepció kialakulásának bázisaként említi a regionális fejlődés elméleteit és a versenyképességet. Szerinte a területi tőke lehet az endogén fejlődés egy lehetséges háttere, ám tanulmányában a három koncepció lényegét ismerteti, tényleges összehasonlítás nem történik meg. Tóth T. (2016) doktori értekezését a területi tőke, a versenyképesség és a járműipar témakörében írta, melyben Camagni területi tőke koncepcióját Porter rombusz modelljéhez hasonlítja és a porteri általános előnyöket a

területi tőke hagyományos, a négyzet sarkában található tényezőknek véli, míg a porteri speciális tényezőket az innovációs kereszt elemeinek. Ezen felül azonban nem történik meg a két terület összehasonlítása és kapcsolatának értékelése. Felvázolt járműipari versenyképességi modelljében az egyes elemek tőkeelemekként jelennek meg, melyekkel a versenyképesség egyes dimenzióit magyarázza.

Véleményünk szerint a területi tőke és a versenyképesség kapcsolata több szempontból is megragadható:

- Egyrészt a területi tőke *elméletek kiindulási alapja* a regionális növekedés és a területi versenyképesség. Hasonló elméleti alapokon nyugszik, adott terület sajátosságaiból indul ki, bázisa a lokális – globális paradoxonban a helyi cégek gazdasági erejében, az alulról szervezettségben nyugszik és a térségi kapcsolatokat is figyelembe veszi
- Mérési technikáit tekintve *komplex mutatókat* dolgoznak ki, melyek különféle dimenzióba rendezik a változókat, a mutatókat faktorelemzés segítségével csoportosítják, és ezek alapján értékelik a régiókat.
- Általában *hasonló* területekre osztják fel a tőke-elemeket, illetve a versenyképességi dimenziókat: gazdasági, társadalmi, környezeti, infrastrukturális, intézményi, kapcsolati, innovációs, humán erőforrás, kulturális stb.
- A területi tőke potenciálokat, a régió adottságait egy modellbe rendezve mutatja be, míg a versenyképesség a versenyben való helytállást, egy rangsort is magában foglal.

Néhány területi versenyképességi és területi tőke kutatás alkalmazott mutató-típusai

Versenyképesség szintje	Szerző	Társadalom			Tudás				Környezet							Gazdaság										
																Általános, leíró							Pénzügyi helyzet			
		demográfia	társadalom	munkaerőpiac	dktatás	kapcsolatok	milió	K+F	kultúra	természet	infrastruktúra	közlekedés	intézmények	politika	turizmus	GDP / jövedelem	FDI	költségei	össz. Árbevétel	cégek száma	iparági	foglalkoztatottság	pénzügyi	jövedelmezőségi	tőke	export
Országos	WEF- Global Competitiveness Index		x	x	x	x		x			x		x			x										
	EU- Innovation Union Scoreboard		x	x		x		x			x		x										x			
Regionális	Bajmócy - Szakálné Kanó (2009) (2012)				x			x	x						x											x
	Lengyel 2010	x	x	x	x	x		x	x	x	x		x							x	x					
	Horváth 2001			x	x						x												x			
Városi	Kresl 1995			x							x		x	x		x										
	Jensen - Butler 1997			x	x			x			x			x												
	Kresl - Singh 1999	x																			x		x		x	
	Lever 1999			x			x	x					x	x												
	Shen 2004									x	x			x				x								
	Yu et. Al. 2005			x	x			x			x	x	x		x	x	x				x					
	Hu et. Al. 2013		x		x	x		x	x	x	x	x	x		x					x						
	Grosz- Rechnitzer 2005		x	x	x		x	x					x							x						
	Szirmai 2009		x	x	x				x	x	x	x	x			x			x	x	x	x				x
	Egedy 2012	x		x							x	x				x				x						
Területi tőke	Camagni 2009		x	x		x	x	x	x	x	x		x	x		x										
	Camagni - Capello 2016		x		x	x	x	x	x	x	x			x												
	Danielewicz - Turala 2016	x	x		x	x			x	x	x		x	x	x	x		x		x	x					
	Tóth B. I. 2013	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x
	Jóna 2017	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				x	x	x	x	x	x	x

Forrás: Saját szerkesztés az említett szerzők munkái alapján

5. Összegzés

Sok esetben nehéz elkülöníteni a versenyképességet a területi tőkétől. A különbségek a fogalom-használaton túl leginkább a „területi tőke – potenciálok modellbe foglalva", „versenyképesség – dimenziókban elért rangsor" koncepciókkal ragadhatók meg. Továbbá a területi tőkére jellemző, hogy nagy hangsúlyt fektet az immateriális javakra, ezek belül a kapcsolati tőkére, az együttműködési hálózatokra, az innovációra, társadalmi és kulturális tőkére, míg a versenyképességben gyakran önálló gazdasági dimenzió elemei kevéssé jelennek meg, sokszor csak a GDP növekedési üteme keretében. (Camagni, Perucca). Hazai kutatások, melyek területi tőke elemenként akár 8-10 változót is sűrítenek (Tóth B.I. 2013, Tóth T. 2016, Jóna 2017), véleményünk szerint a mutatószám-rendszerükben vegyesen alkalmaznak olyan változókat, amelyek állapotot jeleznek, potenciált mutatnak (területi tőke) és a potenciál kihasználására utalnak (versenyképesség). Nem húzható meg tehát egy éles vonal a két terület között. A területi tőke koncepcióra, egy az immateriális javakra nagy hangsúlyt fektető, a térségi adottságokat értékelő modellként tekintünk, amiben az egyes tőkeelemek a területi versenyképességi tényezők okai, potenciáljai, azaz magyarázó erőként funkcionálnak. A területi versenyképesség pedig a régió (vagy város) területi tőkeelemek kihasználásának mértékét jelenti. Mind a területi tőke, mind a versenyképesség vizsgálatakor nagy szerepe van az egyes régiók egymással való összehasonlításának.

A versenyképesség mérésére sem alkalmaznak teljes körű, minden tényezőt figyelembe vevő indikátor – készletet, a vállalatok pénzügyi helyzetét vizsgáló kutatások általánosságban kevésbé gyakoriak, egy-egy indikátort alkalmaznak csak belőlük. Az újabb, jellemzően közép-európai kutatók területi tőke vizsgálatai tartalmaznak olyan komplex, szinte minden tényezőt alaposan figyelembe-vevő indikátorkészletet, amely alkalmas adott régió vagy város versenyképesség potenciáljainak / területi tőke elemeinek feltárására.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Atkinson, R. (2013): Territorial Capital, Attractiveness and the Place-based Approach: The Potential Implications for Territorial Development. In: Pálné Kovács I.–Scott, J.–Gál Z.eds) *Territorial Cohesion in Europe. For the 70th Anniversary of the Transdanubian Research Institute*. HAS IRS, Pécs, pp 297–308.

2. Affuso, A. – Camagni, R. (2016): *Territorial capital and province performance int he Latin Arch: an econometric approach.* http://amsacta.unibo.it/5402/ - letöltve: 2017. 07. 01.

3. Bajmócy Z. – Szakálné Kanó I. (2009): Hazai kistérségek innovációs képességének elemzése. Tér és Társadalom, 23, 2, 45-68. o.

4. Bajmócy Z. (2012): Innovációs index kistérségi szinten. Csak játék a számokkal? In: Bajmócy Z. – Lengyel I. – Málovics Gy. (szerk.): Regionális innováció képesség, versenyképesség és fenntarthatóság. JATEPress, Szeged, 13-32. o.

5. Bodor Á.–Grünhut Z. (2014): Dilemmák a területi tőke modelljének alkalmazhatóságáról. A társadalmi tőke problémája Camagni elméletében. *Tér és Társadalom*, 3, 3-17. o

6. Bernini, C. - Cerqua, A. - Pellegrini, G. (2016): Place-based amenities, well-being and territorial competitiveness: a new approach using tourists' happiness. [Preprint] http://amsacta.unibo.it/5402/ - letöltve: 2017. 07. 01.

7. Brasili, C. (2011): *Local and urban development in the European Union*. http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa11/e110830aFinal01382.pdf - letöltve: 2017. 07. 01.

8. Brasili, C., - Saguatti, A. - Benni, F. (2012), '*The Impact of the Economic Crisis on the Territorial Capital Italian Regions'*, http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa12/e120821aFinal00646.pdf - letöltve: 2017. 07. 01.

9. Camagni, R. (2002): On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*. 13, pp 2395–2411.

10. Camagni, R. (2008): Regional competitiveness: towards a concept of territorial capital. In Capello, R. – Camagni, R. – Chizzolini, B. - Fratesi U. (eds): *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe*. Springer-Verlag, Berlin, pp. 33–47.

11. Camagni, R. (2009): Territorial capital and regional development. Capello, R.–Nijkamp, P. (szerk) *Handbook of regional growth and development theories*. Edward Elgar, Cheltenham, pp 118–132.

12. Camagni, R.–Caragliu, A.–Perucca, G. (2011): *Territorial capital. Relational and human capital*. http://www.internet.it/ - letöltve: 2014. 02. 10.

13. Camagni, R. – Capello, R. (2013): Regional Competitiveness and Territorial Capital: A Conceptual Approach and Empirical Evidence from the European Union, *Regional Studies*, 47, 9, pp 1383-1402.

14. Capello, R. – Caragliu, A. – Nijkamp, P. (2009): *Territorial Capital and Regional Growth: Increasing Returns in Cognitive Knowledge Use*. Tinbergen Institute Discussion Paper 2009-059/3. www.tinbergen.nl – letöltés dátuma. 2017. 07. 01.

15. Capello, R., Fratesi, U. (2012): Modelling regional growth: an advanced MASST model. *Spatial Economic Analysis*, 3, pp 293–318.

16. Ciolek, D. – Komornicki, T. (2014): *The Territorial Catpital of Polish Local Administrative Districts.* Institute for Development Working Papers no. 006/2014. www.instytut-rozwoju.org. – letöltve: 2017. 07. 01.

17. Czakó K. (2015): Diskurzus a területi tőke koncepciójáról. A Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola workshopja. *Tér és társadalom*, 27, 4. 176-186. o

18. Danielewicz, J. – Turala, M. (2016): Territorial capitals as a determinant of development processes in functional areas. *Acta Universitatis Lodziensis Folia Oeconomica*, 319, 2, pp 55-68.

19. Egedy T. (2012): A gazdasági válság hatása a nagyvárosok versenyképességére Magyarországon. Földrajzi Közlemények, 136, 4, 420-438. o.

20. Florian, Gy. L. (2016): *An explatory analysis of the terriorial capital in Romania: a case study of Bihor region*. Proceedings of the 10th International Management Conference. „Challanges of Modern Management", Bucharest, pp 97. – 100.

21. Giffinger, R. – Hamedinger, A. (2009): Metropolitan competitiveness reconsidered: the role of territorial capital and metropolitan governance. *Terra Spectra*, 20, 1, pp 3-12.

22. Giffinger, R. – Haindl, G. (2010): Smart Cities Ranking: An Effective Instrument for teh Positioning of Cities? *Architecture, City and Environment*, 12, pp 7-25.

23. Horváth Gy. (2001): A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. Tér és Társadalom, 15, 2, 203-231. o.

24. Hu, R. – Blakely, E. J. – Zhou, Y. (2013): Benchmarking the Competitiveness of Australian Global Cities: Sydney and Melbourne int he Global Context. Urban Policy and Research, 31, 4, pp 435-452.

25. IUS (2013): Innovation Union Scoreboard 2013, European Union, Brusseles

26. Jensen-Butler, C. (1997): Competition between cities, urban performance and the role of urban policy: a theroretical framework. In: Jensen-Butler, C. – Shachar, A. – Weesep, J. (eds): European Cities in Competition. Aldershot, Avebury, pp 3-42.

27. Jóna Gy. (2013): A területi tőke fogalmi megközelítései. *Tér és társadalom*, 27, 1. 30-51. o.

28. Jóna Gy. (2014): A nemzetközi területitőke-vizsgálatok eredményei. *E-conom*. 18-30. o.

29. Jóna Gy. – Hajnal B. (2014) A magyarországi kistérségek területi tőkéjének alakulása. *Területi Statisztika*, 54, 2, 99-118. o.

30. Jóna Gy. (2017): Equilibrium és torz növekedés regionális tényezői. *Tér – Gazdaság – Ember*, 4, 1, 24-43. o.

31. Kitson, M. – Martin, R. – Tyler, P. (2004): Regional Competitiveness: An Elusive yet Key or Concept? *Regional Studies, 38, 9, pp* 991-999.

32. Kresl, P. (1995): The determinants of urban competitiveness. In: Kresl, P. – Gappert, G. (eds). North American Cities and the Global Economy: Challenges and Opportunities. Sage, London, pp 45-68.

33. Kresl, P. – Singh, Balwant (1999): Competitiveness and the Urban Economy: Twenty-four Large US Metropolitan Areas. Urban Studies, 36, 5-6, pp 1017-1027.

34. Lengyel I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák, Akadémiai Kiadó, Budapest.

35. Lengyel I. (2012): Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. In: Bajmócy Z. – Lengyel I. – Málovics Gy. (szerk): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság.* JATEPress, Szeged, 151-174.o.

36. Lever, W. F. (1999): Competitive Cities in Europe. Urban Studies, 36, 5-6, pp 1029-1044.

37. Mackovicivá, K. (2016): Is Industrial Heritage Part of Territorial Capital? *Terra Spectra, 8, 1, pp* 13-19.

38. Mackovicová K. – Králová E. (2016): Ports of Slovakia as Territorial Potential. *Word Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium, Proceedia Engineering, 161,* pp 2068-2072.

39. Perucca, G. (2014) The Role of Territorial Capital in Local Economic Growth: Evidence from Italy, *European Planning Studies,* 22, 3, pp 537-562.

40. Rechnitzer J. (2016): A területi tőke a városfejlődésben – A Győr kód. Dialóg Campus, Budapest – Pécs.

41. Rechnitzer J. - Csizmadia Z. - Grosz A. (2004): A magyar városhálózat tudásalapú megújító képessége az ezredfordulón. Tér és Társadalom, 18, 2. 117–156. o.

42. Rechnitzer J. – Páthy Á. – Berkes J. (2014): A magyar városhálózat stabilitása és változása. Tér és Társadalom. 28, 1, 105-127. o.

43. Rota, F. S. (2010): *The territorial embedment of global industrial networks. Theoretical insights and evidences from foreign MNC's affiliates in Turin (Italy).* Working Paper. https://www.researchgate.net/publication/228607295_The_territorial_embedment_of_global_industrial_networks_Theoretical_insights_and_evidences_from_foreign_MNCs%27_affiliates_in_Turin_Italy – letöltve: 2017. 07. 01.

44. Shen, J. (2004): Urban competitiveness and urban governance in the globalizing word. Asian Geographer, 23, 1-2, pp 19-36.

45. Szirmai V. (szerk.) (2009): A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői, Dialóg Campus, Budapest-Pécs.

46. Tokovic, M. – Petrovic, M. (2017): The Brand Potential of „Soft" Factors of the Territorial Capital: A Study of Eight Medium-Sized Cities in Serbia. *Sociologija i Prostor,* 55, 1, pp 135-153.

47. Tóth B. I. (2013): *A területi tőke szerepe a regionális- és városfejlődésben. Esettanulmány a hazai középvárosok példáján. Doktori értekezés*. Nyugat-magyarországi Egyetem, Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.

48. Tóth B. I. (2015b): Territorial Capital: Theory, Empirics and Critical Remarks. *European planning studies*, 7, pp 1327-1344.

49. Tóth T. (2016): *Területi tőke és járműipari versenyképesség Kelet – Közép – Európában. Doktori Értekezés*. Széchenyi István Egyetem. Regionális-és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr

50. Van Berkel, D. – Verburg, P. H. (2011): Sensitising rural policy: Assessing spatial variation in rural development options for Europe. *Land Use Policy*, 28, pp 447-459.

51. World Economic Forum (2012): The Global Competitiveness Report 2012. WEF, Geneva.

52. Yu, T. – Gu, Ch. – Chen, X. (2005): External sources of urban competitivene advantage in China. Chinese Geographical Science, 15, 2, pp 95-102.

DIGITALIZÁLT OKTATÁS A GYAKORLATBAN
II. rész
Gazdasági feladatok megoldásának új módszerei számítógéppel

DR. HABIL RÉGER BÉLA PhD, főiskolai tanár
Edutus Főiskola

Absztrakt

A logisztikai felsőoktatás új kihívás előtt áll. Az Ipar 4.0 új követelményeket állít a leendő közgazdász munkatársak elé. A diákoknak ne a lexikális tudás legyen az oktatás alapja, hanem a XXI. század kihívása, a digitalizált modellezési program eszközök alkalmazása. Ez nem informatikai feladat, hanem alkalmazható a logisztika, a marketing és a kereskedelem bármely területén is, különösebb programozási nyelv ismerete nélkül. A logisztikai oktatásban végzett kísérletek eredményeiről számolok be.

Kulcsszavak: Ipar 4.0, modellezés, QM programcsomag, GanttProject

Abstract

Logistics higher education is facing a new challenge. Industry 4.0 sets new requirements for prospective logistic personnel. Students are not the core of the action and the termination be based on education, but also in the XXI. century challenge, application of the digitized modeling program tools. This is not an IT task but can be applied in any area of logistics, marketing and commerce without the knowledge of a particular programming language. I report the results of experiments in logistical education.

Key words: Industry 4.0, logistic modelling system, Production Operation Management Quantitative Methods program,

X X X

Bevezetés

Összefoglalás az első rész tartalmából: Az operatív tervezés kvantitatív módszerek programcsomag alkalmazásával (Production Operation Management Quantitative Methods a továbbiakban POM QM) új lehetőségek nyíltak a felsőoktatásban[13]**.** Korábban is használtunk hasonló programcsomagot a Quantitative Support Windows rendszeren (WIN QSB) amely nagyon hasznos volt a felhasznált irodalomban is megtalálható tanulmányt is írtam az alkalmazás lehetőségeiről. A hardverek fejlődése a 16 bites rendszerre készített programcsomag már nem futtatható a 64 bites rendszereken és a Windows rendszerfejlődés is ezt követte, így az alkalmazás a „szoftver múzeumba" került. A Howard I. Weiss által fejlesztett POMQM 5.2 verzió azonban kiállta ezt a próbát. Így nem volt más lehetőségem, mint a korábban készített oktatási anyagokat „újratervezzem" és adaptáljam az új rendszerre.

Itt célszerű lenne egy-két mondatot írni arról, hogy vannak-e még más, POMQM szoftverhez hasonló, más szoftver megoldások, ha igen ezek miben mások, illetve összehasonlítás a POMQM-el. előnyök, hátrányok + miért a POMQM-t használjuk a mindennapi oktatásban.

Az operációkutatás tantárgy keretében oktatott lineáris programozási feladatokból a logisztikai oktatásban a tantárgyak egymásra épülés és harmonizáció keretében a szállítási feladatot alkalmazzuk jellemzően.

A klasszikus lineáris programozás szállítási feladat mintapéldával mutatom be a POM QM programcsomag alkalmazás használatának a lehetőségeit a felsőoktatásban.

Itt kellene egy mondat arról, hogy Magyarországon az Edutus-on kívül mely egyetemeken használják meg ezt a szoftvert (ha vannak erről adatok – pl: BME, Széchenyi István Egyetem, stb.)

Az Edutus Egyetemen ezt a témát jellemzően Dr. Kovács Gergely főiskolai tanár oktatja ezért az általa írt és használt példatárból veszem a mintapélda adatait.

[13] A POM-QM egy a termelés/üzemelés irányításához, kvantitatív módszerekhez, vezetéstudományokhoz és operációkutatásához alkalmazott szoftver. A Windows alapú szoftver ezen új verziójában a POM for Windows, QM for Windows és a DS for Windows egyetlen rugalmas termékben, a POM-QM for Windows-ban egyesült. A szoftverrel lehetséges a POM modulok és QM modulok különálló vagy együttes megjelenítése is. A szoftver grafikus felhasználói felülete egy szabványos Windows felület. Bárki, aki jártas bármely szabványos Windows táblázatkezelő, szövegszerkesztő vagy bemutató csomag használatában, könnyen tudja majd kezelni a szoftvert. A szabványos felület a Windows programoknál megszokott menüt, eszköztárat, állapotsort és súgó fájlokat tartalmazza**.**

Az operációkutatás egy viszonylag új tudományág, melynek fejlődése és széleskörű alkalmazása szorosan összefügg a számítógépek kialakulásával, elterjedésével. Maga az *operációkutatás* kategória a második világháború idején alakult ki. A háború alatt a szövetséges hadseregek vezérkarai mellett létrehoztak olyan különböző szakmájú tudósokból álló kutatócsoportokat, amelyeknek az volt a fő feladata, hogy tudományos eszközök segítségével javaslatokat dolgozzanak ki a hadműveletek eredményes és hatékony irányításához. Innen ered az elnevezés, amelyben az *operáció* szó eredetileg katonai műveletre, hadműveletre utalt. A világháború után, a számítógépek fejlődésével és elterjedésével párhuzamosan az operációkutatás mind tartalmát, mind alkalmazási körét illetően igen gyorsan fejlődött, és napjainkban a társadalmi-gazdasági élet majd minden területén alkalmazást nyer. A szakterület kialakításának egyik lényegi ösztönzője volt az a probléma, hogy hadseregben az alakulatokat hogyan lássanak el üzemanyaggal, lőszerrel, hogyan optimalizálják nagy tömegű áruk szállítási programját, ha nem ismert egzakt megoldási algoritmus. (A II. világháborúban Patton tábornok „D" nap utáni támadása a vártnál gyorsabb előrejutás miatt fellépő üzemanyag szállítási gondok miatt dőlt össze. –

„Mai terminológiával, az operációkutatás szűkebb értelemben olyan tudományos módszer, amely a döntések előkészítéséhez, a gazdasági optimum meghatározásához többnyire valamilyen matematikai szélsőérték feladatot alkalmaz. Jellemző eszközei a lineáris és nemlineáris programozási modellek, készletgazdasági modellek és a hálótervezés"[14]

A szállítási program optimumát közelítéssel kereshetjük meg. Erre a szimplex módszer alkalmazása volt évekig az általános.

A szállítási feladat megfogalmazásában a következő adatok szerepelnek:

1. m darab R_i-vel jelölt "feladóhely", ahol azonos anyagféleségek (termékek) állnak rendelkezésre b_i mennyiségekben ("készlet"), $i = 1, 2, ..., m$.
2. n darab B_j-vel jelölt "felvevőhely", ahol azonos anyagféleségre (termékre) van szükség adott a_j mennyiségben ("kereslet"), $j = 1, 2, ..., n$.
3. $C = ||c_{ij}||_{m \times n}$ költség mátrix, amelynek a c_{ij} eleme az egységnyi anyagmennyiség szállítási költsége, ha a szóban forgó anyag egy egységének szállítása az i-edik raktárból a j-edik boltba történik. A szállítás nem engedélyezett a boltok között és a raktárak között sem.

$$C(x) = \sum_{i=1}^{m} \sum_{j=1}^{n} c_{ij} x_{ij} \rightarrow \min$$

[14] Dr. Peredy Zoltán javaslatára

Szállítsuk el a feladó helyeken lévő anyagot a kívánt mennyiségben a felvevő helyekre úgy, hogy a szállítással kapcsolatos költségek összege minimális legyen. Vezessünk be a következő ismeretlen változókat: x_{ij} - az i-edik raktárból a j-edik boltba szállítandó anyagmennyiség, $i = 1, 2, ..., m$, $j = 1, 2, ..., n$. Az ilyen módon bevezetett jelölésekkel a probléma az alábbi LP feladattal írható le:

Egy szállítási feladat megoldása a szállítási egységköltség-mátrix felírása és a feltételek megfogalmazása után például hagyományosan így történhet:

- Az egységköltség-mátrix redukálása.
- Valamely módszerrel (észak-nyugat, Vogel- Korda stb.) lehetőleg jól közelítő szétosztás, induló program megadása.
- A megoldás optimumának vizsgálata.
- Ha a program nem optimális, a program javítgatása a potenciálok segítségével.

A megoldáshoz több fogalom (potenciál, hurok, stb.) bevezetése, megértése szükséges.

A megoldás kézzel még az iskolapéldák esetében is (néhány feladóhelyre, és csak néhány rendeltetési helyre alkalmazott lineáris modell, egyjegyű, egész számadatokkal) hosszadalmas. Ismereteim szerint egyetemünkön jelenleg a hagyományos megoldás mellett az Excel táblában a Solver bővítménnyel történik az oktatás. A Solver nagyon hasznos, de ugyan úgy megvannak a hosszadalmas lépések a táblázatkezelővel és a bővítmény alkalmazásával. Ezért célszerű ez a közgazdászképzésre készített digitális programcsomag használata.

A 17. mintapélda:[15]

„Három bányából összesen 340 teherautónyi követ kell egy autópálya-építés négy helyszínére szállítani. A három kőbányában 110, 140, és 90 teherautónyi kő áll rendelkezésre, a négy útépítés igénye 80, 130, 70, 60 teherautónyi. A bányák és az útépítési helyszínek közötti szállítás egy teherautóra jutó költsége (eFt-ban) tartalmazza a következő táblázat:

1.táblázat: 17. mintapélda adatai

Megnevezés	1. helyszín	2. helyszín	3. helyszín	4. helyszín	Készletek
1_bánya	24	16	22	14	110
2_bánya	20	26	20	12	140
3_bánya	20	14	18	28	90
Igények	80	130	70	60	

[15] Kovács Ferenc- Kovács Gergely: Modellek és megoldások ISBN 978-963-08-7964-4 41.oldal

A szállítást úgy kell megoldani, hogy az összköltség minimális legyen. Hogyan bonyolítsuk le a szállítást?

1. kép: 17. mintapélda grafikus ábrázolása.

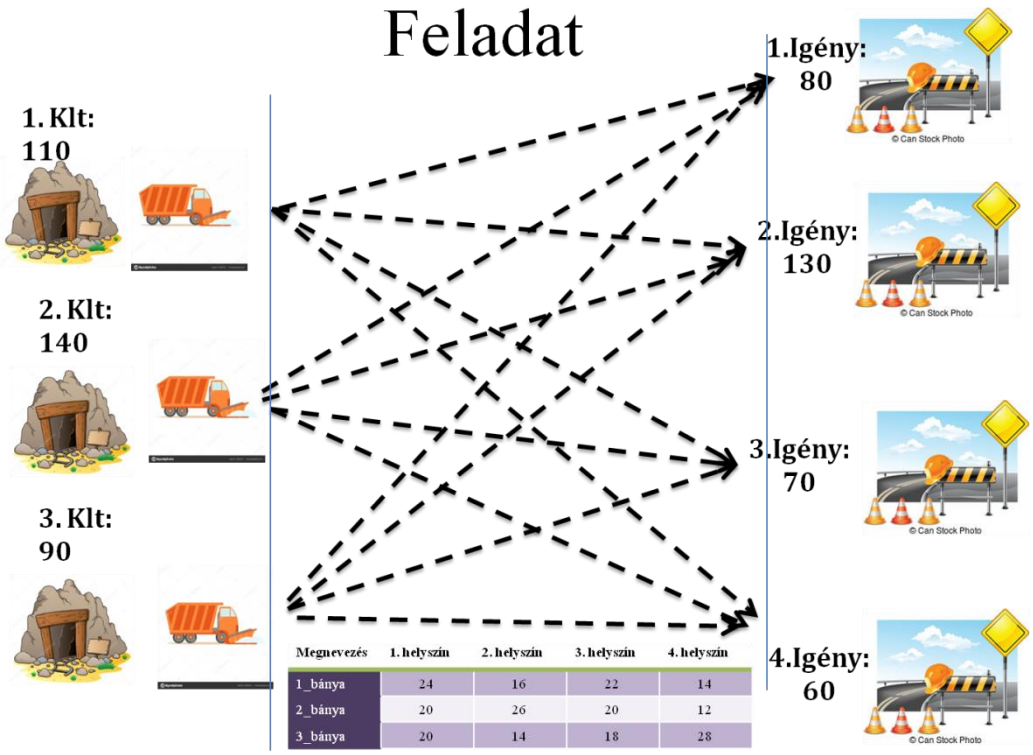

Forrás: Saját készítés

Első lépés: A POM QM program elindítása:

1. ábra: A programindító menüképe.

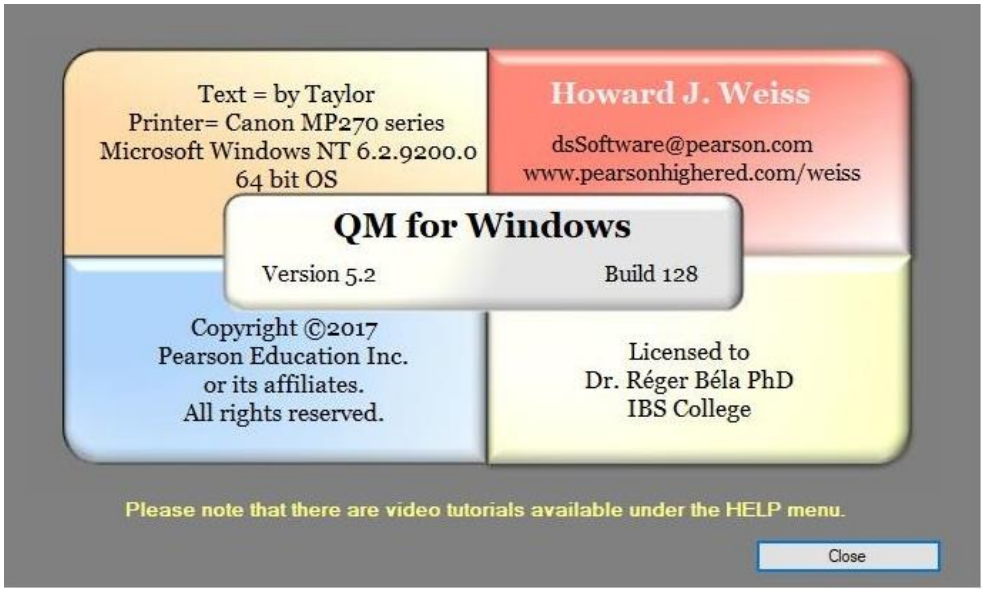

Forrás: http://qm-for-windows.software.informer.com/ Letöltés: 2018.augusztus 1.

A program bejelentkezése után kiválasztjuk a **Transportation** menüt.

2. ábra: A program menüsorban a hálótervezési alpont

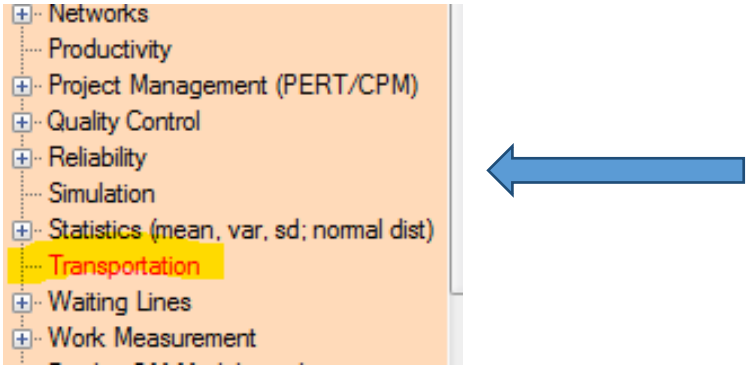

Forrás: http://qm-for-windows.software.informer.com/ Letöltés: 2018.augusztus 01.

3. ábra: A szállítási feladat alapadatainak megadása

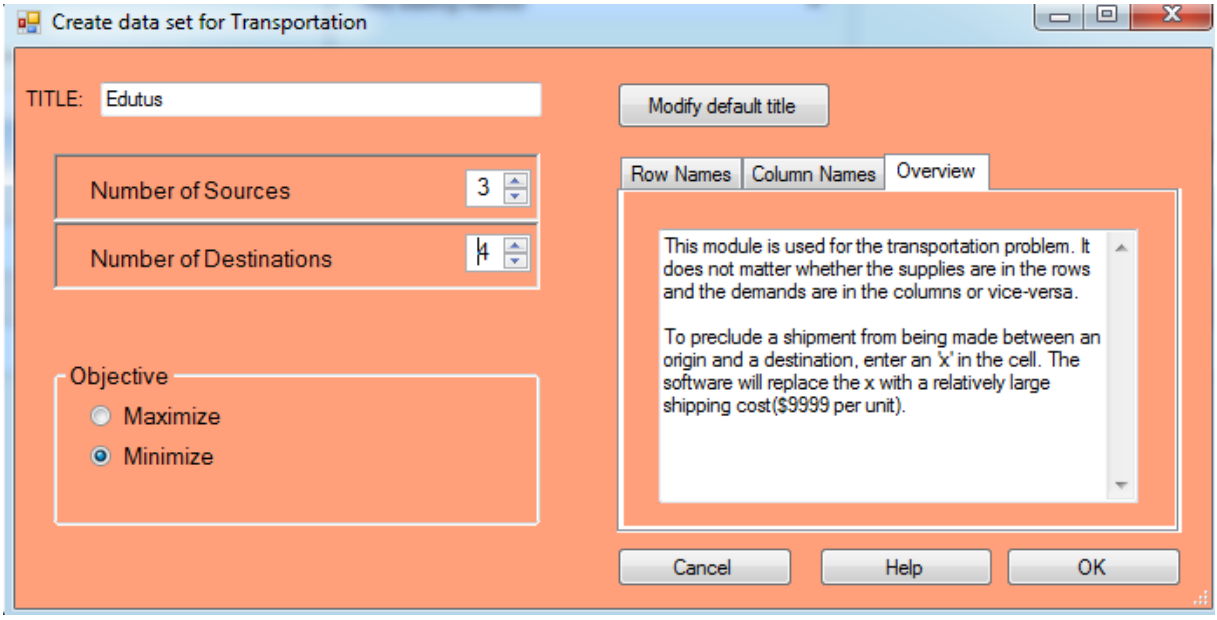

Forrás: Saját ábra

Most kezdődhet a tevékenységek adatainak és kapcsolatainak a rögzítése. A felső részben a szállítási feladatnál az Objective menüben automatikusan a **Minimális** feltétel kerül bejelölésre. A megoldási módszereknél kiválaszthatjuk, hogy milyen programozási módszerrel történjen a számolás. Észak-nyugati sarok, Minimális költség vagy a Vogel-Korda megközelítési eljárás. Az alap változatban ezek közül a legjobb eredményt adó módszer kerül alkalmazásra.

4. ábra: A megoldási módszerek kiválasztása

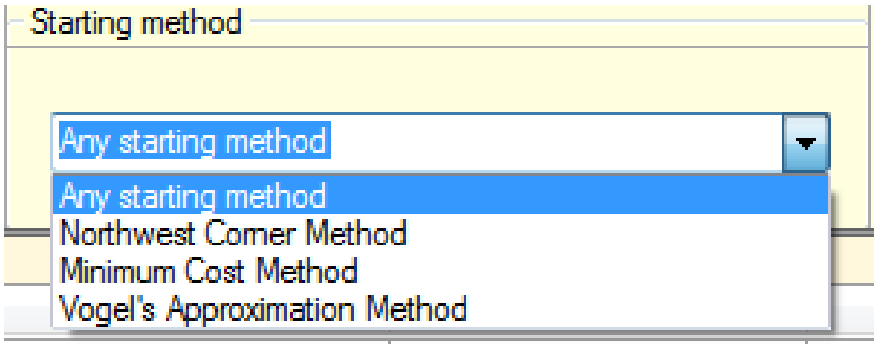

Forrás: Saját ábra

Az adatbevitellel a legnehezebb munkát elvégeztük, most már a tervezői munka jön az eredményadatok értékelése.

5. ábra: Az induló adatok rögzítése a tervezéshez

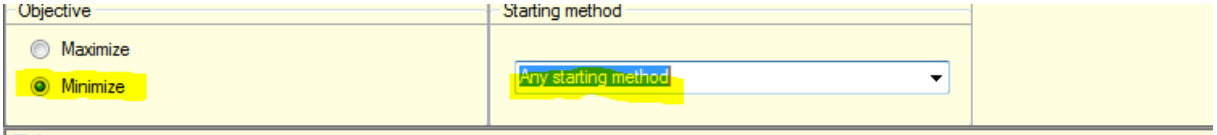

Edutus

	1. helyszin	2. helyszin	3. helyszin	4. helyszin	**Supply**
1. bánya	24	16	22	14	110
2. bánya	20	26	20	12	140
3. bánya	20	14	18	28	90
DEMAND	80	130	70	60	

Forrás: Saját ábra

A felső menüsorban a SOLVE megoldás ikonra kattantva megkapjuk táblázatos formában az eredményt.

6. ábra: Eredmény adtatok a program futtatása után

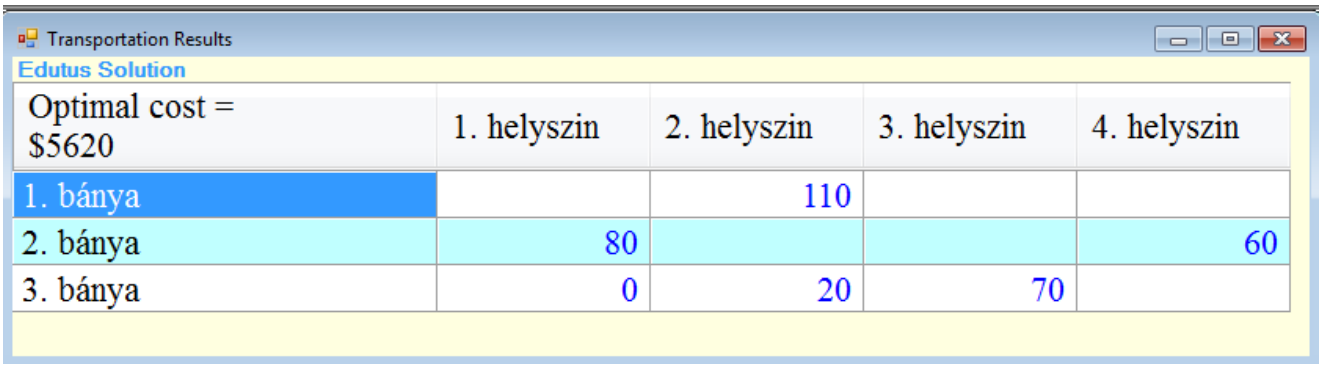

Optimal cost = $5620	1. helyszin	2. helyszin	3. helyszin	4. helyszin
1. bánya		110		
2. bánya	80			60
3. bánya	0	20	70	

Forrás: Saját szerkesztés

Értékeljük a táblázatban található adatokat:

A felső sorban már látjuk az összköltséget 5620.- (Sajnos az amerikai program sajátossága, hogy csak dollár pénznemet ismer. Ez behelyettesíthető bármely pénznemre. **NE AKARJUK** a valuta átváltási árfolyamon forintra konvertálni, mert irreális eredményt kapunk! Legegyszerűbb, ha jelmagyarázatként úgy értelmezzük, hogy $=pénzegység)

A táblázatos adatok nagyon hasznosak, de a logisztikában a fuvarozási terveknél egyértelműen meg kell határozni, hogy KITŐL-KINEK-MENNYIT és milyen költséggel történik a megbízás. Erre a **SOLUTION** menüből a **Shipping list** tábla a legalkalmasabb.

7. ábra: a fuvartervezési viszonylatok táblája fuvardíjjal

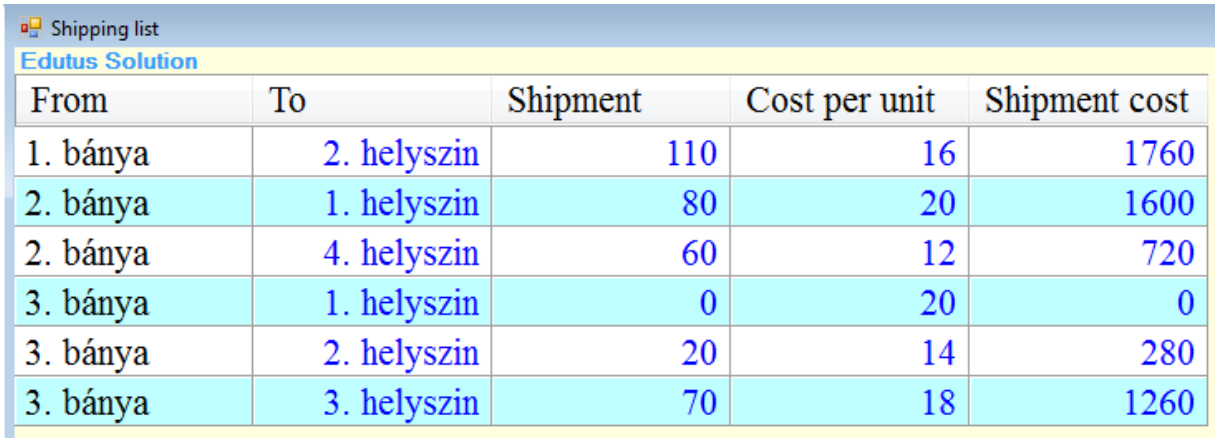

From	To	Shipment	Cost per unit	Shipment cost
1. bánya	2. helyszin	110	16	1760
2. bánya	1. helyszin	80	20	1600
2. bánya	4. helyszin	60	12	720
3. bánya	1. helyszin	0	20	0
3. bánya	2. helyszin	20	14	280
3. bánya	3. helyszin	70	18	1260

Forrás: Saját szerkesztés

Régi kínai mondás, hogy „Egy kép többet mond ezer szónál” ezért grafikus terven is bemutatom a megoldást.

2. kép: Grafikus terv a megoldásról.

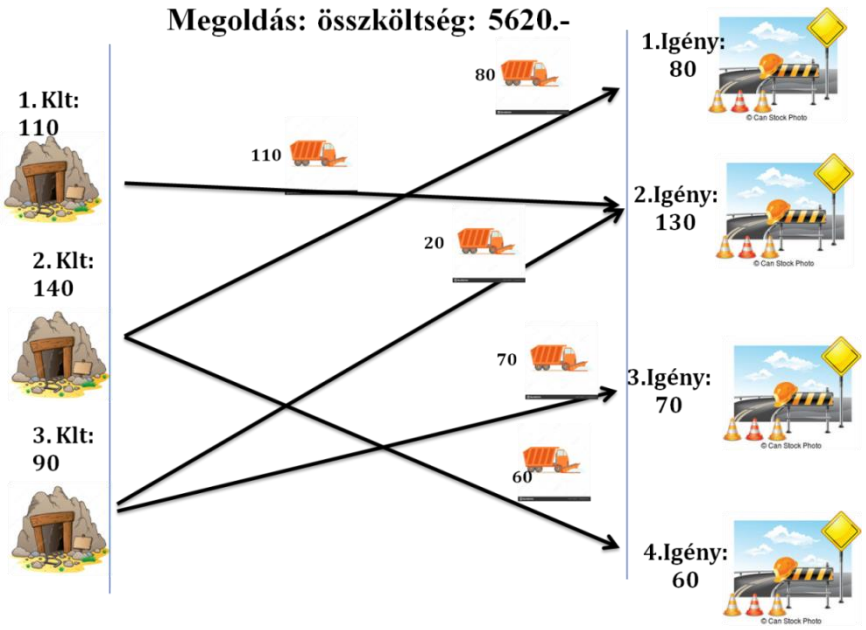

Forrás: Saját készítés

A számítógéppel megoldott feladatoknál, nagyon fontos tényező, hogy könnyen tudjunk reagálni a tervezési változatokra a **MI LENNE HA?** (What if?) kérdésekre. Ez a modern tervezés alapja. A klasszikus katonai mondás szerint „egyetlen egy terv se érte túl a háború első lövését”, ami azt jelenti, hogy bármilyen jó egy terve az élethelyzetben minden változásra azonnal reagálni kell. Régebben ezt rugalmasságnak hívták, de napjainkban a digitális tervezések világában már nem elegendő a rugalmasság, hogy miért? A rugalmasság az egy már bekövetkezett eseményre való **utólagos reagálást** jelent. Igaz gyorsan, rugalmasan. Napjaink követelménye a bekövetkezhető változatokra az **alternatív megoldások előre való kidolgozása.** Ezt a számítógépes programokkal könnyen megoldható és egy nem várt esemény esetén is a program újra futtatásával (ugye ismerős a **GPS újratervezés** mottó), már az új helyzetnek megfelelő tervünk van.

A mintapélda 18. feladat:

Mi történik abban az esetben, ha a 3. bánya készlete korábbi 90-ról 150-re növekszik? Például új gépet állítanak be és a termelési kapacitás növekedett.

Ebben az esetben a feladók készlete (400) nagyobb a megrendelők igényénél (340), azaz a bányákban 60 teherautói kő marad. Ez azt jelenti, hogy a bányákból nem szükséges a teljes készletet elszállítani. Vajon melyik bányából mennyi legyen szállítva, hogy a költség viszonylatokat ismerve a legkedvezőbb legyen. Melyik bányánál mennyi készlet maradjon?

A klasszikus megoldásnál ilyenkor egy un. látszat (Dummy) megrendelőt kell beiktatni a különbség igényével (60). Az alapszabály a hagyományos módszernél, hogy az igények megegyeznek a készletekkel. Ezután lehet újra számolni a folyamatot.

Nézzük az induló táblát az új helyzetnek megfelelően.

8. ábra: Kapacitás változás új indulótáblája

Edutus

	1. helyszin	2. helyszin	3. helyszin	4. helyszin	**Supply**
1. bánya	24	16	22	14	110
2. bánya	20	26	20	12	140
3. bánya	20	14	18	28	**150**
DEMAND	80	130	70	60	

Forrás: Saját szerkesztés

A POM QM nem igényli, hogy egy látszat megrendelőt vegyünk fel, ezt a program elvégzi saját maga. Nincs más dolgunk, mint a **SOLVE** megoldás kérése gombot megnyomni.

Az új helyzetben a költség csökkent 5620-ról 5500-ra, mert a 3.bányából jobb költséggel lehetett megoldani a szállítást. Ezért az 1.sz.bányában 60 teherautónyi készlet maradt (Dummy). Nem volt szükség, új névleges felhasználó beiktatására és hosszadalmas újraszámításra.

9. ábra: Kapacitás változás új eredménytáblája

Transportation Results

Edutus Solution

Optimal cost = $5500	1. helyszin	2. helyszin	3. helyszin	4. helyszin	Dummy
1. bánya		50			60
2. bánya	80			60	
3. bánya	0	80	70		

Forrás: Saját szerkesztés

A szállítási terv is ennek az új helyzetnek megfelelően változott:

10. ábra: Kapacitás változás új szállítási terv eredménytáblája

Shipping list

Edutus Solution

From	To	Shipment	Cost per unit	Shipment cost
1. bánya	2. helyszin	50	16	800
1. bánya	Dummy	60	0	0
2. bánya	1. helyszin	80	20	1600
2. bánya	4. helyszin	60	12	720
3. bánya	1. helyszin	0	20	0
3. bánya	2. helyszin	80	14	1120
3. bánya	3. helyszin	70	18	1260

Forrás: Saját szerkesztés

Grafikus szállítási terv a kapacitás változás esetére:

3. kép: A 18. feladat megoldása grafikus tervvel

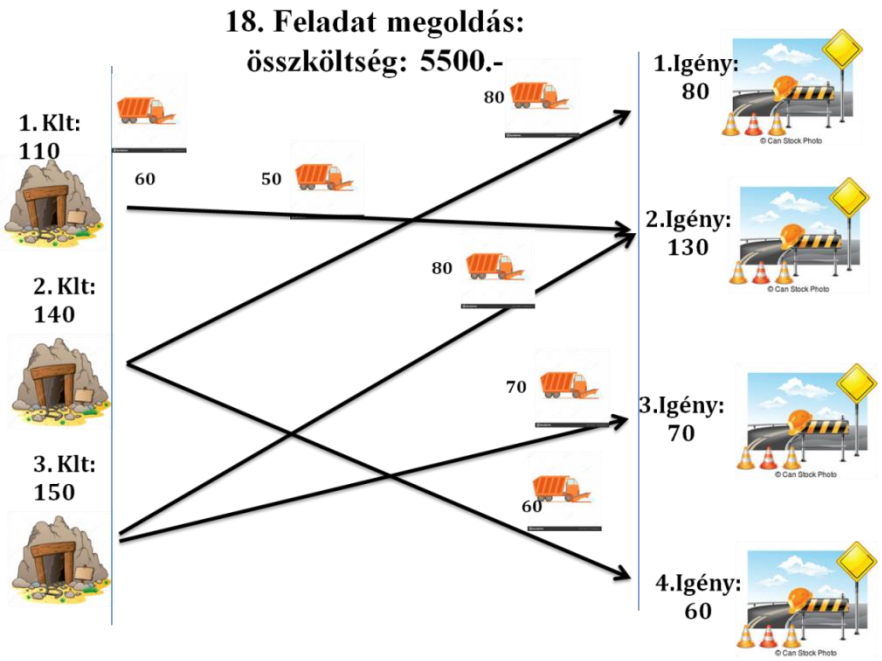

19. feladat: Egy másik kihívás, amikor az útvonalak között bizonyos tiltások vannak. Sokszor előfordulhat, hogy árvíz, hóakadály miatt az adott útvonal járhatatlan lesz. Hogyan változik szállítási feladat modellje, ha a 2. bányából nem lehet a 4. megrendelőnek szállítani? A klasszikus megoldásnál ilyenkor az adott útvonal költségét célszerű irreálisan magasra venni, hogy ne kerülhessen a program által talált lehetőségek közé. Klasszikus hiba szokott lenni a

hallgatóknál, hogy ilyenkor, mivel járhatatlan az út ezért nullának veszik a viszonylat költségét. Sokszor úgy kell rávezetni őket, hogyha nulla értéket vesz fel az annyit jelent, hogy ingyen van a szállítás, tehát ez a legjobb megoldás, így mindenki arra menne. Így már megértik, hogy miért a 9999 érték a megfelelő.

11. ábra: Útvonal korlátozásos az eredeti induló feladatban

Edutus

	1. helyszin	2. helyszin	3. helyszin	4. helyszin	**Supply**
1. bánya	24	16	22	14	110
2. bánya	20	26	20	9999	140
3. bánya	20	14	18	28	90
DEMAND	80	130	70	60	

Forrás: Saját szerkesztés

Az program újrafuttatása az új tervezési adatokkal azt az eredményt adja, hogy a költség ebben az esetben 5620-ról 5740-re nőtt, mert egy kedvező utat nem tudunk használni.

12. ábra: Útvonal korlátozásos az eredeti feladat eredménye

Transportation Results

Edutus Solution

Optimal cost = $5740	1. helyszin	2. helyszin	3. helyszin	4. helyszin
1. bánya		50		60
2. bánya	80		60	
3. bánya		80	10	

Forrás: Saját szerkesztés

A szállítási terv is ennek megfelelően újra elkészült.

13. ábra: Útvonal korlátozásos feladat szállítási terve

Edutus Solution

From	To	Shipment	Cost per unit	Shipment cost
1. bánya	2. helyszin	50	16	800
1. bánya	4. helyszin	60	14	840
2. bánya	1. helyszin	80	20	1600
2. bánya	3. helyszin	60	20	1200
3. bánya	2. helyszin	80	14	1120
3. bánya	3. helyszin	10	18	180

Forrás: Saját szerkesztés

Grafikus szállítási terv a korlátok figyelembevételével:

4. kép: 19. feladat megoldása grafikus tervvel

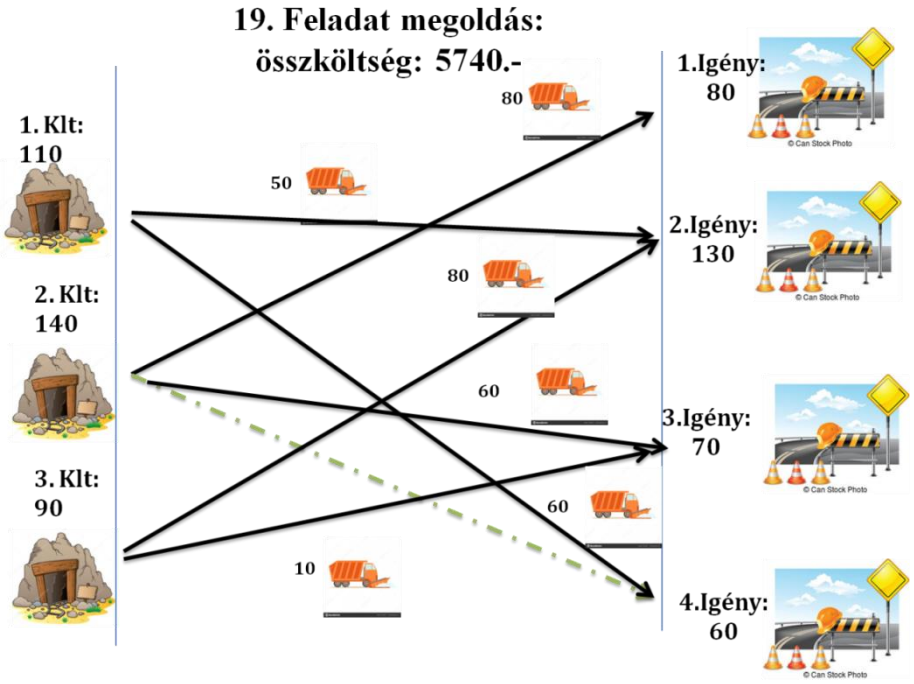

Összefoglalás, következtetések

Általánosságban megállapítható, hogy egy nagyon egyszerűen kezelhető programrendszerről van szó, még ha most csak a lineáris programozás szállítási tervezés egyik részét vettük. Ezzel azt kívántam érzékelni, hogy meg kell ismerni részletesebben ezt az elérhető rendszert és a napi menedzsmenti projekttervezéseknél bátran alkalmazni kell.

A POMQM programcsomagnak az Edutus Egyetemen történő alkalmazásával kapcsolatban az tapasztalatok/eredmények összegzése a következő:

A program alkalmazása óta a 2014-től mintegy 15 hallgatói csoportnál alkalmaztam a hallgatók nagy megelégedettségére. A programrendszer nem csak logisztikai oktatásra alkalmazható, hanem a közgazdasági képzésben résztvevő hallgatóknál több területen is. Találunk benn pl. statisztikai és már operáció kutatási témakörből modulokat.

A tanulmány sorozat következő részében a POMQM programcsomag alkalmazás lehetőségei a logisztikai tervezés más területein kerül majd bemutatásra.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. QM Mathematical analyzer for management science and quantitative methods http://qm-for-windows.software.informer.com/ Letöltés: 2017. november 30.

2. *Kovács Ferenc – Kovács Gergely:* Modellek és megoldások (2007) ISBN 978-963-08-79-64-4 41-45.oldal.

3. *Dr. Réger Béla*: Using WinQSB modelling software for logistics course: 1st part theory (2010) / Béla Réger = Bolyai szemle – XIX. évfolyam 3. szám (2010. 07. 01)

4. *Dr. Réger Béla:* Vonalkódos vizsgaértékelési módszer alkalmazásának lehetőségei az oktatásban HADMÉRNÖK V.:(3) pp. 238-244. (2010)

5. *Bajalinov, Erik:* Operációkutatás I. Forrás: http://progmat.hu/tananyagok/operaciokutatas_1/book.html#d5e5515 Letöltve: 2018.08.01.

GDP AZ OKTATÁSBAN … TEGYÜK KICSIT HELYRE!

DR. SÁRKÁNY PÉTER, főiskolai tanár
Edutus Egyetem[16]

Absztrakt

A makrogazdaságtan oktatásánál, a gazdasági kutatásoknál, a gazdaságok helyzetének elemzésénél kulcselemként jelenik meg a bruttó hazai termék (GDP). Rengeteg adatsornál, grafikonnál használják szemléltetésre. A kérdés az: helyesen, korrekten alkalmazzák a számítások és összevetések során? A tanulmány erre a kérdésre keresi a választ, táblázatok és ábrák segítségével illusztrálva.

Abstract

One of the fundamental macroeconomic principles, financial research or the analysis of the state of an economy is the concept of gross domestic product (GDP). It is widely used when presenting data alongside charts and tables. The question, however, arises: is it properly, accurately used in calculations and analyses? My examination looks to answer this question (issue) illustrated by way of tables, charts an graphs.

X X X

A közgazdaságtan oktatása során az egyik fontos feladat a gazdasági teljesítmény mérésére használt mutatószámok ismertetése, előnyeinek és hátrányainak bemutatása. A mutatószámokon belül kulcselemet jelent a bruttó hazai termék (GDP). Közismert, hogy a GDP mutatót használják leginkább a gazdaság teljes méretének meghatározására. Az 1 főre jutó értéke – amellyel kiiktatható a lakosság nagyságának befolyásoló szerepe – az életszínvonal tág gazdasági mutatójának tekinthető.

A GDP-t alkalmazzák az EU-n belüli gazdasági konvergencia- vagy divergenciafolyamat nyomon követésére, illetve más mutatók, adatok mellett segítséget nyújthat konkrét uniós szakpolitikák kidolgozásához, nyomon követéséhez és értékeléséhez. Ugyanakkor a GDP adatokkal a gazdasági ciklusok és az országok versenyképességének elemzése is lehetővé válik.

16 sarkany.peter@edutus.hu

E cikk[17] keretében szeretném áttekinteni, hogy mennyire korrekt, illetve milyen problémákkal, nehézségekkel terhelt a GDP-vel kapcsolatos – sztenderdnek tekinthető – felsőoktatási gyakorlat, szemléltetés.[18]

„A nemzeti és regionális számlák európai rendszere (ESA) szolgáltatja a nemzeti számlákra vonatkozó módszertant az Európai Unión belül. A jelenlegi verziót, az ESA 2010-et 2013 májusában fogadták el, és 2014 szeptemberétől alkalmazzák. A rendszer teljes mértékben összhangban van a nemzeti számlák tekintetében világszerte alkalmazott iránymutatással, az SNA 2008-cal."[19]

I. Nézzük elsőként a GDP felépítését!

Tudjuk, hogy a GDP-t három oldalról közelíthetjük meg.[20] Makroszinten az összes forrásnak és az összes felhasználásnak meg kell egyeznie. Ezen alapösszefüggés átrendezése alapján jutunk el a termelési (az egyenlet bal oldala) és a felhasználási (az egyenlet jobb oldala) megközelítéshez:

Hazai kibocsátás – folyó termelő felhasználás + termékadók és - támogatások egyenlege =
= Végső fogyasztás + Felhalmozás + Export – Import

Szemléltetésképpen nézzünk egy konkrét hazai példát!

1. táblázat: 2015. évi magyar folyó áras GDP termelési és felhasználási oldalról (milliárd Ft-ban)

Termelési oldal		Felhasználási oldal	
Kibocsátás (alapáron)	69 306,1	Végső fogyasztás	23 406,7
Folyó termelő felhasználás	– 41 062,3	Bruttó felhalmozás	7 406,1
Termékadók és termék-támogatások egyenlege	5 468,0	Nettó export (Export – Import)	2 899,0
	33 711,8		33 711,8

Forrás: Magyar (2016) 163. old. alapján saját szerkesztés

[17] Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani Ritzlné Kazimir Ildikónak, a KSH munkatársának, aki számos információval, pontosítással, a cikk előzetes átnézésével segítette munkámat!
[18] E cikkben nem kívánok azzal foglalkozni, hogy mit mutat és mit nem a GDP, illetve mire alkalmas és mire nem, valamint hogyan és milyen irányokban történtek és kellene történnie változtatásoknak a mutató jobb használata érdekében.
[19] A nemzeti (2017) 19. old.
[20] Lásd például: GNI Inventory (2009), Murai B. (2011).

A **termelés oldaláról** tekintve az oktatás gyakorlatában a GDP-t a bruttó kibocsátás (GO) és a folyó termelőfelhasználás különbözeteként határozzák meg, azt állítva, hogy a GDP így nem más, mint a bruttó hozzáadott érték. Ez több – igaz nem annyira számottevő – pontatlanságot rejt magában:

- Valójában a hivatalos statisztika már hosszabb ideje nem bruttó kibocsátásnak, hanem egyszerűen csak kibocsátásnak nevezi a GO-t.
- A korrektséghez annak megemlítése is hozzátartozna, hogy a kibocsátást alapáron számítják, míg a folyó termelő felhasználást piaci beszerzési áron.
- Az oktatás során sokszor szinonimaként említik a folyó termelőfelhasználás és a termelő fogyasztás fogalmát. A KSH csak az előbbit használja, mivel úgy tekinti, hogy az utóbbi inkább magát a folyamatot (és nem annak értékét) írja le.
- A pontatlanság közül kiemelkedik az, hogy a fent említett különbözet valójában az alapáron számított bruttó hozzáadott érték (GVA), amelyhez még hozzá kell adni a termékadókat (például vámot, jövedéki adót, fogyasztási adót, általános forgalmi adót, stb.) és le kell vonni a terméktámogatásokat (például exporttámogatást). Vagyis a bruttó hozzáadott érték nem a GDP-vel, hanem a GVA-val azonos[21].

Természetesen mondhatjuk azt, hogy ezek csak olyan kisebb pontatlanságok, amelyek elkövetése érdemben nem befolyásolja a diákok számára a nemzetgazdasági mutatók megértést. Ez csak akkor fogadható el, ha egy lábjegyzetben helyre tesszük a fentieket, és megjegyezzük, hogy némi egyszerűsítést teszünk a GDP termelési oldalról való megközelítésénél, amikor azt a kibocsátás és a folyó termelőfelhasználás különbözeteként határozzuk meg.

A kibocsátás (GO) meghatározásánál a KSH a Nemzeti Adó és Vámhivatal (NAV) társasági adóra vonatkozó adataiból indul ki: az értékesítési árbevételhez hozzáadják az aktivált saját teljesítmények értékét, levonják az eladott áruk beszerzési értékét és szintén levonják az eladott közvetített szolgáltatások értékét. GO adatokat – mivel annak közzététele nem kötelező – nem találunk a KSH honlapján.

Amennyiben a GDP-t a **felhasználási oldalról** közelítjük meg, akkor a makroökonómiából jól ismert jövedelemáramlási képletből indulhatunk ki, amely szerint:

$$Y = C + G + I + (EX - IM)$$

[21] Tegyük hozzá, hogy a GVA-t alapáron, míg a GDP-t piaci áron számítja a statisztika.

Tehát a GDP nem más, mint a belföldi kereslet (a három belföldi szereplő keresletének összege, azaz a makroökonómiában megszokott: fogyasztás, beruházás és állami vásárlás) valamint a nettó export (export és import különbsége, azaz a külkereskedelmi mérleg egyenlege) együttesen.
Itt egyrészt néhány elnevezésbeli pontosításra és némi kiegészítésre kell felhívni a figyelmet:

- 2014-től az Európai Uniós statisztika a „közösségi fogyasztás (állami vásárlás, kormányzati kiadások)" helyett/mellett az „államháztartás végső fogyasztási kiadásai", illetve a „beruházás" helyett a „bruttó állóeszköz-felhalmozás" vagy a „bruttó állóeszköz felhasználás" kifejezést használja.
- A „bruttó felhalmozás" fogalmába az állóeszköz felhasználás mellett a készletváltozást is beletartozik.
- A háztartások tényleges fogyasztása tartalmazza a háztartások fogyasztási kiadásait, a kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatásokat és a háztartásokat segítő nonprofit intézmények fogyasztási kiadásait.
- A közösségi fogyasztás nem más, mint a kormányzat fogyasztási kiadásainak és a kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatásoknak a különbözete.

A felhasználási oldalról való megközelítés esetében igaz az, hogy a GDP nem más, mint az összes végső felhasználás.

Végül a GDP a **megtermelt jövedelmek tekintetében** is kiszámítható, mint a belföldön megtermelt összes elsődleges jövedelem. Ez tartalmazza egyrészt a munkavállalók jövedelmét (béreket és kereseteket, valamint a munkaadók társadalombiztosítási hozzájárulásait), másrészt a bruttó működési eredményt (profit és tőke típusú jövedelmeket) és a vegyes jövedelmet (ami valójában az egyéni vállalkozók jövedelmét jelenti), és harmadrészt az egyéb termelési támogatások és termelési adók különbözetét.

A GDP-hez a nem rezidens gazdasági egységektől[22] kapott és az azoknak fizetett elsődleges jövedelmek egyenlegét, valamint az Európai Uniónak fizetett adók és az EU-tól kapott támogatások egyenlegét hozzáadva juthatunk el a bruttó nemzeti jövedelemhez (GNI-hoz). Ez utóbbi valójában nem más, mint a rezidens gazdasági egységek (népszerűbb nevén a belföldi szereplők) belföldön és külföldön elért összes elsődleges jövedelme.

[22] Közismert szóhasználattal: külföldtől.

Itt tehát csak egy pontosításra van szükség az oktatásnál: a GDP valóban összes elsődleges jövedelem, de ki kell emelnünk, hogy az, amit belföldön – bármely gazdasági egység – előállított.

2. táblázat: 2015. évi magyar folyó áras GVA jövedelmi oldalról (milliárd Ft-ban)

Jövedelmi megközelítés	
Munkavállalói jövedelem	14 128,5
Működési eredmény és vegyes jövedelem	14 761,0
Termelési adók	662,5
Termelési támogatások	– 601,2
	28 823,4

Forrás: http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp alapján saját szerkesztés

II. Milyen pénznemben közölt adatot használjunk?

Lehet saját valutában, azon belül piaci árakon (bizonyos esetekben, például nem piaci szolgáltatásoknál ráfordításokon), vagy tényezőköltségen számolva[23]. De használhatjuk más ország(ok) pénzét[24], akár hivatalos árfolyamon, akár vásárlóerő egységben[25] mérve azt.

[23] „A tényezőköltség fejezi ki a termelési tényezők, a munka és a tőke hozzájárulását a termeléshez. Az alapáras értéktől abban különbözik, hogy nem tartalmazza az ún. egyéb termelési adókat és támogatásokat. … A statisztika kevésbe preferálja a tényezőköltségek számítását, mivel ez a mutató csak a gazdálkodó szervezetek szintjén értelmezhető.” Hüttl Antónia (1997) 60-61. old.

[24] A nem saját valutában való mérés jelentheti egy másik ország (vagy más országok) saját pénzében (például euróban, vagy dollárban) való mérést, vagy elméletileg elképzelhető egy nem létező valutában (például SDR-ben) való elszámolás is. Az előbbi esetben néhány országnak nem kell számolnia a valutaárfolyamokból fakadó problémákkal, ezért például jól használható egy közös pénzt használó országcsoportban (így az eurózóna országaiban). Ám ha például az EU országaira szeretnénk adatokat nézni, akkor már néhány országban figyelni kell az árfolyam átváltásának problematikájára. Ha olyan pénzben fejezzük ki az adatokat, amelyeket nem használnak az adott országok (például dollárban, de nem dollárövezeti országokra), vagy egy nem létező, csak elszámolásra használt pénzben, akkor a vizsgált országok mindegyike számára felmerül az átváltási probléma, vagyis egyenlő feltételekről beszélhetünk. (Számomra ez a kérdés ugyanazt a problémát jelenti, mint az, hogy mi legyen a világ közös nyelve? Az, ami több országban anyanyelv, például az angol – és ezáltal az ottani emberek előnyt élveznek a többi ország lakóival szemben – vagy az, ami minden nemzet számára elsajátítandó, például az eszperantó.)

[25] „… a hivatalos valutaárfolyammal és a valutaerő paritással készülő számítások ugyanabból a termék- és szolgáltatástömegből, az elszámolási időszak alatt létrejött bruttó hazai termékből indul ki. … A nemzetközi összehasonlítások többnyire a végső felhasználás tételeit hasonlítják össze, azaz azt számítják ki, hogy az azonos hasznosságú termékek és szolgáltatások mennyi pénzegységet érnek a különböző országokban.” Hüttl Antónia (1997) 63. old.

Utóbbinál figyelni kell a vásárlóerő-egység és a vásárlóerő paritás[26] fogalmainak megkülönböztetésére.

Azt, hogy végül is milyen pénznemet használjunk, valójában az dönti el, hogy milyen típusú adatsort/összehasonlítást szeretnénk végezni.

Térbeli vizsgálat esetén a KSH, illetve az Eurostat ajánlása alapján az „országok összehasonlítását vásárló-egységek (PPS) alkalmazásával kellene végezni" [27] akár a GDP teljes összegére, akár az 1 főre jutó értékére vonatkoznak, hiszen így figyelembe vételre kerülnek az országok eltérő árszínvonalbeli különbségei. Tehát az így számított értékeket inkább csak „az országok adott éven belüli összehasonlítására, nem pedig hosszabb időszakon átívelő tendenciák megfigyelésére ajánlatos használni"[28].

3. táblázat: Néhány ország egy főre jutó GDP-je, vásárlóerő-paritás alapján, dollárban, 2017-ben

Luxemburg	106374	Japán	42 832	**Magyarország**	**29 474**
Írország	75 538	Málta	41 945	Oroszország	27 834
Norvégia	71 831	**Európai Unió–28**	**41 175**	Görögország	27 737
Svájc	61 422	Koreai Közt.	39 434	Lettország	27 644
Egyesült Államok	59 501	Új-Zéland	38 934	Törökország	26 893
Hollandia	53 635	Spanyolország	38 286	Románia	24 508
Svédország	51 475	Olaszország	38 140	Horvátország	24 424
Németország	50 425	Ciprus	37 023	Bulgária	21 687
Ausztrália	50 334	Izrael	36 340	Mexikó	19 903
Dánia	49 883	Csehország	35 512	Kína	16 660
Ausztria	49 869	Szlovénia	34 407	Brazília	15 603
Kanada	48 265	Szlovákia	33 025	Szerbia	15 000
Belgium	46 553	Litvánia	32 299	Macedónia	14 914
Finnország	44 333	Észtország	31 750	Dél-afrikai Közt.	13 545
Egyesült Királyság	44 118	Portugália	30 417	Egyiptom	12 671
Franciaország	43 761	Lengyelország	29 521	India	7 183

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_int024b.html

Időbeli összehasonlítás esetében – amikor egy ország helyzetének alakulását elemezzük – kézenfekvőnek tűnik a saját pénznemben mért folyó áras adatok használata. Azonban ezeknél három tényező: az infláció változásai, a volumenhatás és az átváltási árfolyamok ingadozásai jelentős szerepet játszanak. Így megfelelőbb a volumenindexek használata, hiszen azok alkalmazásával az árváltozás hatása kiszűrésre kerül.

[26] A PPS (Purchasing Power Standard) magyarul vásárlóerő-egység, vagy vásárlóerő-standard, egy olyan fiktív valutaegység, melynek vásárlóereje ugyanakkora, mint egy euróé az EU-ban átlagosan. A nemzeti valuták PPS-re való átváltásához normált vásárlóerő-paritásokat (PPP: Purchasing Power Parity) használnak. Ezen árhányadosok mértékegysége a két ország valutaegységének hányadosa. A témáról lásd például: Vita László (2004) cikkét.

[27] A nemzeti (2017) 3. old.

[28] Uo. 5. old.

1. ábra: A magyar GDP volumenindexei 2000-2016 között

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt001.html alapján saját szerkesztés

Tér- és időbeli összehasonlítás együttes alkalmazásánál – amikor több ország gazdasági helyzetét adott intervallumban akarjuk elemezni – akkor az Eurostat ajánlása szerint a „GDP láncindexált volumenindexek (valós változások) segítségével megállapított éves növekedési ütemének kiszámításával lehetővé válik a gazdasági fejlődés dinamikájának összehasonlítása az idő függvényében és a különböző méretű gazdaságok között, az árszínvonaltól függetlenül."[29]

A KSH honlapján a következőket olvashatjuk: „Az egy főre jutó GDP éves volumennövekedési ütemének kiszámításának célja a gazdasági fejlődés dinamikájának mind időbeli, mind a különböző nagyságú gazdaságok közötti térbeli összehasonlítások lehetővé tétele. A GDP volumennövekedésének méréséhez a folyó áron számított GDP-t elosztják az előző évi árakon számított értékkel. Az így kiszámított volumenváltozást viszonyítják a bázisévhez; ezt nevezik láncindex-sornak. Az ily módon végrehajtott számítás során az árváltozások nem jelennek meg a növekedési rátában."[30]

[29] A nemzeti (2017) 20. old. A volumenváltozás láncolása nem más, mint a volumenváltozások kumulálása.
[30] https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tsdec100.html

4. táblázat: Néhány rendszerváltó közép-európai ország egy főre jutó GDP-jének láncindexsora, %-ban

	1995	2000	2005	2010	2015	2017
Bulgária	..	5,5	7,7	2	4,3	3,9
Cseh Köztársaság	..	4,4	6,3	2	5,1	4,2
Horvátország	..	3,7	4,1	–1,2	3,3	3,5
Magyarország	..	4,5	4,6	0,9	3,6	4,3
Lengyelország	..	4,6	3,5	3,5	3,9	4,6
Románia	..	..	4,8	–2,2	4,5	7,3
Szlovénia	..	3,9	3,8	0,9	2,2	4,9
Szlovákia	..	1,1	6,7	4,8	3,8	3,3
Szerbia	..	8,1	5,9	1	1,3	2,1

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tsdec100.html

Éppen annak szemléltetése érdekében, hogy a GDP értékét milyen erőteljes módon befolyásolja az árfolyam és az árfolyamváltozás problémája, megmutatható a diákok számára a magyar adatok alakulása az elmúlt két évtizedben. Persze fel kell hívni a figyelmet az ilyen adatábrázolás – fent említett – gondjaira.

2. ábra: Folyóáras magyar GDP különböző pénznemekben, 1995-2016 között

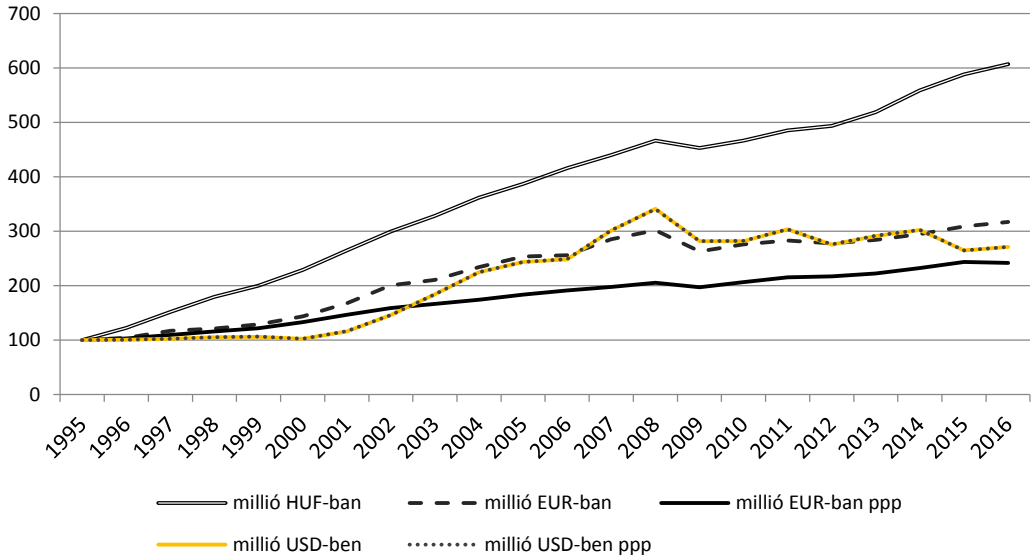

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt015.html adatokból saját szerkesztés

III. Bázis- vagy láncviszonyszámokat használjunk a szemléltetés során?

A kérdésre a rövid válasz: attól függ.

Amennyiben a változást egy adott időponthoz (például az idősor első adatához, vagy a rendszerváltás évéhez, vagy a válság előtti utolsó évhez) kívánjuk nézni, akkor bázis viszonyszámot kell alkalmaznunk. Arra mindenképpen figyelni kell, hogy a választott év tükrében reálisan legyen mérhető a vizsgált jelenség alakulása. Persze a bázis év kiválasztását a tanulmány célja mellett erőteljesen meghatározza a rendelkezésre álló statisztikai idősor is. Amit többek között befolyásol, hogy milyen módszer szerint állították össze a nemzeti számlákat, mikor és milyen módszertani fejlesztések, változtatások, felülvizsgálatok történtek, hogyan változtak a felhasználói igények.[31]

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogyan változik a megfigyelt adat évről-évre, akkor láncviszonyszám használata indokolt. „Elemezési célokra a fix bázisév fő előnye, hogy az idősor egészében a részindexek átlaga megegyezik az aggregált főindexszel. Azonban a termelés és a felhasználás szerkezetének gyors változása miatt a több évvel ezelőtti súlyok elavulnak, és ez lényegesen torzíthatja a kimutatott növekedési ütemet."[32] Ennek is betudható, hogy a KSH az Eurostat ajánlása alapján áttért a fix bázisú indexekről a láncindexekre.

IV. A következő kérdés az lehet, milyen időszakra mutassuk be az adatsorok alakulását?

Ebben az esetben nagyon erőteljesen merül fel a szubjektivitás problémája. Ugyanis nagyon nem mindegy hány évet kívánunk vizsgálni, hol húzzuk meg a kezdő és a befejező időpontot.[33] 1995-2016 közötti adatsoroknál képezhetünk ötéves, tízéves periódusokat 1995-től indulva, vagy elemezhetünk kormányzási (például négy éves) időszakokat, illetve kiindulhatunk 1995-től, vagy 2000-től, vagy a 2008-as válságtól, stb. Nyilvánvalóan az ezen időszakokra számított trendek is jelentős eltérést fognak mutatni.

[31] Ezekről a kérdésekről nagyon jó áttekintést nyújt Hüttl A. – Pozsonyi P. (2018a és 2018b), és Szőkéné Boros Zsuzsanna (2017) tanulmányai.
[32] Hüttl A. – Pozsonyi P. (2018b) 303. old.
[33] Ebben a kérdésben egyet kell értenem a nemrégiben elhunyt amerikai történészprofesszor, Hayden White sokak által vitatott véleményével, amely szerint bár a történelmi tények tudományosan igazolhatók, de nagyon nem mindegy, hogy a magyarázatunknak hol van a kezdő és végpontja, valamint melyek a fontos pontok az elemzés közepén. Lásd például H. White (1997). A téma statisztikát érintő kérdéseiről nagyon érdekes publikációt olvashatunk Gyáni Gábortól (2018).

5. táblázat: Folyóáras milliárd forintban mért magyar GDP alakulásának lineáris trendjei 1995-2016 közötti időszak néhány különböző idősávjára

Időszak	Lineáris trend egyenlete	R^2 értéke	Becslés 2018-ra
1995-2004	3664+1704x	0,9958	44 560
1995-2016	5604+1384x	0,9804	38 820
2000-2016	14016+1250x	0,9692	37 766
2005-2016	21678+1062x	0,9467	36 546

Forrás: KSH adatokból saját szerkesztés

Tehát az időtáv megválasztásánál igen hangsúlyozottan húzható alá az óvatosság és a megalapozott indoklás magyarázatának elve.

V. Egy igen fontos kérdés, nominális vagy reál GDP adatsorokat használjunk?[34]

Amíg a nominális GDP folyó áras adatot jelent, azaz mértéke tükrözi mind a mennyiségi-, mind az árhatást, addig a reál áras GDP bázis áron számított érték, azaz csak a mennyiségi változás játszik szerepet az alakulásában.

Amíg a rövid távú gazdasági előrejelzéseknél, az oktatásban a kapcsolatok bemutatása érdekében, és a kutatások többségénél a GDP folyó áras értékét a volumen és leginkább a fogyasztói árindex, esetleg egy „GDP-deflátor" szorzataként számítják ki, addig a KSH a volument becsüli a folyó áras értékadatok és az árindexek hányadosaként.[35] A KSH a főbb tételeknél különböző árindexet használ[36], és ezekből áll össze – utólag – egy becsült árindex. Így tehát ez a GDP implicit árindex (közkedvelt, de nem helyes terminológia szerint a „GDP-deflátor") „nem árindex abban az értelemben, hogy a termékek valamilyen körének árváltozását hivatott mérni; így a statisztika közvetlenül nem is tudja megfigyelni"[37]. A GDP implicit árindexét meghatározza egyrészt az árindexek átlagos változása, és másrészt a kibocsátás és a termelőfelhasználás árindexének különbsége is.

[34] Amennyiben a KSH honlapját böngésszük, egy érdekes megállapítás tehetünk, nevezetesen azt, hogy a reál és nominál adat megnevezés sehol sem jelenik meg, mert a nemzeti számla szaknyelvében nem használják ezeket.
[35] Lásd erről részletesen: Hüttl és társai (2015). Ezt a tanulmányt éppen annak érdekében publikálta a KSH, hogy részben a GDP becslésekkel kapcsolatos kritikákra választ adjon, és több szakmai félreértést tisztázzon a GDP-vel kapcsolatban.
[36] Ezért nem pontos, ha csak a fogyasztói árindexszel történik az osztás, ugyanis ez az árindex sok területet nem tartalmaz, így például a saját lakás szolgáltatásának ármódosulását. Itt érdemes még megemlíteni az ún. kettős deflálás kérdését, ami azt jelenti, hogy termelési oldalról nézve a KSH a kibocsátást és a folyó termelőfelhasználást külön-külön deflálja (vagyis osztja a megfelelő árindexekkel), és ezek különbsége lesz az előző évi áron számított hozzáadott érték.
[37] Hüttl és társai (2015) 607. old.

Egyfelől el kell fogadnunk, hogy egy gazdaság teljesítményét nemcsak a mennyiségi-, hanem árváltozások is befolyásolják. Másfelől mégis általánosnak tekinthető vélekedés az, hogy a (bázis évi áron számított) reál GDP a (folyó áron számított) nominál GDP-hez képest talán reálisabb képet nyújt a gazdaságról, mert nem tartalmazza az árváltozás hatását, így valóban csak teljesítményt tükröz.[38]

Nézzük a magyar GDP adatok alakulását folyó és bázis ár alapján, valamint az oktatásban leegyszerűsített, de nem pontos módon használt (folyó áras GDP osztva a fogyasztói árindexszel = „reál GDP") adatokkal értékelve! Érdemes két különböző ábrát készíteni, egyrészt millió Ft-ban kifejezve, másrészt egy bázis évhez viszonyítva.

3. ábra: A magyar GDP alakulása 2000-2016 között milliárd Ft-ban

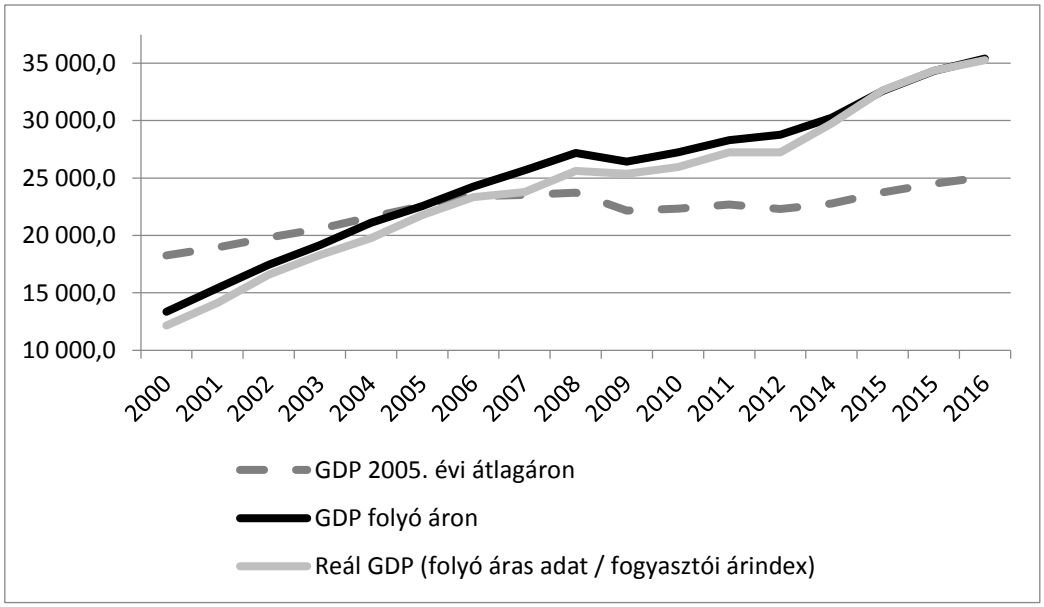

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt001.html és http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qpt004a.html , valamint https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qsf001.htm l adatokból saját szerkesztés

A 3. ábra alapján látszik, hogy a bázis év előtti időszakban a bázis áron számított (reál) GDP magasabb értékeket vesz fel, mint a folyó áron számított (nominál) GDP, utána viszont fordul a helyzet. Ugyanakkor az oktatásból ismert „reál GDP" – mivel a fogyasztói árindex a vizsgált időszak egyik évében sem érte el a 10 %-ot – nagyon közeli értéket vesz fel a folyó

[38] Hogy mennyire nem könnyű a kérdés eldöntése, tegyük fel, hogy egy gazdaság csak egyetlen terméket állít elő. Egy adott időszakban ebből 5 db-ot termel, piaci ára 1000 egység. Tehát a teljesítménye 5000 pénzegység. Amennyiben a következő évben 6 db-ot készítenek, és az ár változatlan, akkor a teljesítmény értéke 6000 egység lesz. Ám ugyanennyi lenne a teljesítmény, ha továbbra is 5 db-ot állítanának elő, de a piaci ár 1200 egységre emelkedne. mindkét esetben a teljesítménynövekedés 20 %-os.

áras értékekhez képest. (Ebből is érzékelhető, milyen fontos szerepe van a bázis év megválasztásának!)

4. ábra: A magyar GDP alakulása 2000-hez képest folyó és 2005. évi árakon számítva

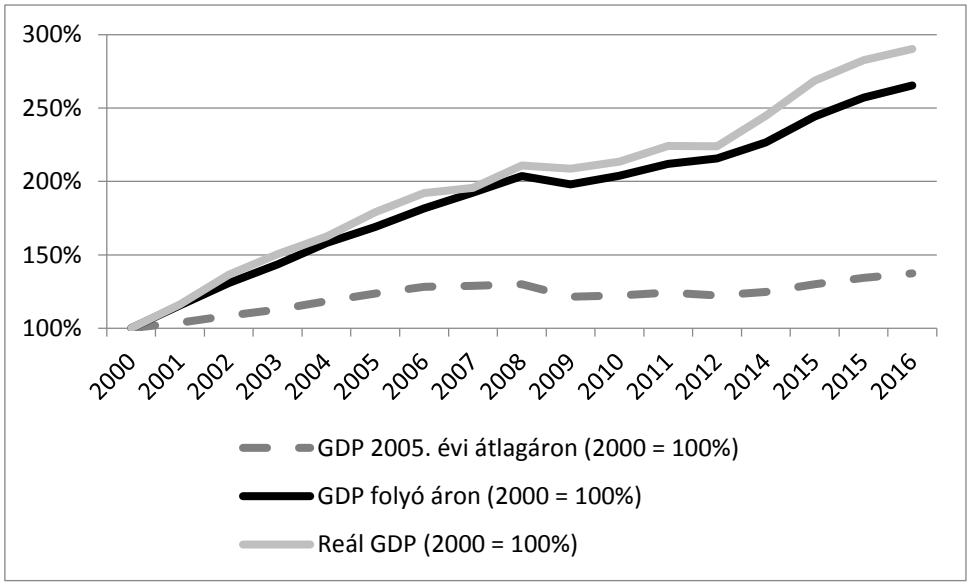

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt001.html és http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qpt004a.html, valamint https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qsf001.html adatokból saját szerkesztés

Ez a grafikon egyértelműen mutatja az árváltozások szerepét, míg a mennyiségi hatás alapján a magyar GDP közel 40 %-kal nőtt 16 év alatt, addig az árváltozást is figyelembe véve a növekedés már valamivel több, mint kétésfélszeres. Meglepő, de az oktatásból ismert „reál GDP" változása túlszárnyalja a folyó áras adatok alakulását. (Ez is mutatja, hogy a leegyszerűsített számítás eredményei könnyen vezethetnek nem korrekt adatokhoz.)

VI. Milyen adatforrást használjunk?

Amennyiben csak egy országra koncentrálunk, akkor kézenfekvőnek tűnik a saját statisztikai hivatal adatsorainak elemzésbe történő bevonása. Ugyanakkor több ország együttes vizsgálata esetén érdemes lehet valamilyen nemzetközi szervezet, intézmény által közölt adatsorokat alkalmazni. Mindkét esetben az adatforrások meghatározzák azok **típusát**, **időbeli kiterjesztését** és a felhasznált **pénznemet** is. Kérdésként merülhet fel, vajon vannak-e lényegi eltérések az ugyanarra vonatkozó, de eltérő adatforrásból származó értékek között? Ennek megválaszolása érdekében három gyakran használt adatforrásnál (a KSH-nál, az Eurostat-nál

és a Világbanknál) megtalálható Magyarországra vonatkozó adatsorokat hasonlítottam össze.[39]

Érdekes volt azt megtapasztalni, hogy e három adatforrásnál ugyanolyan típusú adatok csak legfeljebb kettőnél fordulnak elő egyszerre. Amíg a KSH-nál és az Eurostat-nál 1995-2016 közötti időtávra találhatók adatok (egyetlen esetben 2017-re is), addig a Világbank-i forrás több esetben egészen 1960-tól kezdődően tartalmaz adatokat. A folyó áras, millió forintban mért GDP adatok a Világbank adatsorában teljesen megegyeznek a KSH adatsorával, a millió euróban számított adatok az Eurostat és a KSH adatai között csak minimális különbséget mutatnak.[40] Ugyanez tapasztalható a Világbank-i és a KSH millió dollárban mind a hivatalos árfolyamon, mind a vásárlóerő paritáson mért adatainál.

Van azonban néhány olyan adatsor, amelyek a fenti három adatforrás közül csak az egyiknél találhatók meg. Így millió EUR-ban, de vásárlóerő paritáson mért adatokat csak a KSH-nál vannak, míg 2010-es millió dollárban, valamint a vásárlóerő paritáson mért 2011-es millió dollárban számított adatokat csak a Világbank közölt. Ugyanakkor tényezőköltségen számított, millió forintban, valamint millió dollárban mért GDP adatok a Világbank honlapján érhetők el.

Feltételezve, hogy más országok esetében is valószínűleg ez a helyzet, ezért **nyugodtan használhatjuk bármelyik adatforrást adott pénznemben számított folyó áras GDP adatok esetében az 1995-2016 közötti időszaknál.**

Összefoglalóan a GDP tekintetében azt a tanulságot szűrhetjük le, hogy egyrészt szükség van az oktatásnál némi pontosítások, korrekciók alkalmazására, másrészt az adatok felhasználásánál, ábrázolásánál figyelemmel kell lennünk a cikkben leírt megállapításokra.

[39] Az adatok vizsgálata 2018. áprilisában történt.
[40] Természetesen az Eurostat és a Világbank is a KSH-tól kapja az adatokat, ha van némi eltérés, annak oka, az, hogy a GDP számításánál bekövetkezett korrekciókat az Eurostat és a Világbank nem vezeti mindig át.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Farkas Zoltán (2015): Mesevilág. Rejtélyes GDP-adat, HVG, 03.13., 56-58. old.

2. GNI Inventory (2009): 2.1 Magyar nyelvű változat, Központi Statisztikai Hivatal, Tanulmány, 471 old.

3. Gyáni Gábor (2018): A statisztika mint konstruált és/vagy objektív történeti adat, Statisztikai Szemle, 96. évfolyam, 3. szám, 245-254. old.

4. Hüttl Antónia (1997): A bruttó hazai termék, azaz a GDP statisztikája, Szigma, XXVIII. évf., 1-2. szám, 51-74. old.

5. Hüttl Antónia – Pozsonyi Pál – Szőkéné Boros Zsuzsanna (2015): A bruttó hazai termék becslése a folyó ártól az implicit árindexig, Statisztikai Szemle, 93. évfolyam 6. szám, 598-609. old.

6. Hüttl Antónia – Pozsonyi Pál (2018a): A nemzeti számlák története Magyarországon. I. rész – A kezdetektől a nemzetközi szabványok alkalmazásáig, Statisztikai Szemle, 96. évfolyam 2. szám, 182-202. old.

7. Hüttl Antónia – Pozsonyi Pál (2018a): A nemzeti számlák története Magyarországon. I. rész – A kezdetektől a nemzetközi szabványok alkalmazásáig, Statisztikai Szemle, 96. évfolyam 2. szám, 182-202. old.

8. Magyar (2016): Magyar statisztikai évkönyv 2015, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 458 old.

9. Murai Bálint (2011): Az éves GDP-számítások keretrendszere, Statisztikai Szemle, 89. évfolyam 6. szám, 609-623. old.

10. A nemzeti (2017): A nemzeti számlák és a GDP, Eurostat Statistics Explained, november 8., ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_GDP/hu , letöltve: 2018. április 24.

11. Oblath Gábor (2012): Ezentúl minden másképpen volt? — Gondolatok a GDP-adatok legutóbbi revízióiról, Statisztikai Szemle, 90. évfolyam 6. szám, 559-570. old.

12. Szőkéné Boros Zsuzsanna (2017): A GDP és a nemzeti számlák revíziójának hazai gyakorlata, okai és eredményei, Statisztikai Szemle, 95. évfolyam 6. szám, 557-575. old.

13. Vita László (2004): Vásárlóerő-paritás, vásárlóerő-standard, Statisztikai Szemle, 82. évfolyam, 10–11. szám, 962-977. old.

14. White, Hayden (1997): A történelem terhe, Osiris Kiadó, Bp., 278 oldal

A VELENCEI-TÓ TÉRSÉGE TURIZMUSFEJLESZTÉSÉNEK TÖRTÉNETI VIZSGÁLATA

DR. WIRT GÁBOR, főiskolai adjunktus
Edutus Egyetem

Absztrakt

A tanulmány célja abban áll, hogy összefoglalja és áttekintse a vizsgált térség fejlesztésével és fejlődésével kapcsolatos dokumentumokat, aminek a segítségével nem csupán a Velencei-tó településeinek történetébe és funkcióinak változásába nyerhetünk bepillantást, hanem kronologikusan is áttekinthetjük a helyi gazdaságfejlesztési elképzeléseket, megvalósulásukat és gyakorlati eredményeiket. Ebből következően tehát a tanulmány egyfajta hiánypótlás céljából is készült, mivel eddig még egy monográfia vagy publikáció keretein belül sem vizsgálták a Velencei-tó térségének gazdaság- illetve turizmusfejlesztését illetve fejlődését interdiszciplináris megközelítésben. Mivel a turizmust a gazdaság többi ágazata nélkül nem lehet hatékonyan fejleszteni, meg kell találni a kapcsolódási pontokat. A térség történetének vizsgálata során több olyan problémakörrel is találkozhatunk, ami a Velencei-tó településeinek fejlesztésekor a mai napig aktuális kérdés. A szezonalitás problémája, a térséget érő agglomerációs hatások, a kirándulóforgalom növekedése, és ezzel párhuzamosan az éjszakázások csökkenése éppen annyira meghatározták és a mai napig is meghatározzák a térség fejlesztését, mint például a tó vízminőségének és vízszintjének kérdése, vagy a térség több a tótól távolabb eső településére is jellemző közlekedési problémák.

Kulcsszavak: turizmusfejlesztés, településfejlesztés, települések funkciói, Velencei-tó

Abstract

This study summarizes documents pertaining growth of this area. The summary is not just only giving a view on history and function changes of the area's settlements but there is an ample opportunity to encounter local plans improving economy, their implementation and tangible results. This study fills a groundwork gap since no monograph or publication has ever scrutinized the development of economy and tourism in the area of Lake Velence. This study also applies inter-disciplinarian methods. Since tourism cannot be developed effectively without other branches of economy junctions must be found. Examiner of local history will find still relevant issues in developing the area's economy. These issues are: tourism blooms only in summer, town development issues, and increased trip traffic, which reduces number of nights spent at local hotels. These matters have defined the development of the area. Local authorities and business are concerned with the level and quality of the lake. Traffic issues of settlements are concern as well.

Keywords: tourismdevelopment, settlementdevelopment, functions of settlements, Lake Velence

X X X

1. Bevezetés

A fejlesztendő térség gazdasági helyzetének megfelelő feltérképezése –vagy annak hiánya– egy egész fejlesztési projekt eredményét meghatározza. Ebből adódóan nagyon fontos kiindulási alapot jelent számunkra, hogy a fejleszteni kívánt terület állapotát és településeinek funkcióját ne csak térbeli szempontrendszerek, hanem kronologikus vizsgálat segítségével is elemezzük, amit már a fejlesztési projektek generálásának előkészítő fázisában el kell végeznünk. (Pupos 2007)

A Velencei-tó gazdaságfejlesztési lehetőségeinek vizsgálata egy olyan kutatási terület, ahol a tér- és társadalomelmélet szintetizálódik. A téma interdiszciplináris jellegéből adódóan a térség gazdaságfejlesztése több szempontrendszer alapján is kutatható, amelyek közül én a turizmus helyzetének diakrón és szinkrón vizsgálatára, valamint a fejlesztési lehetőségek a rendszerszemlélet szerint történő feltérképezésére fektettem a legnagyobb hangsúlyt.

Tekintve, hogy „a történelem az élet tanítómestere", kutatásom legelső kérdését az jelentette, hogy mennyiben határozza meg a történelem a Velencei-tó településeinek fejlődését, illetve hogy melyek azok a problémák, amelyek a térség fejlesztése kapcsán már többször is előfordultak, és milyen kísérletek történtek megoldásukra.

További kutatási kérdést vet fel, hogy a turizmus rendszerként történő értelmezéséből következően a Velencei-tó esetében van-e összefüggés a turisztikai infra- és szuprastruktúra állapota és a térség gazdasági teljesítőképessége között, ami feltételezésem szerint helytálló megállapítás.

2. Kutatási előzmények

A Velencei-tó gazdasági hasznosításával elsőként Dr. Polgár Iván foglalkozott, aki abból indult ki, hogy a tó és környékének sokszínű természeti értékeit hiba lenne gazdaságilag nem hasznosítani. Polgár részletes tanulmányában a nádgazdálkodás és a halászat gazdasági szerepén kívül a közlekedés fejlesztése és az akkor formálódó idegenforgalom összefüggéseire is kitért. A különböző gazdasági ágazatok elemzése mellett ezek kapcsolódása, összehangolási lehetőségei sem kerülték el a szerző figyelmét. (Polgár 1914)

Votisky a Velencei-tó problémáit vizsgáló és ezekre megoldási alternatívákat kínáló írásában az idegenforgalom és a fürdőzés fejlesztési lehetőségeinek bemutatására is nagy figyelmet fordított. (Votisky 1934)

A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal 1938-ban Magyarország üdülő-, fürdő-, és szállóhelyeiről készített elemzése és az 1937-es évre vonatkozó táblázatai nagyon értékes adatokat tartalmaznak a hivatalosan elismert és nyilvántartott üdülőhelyek vendégforgalmi illetve természeti és infrastrukturális jellemzőiről is. (Mozolovszky 1938)

A II. világháború előtti korszak utolsó jelentős Velencei-tóról íródott munkája Sédi nevéhez fűződik, aki a tó vizének és mikroklímájának részletes elemzése mellett a Fejér megyei levéltárban és a Székesfehérvári káptalan levéltárában végzett kutatásai eredményeit bemutató gazdaságföldrajzi áttekintést sem hanyagolta el. (Sédi 1934)

A Velencei-tó gazdasági hasznosításával, különös tekintettel a nádvágásra a II. Világháborús éveket követően elsőként Barabás tanulmánya (1950) foglalkozott. A tanulmány különös jelentősége a nádvágás részletes leírása mellett a tó sorsát befolyásoló legfontosabb történeti összefüggések mintegy 150 éves időintervallumot átfogó ismertetése.

A Velencei-tó a II. világháború utáni évtizedekben főleg átfogóbb földrajzi munkákban illetve tanulmányokban jelent meg. A Velencei-tó fejlesztései 1958 és 1985 között a VIB koordinálásának köszönhetően valósultak meg. A bizottság feladatköre 1985-től 1990-ig a Velencei-Tavi Tárcaközi Operatív Bizottsághoz került.

A Velencei-tavi Intézőbizottság 1958-ban történő létrehozása után a térség nem csupán publikációkban, hanem a turizmusfejlesztésnek köszönhetően egyre több útikönyvben illetve egyéb népszerűsítő kiadványban is valamivel nagyobb szerephez jutott. A korszak számos területfejlesztési dokumentuma közül kiemelt jelentőségű az 1958-ban készült első regionális fejlesztési terv (VÁTI 1958) és az 1971-ben elfogadott Velencei-tavi Fejlesztési Program. (VÁTI 1971)

Mivel Springer Ferenc kiemelt személyiség volt a Velencei-tó fejlesztésében, a források közül különös jelentőséggel bírnak az általa szerkesztett, illetve a VIB elnökségét ellátó évei alatt született fejlesztési dokumentumok (VÁTI 1971, VÁTI 1980, VÁTI 1986; Springer 1989), valamint a Vitkóczi Éva által dr. Richvalszky Évával, Springer Ferenc özvegyével, dr. Springer Miklóssal, Springer Ferenc öccsével és Szaniszló Elemérrel, a VIB Titkárságának egykori munkatársával készített interjúk is (2010), amelyeknek köszönhetően a VIB tevékenységéről is bővebb információt kapunk.

A szocialista korszakban nagy erővel fejlesztett kempingturizmusról Szauer (1964) munkája Magyarország campingjeinek részletes leírását és a campingeken található létesítményekkel

kapcsolatos adatokat, továbbá az 1960-as évektől megvalósított fejlesztések bemutatását is tartalmazza.

A fejlesztési tervekben fontos kérdést jelentett a vizsgált terület lehatárolása, amelynek során figyelembe vették a települések turisztikai funkcióját, az infrastruktúra állapotát és a települések vonzerőit. A korábbi fejlesztési tervek (VÁTI 1971; VÁTI 1980; VÁTI 1986; VÁTI 1987; Springer 1989) a Velencei-tavat és a vízgyűjtő területét kezelték fejlesztendő egységként, a tóparton a fürdőturizmus, a Vértes-hegységben pedig a hegyi, azaz kiránduló turizmus fellendítését célozva meg.

Az 1980-as fejlesztési tervek több ízben hivatkoztak az Állami Tervbizottság (ÁTB) 5019/1979. sz. határozatára, ami lefektette a magyarországi turizmus hosszú távú fejlesztésének főbb alapelveit, amelyek közül a Velencei-tó – Vértes üdülőkörzetet leginkább a kempingek létesítésével történő szállásférőhely-bővítés, a termálturizmus és a kiemelt üdülőkörzetek fejlesztése, a fizetővendég-szolgáltatás szerepének növelése és a szervezett turizmus a kulturális, sport - és szórakozási kínálat szélesítésével megvalósítandó fejlesztése érintették. (VÁTI 1980)

Az 1980-ban megjelent Velencei-tavi üdülőtáj általános rendezési terve, városépítési koncepció nagy mennyiségű adathalmazt dolgozott fel, elemezve az elmúlt évtizedek és a jövő várható fejlődési tendenciáit. A fejlesztési terv és elemzési anyag nem csupán a turizmus, hanem a gazdaság többi ágazatának és a hozzá kapcsolódó közlekedés problémáinak feltérképezését is magában foglalta. A hosszú és szakszerű elemzésekben gazdag dokumentum a korszak fejlesztési terveihez hasonlóan a Velencei-tó vízgyűjtő területét vette a tervezés alapjául, viszont Vereb, Lovasberény és Pátka településekre vonatkozó adatok és elemzések csak alig jelentek meg a hosszú anyagban, akkor is csak többnyire a falusi turizmus és rövidebb kirándulások célpontjaként. (VÁTI 1980)

Az 1980-as években megjelent fejlesztési koncepciók sorában különös jelentőséggel bírt a VÁTI által 1986-ban kiadott „A Velence-tavi üdülőtáj regionális rendezési terve” című dokumentum, ami a települések gazdasági funkcióinak és Budapest agglomerációs hatásának vizsgálatakor különösen hasznos és részletes adatokat tartalmazó forrásnak bizonyult. (VÁTI 1986)

A Velencei-tavat látogató strandolók számának látványos növekedése az 1980-as években egyre nagyobb vízellátási problémákat eredményezett, amelyek a korszak fejlesztési

dokumentumaiban is egyre nagyobb hangsúlyt kaptak. (Bulkai 1986; VÁTI 1986; Előterjesztés 1990)

Az 1945 utáni, több évtizedet átfogó, a turizmusra vonatkozó statisztikai adatokat összegző és elemző munkák jelenleg még hiányoznak, bár meg kell említeni Petykó munkáját (2010), amely a KSH valamennyi a kempingekkel kapcsolatos fellelhető vendégforgalmi adatát közölte.

Az 1990-es években megjelent fejlesztési tervek a térség megelőző évtizedeiben végbement turizmusfejlesztésének hatásait vizsgálják. (Tombácz – Ress 1993, Szabó 1998)

A privatizáció következményeivel a Velencei-tó gazdaságára nézve a XXI. század elejétől kezdtek érdemben foglalkozni. (Molnár et al. 2002, Bendi et al. 2013)

A rendszerváltozás után egyre több monográfia jelent meg a tó településeiről, mindezek mellett még átfogóbb földrajzi- és településföldrajzi munkákban is találkozhatunk a Velencei-tóval. A Velencei-tó községei fejlődésének és funkcióinak vizsgálatában nagy segítséget nyújt a Sikos T. és Beluszky által kidolgozott falutipológia. (Sikos T. – Beluszky 2007)

A Velencei-tó térségének turizmusfejlesztéséről jelenleg csak csekély mennyiségű szakirodalom áll rendelkezésre. A Velencei-tó településeinek turisztikai funkcióit és településhálózati szerepét átfogóbb településföldrajzi munkákban már elemezték, de a települések turizmusfejlesztésével valamivel részletesebben eddig a Gárdonyról, Pákozdról, Velencéről és Kápolnásnyékről írt monográfiákban foglalkoztak. (Vitek 2009, Kupi 2000, Kupi 2004, Erdős et al. 2001) A Velencei-tó partszakaszának hasznosításáról és változásairól Boromisza kutatásaiból (2012) tájékozódhatunk.

A XXI. században számos szervezet foglalkozott a térség fejlesztésével, melyeknek egymással párhuzamos tevékenysége az általuk összefoglalt fejlesztési tervekben megjelenő különbségek, illetve az egymástól gyakran eltérő prioritások maghatározásában figyelhető meg. Közös jellemzője ezeknek a dokumentumoknak, hogy a fejlesztési elképzelések egyértelműen a Velencei-tó térségére fókuszáltak, a Váli-völgy és a Vértes térsége pedig teljesen a háttérbe szorult, a falusi turizmus fejlesztésének ötletén kívül gyakran hiányoztak az egészen konkrét javaslatok arra a kérdésre, hogy milyen módon kapcsolódhatna ez a két teljesen különböző struktúrájú térség a Velencei-tó gazdasági rendszeréhez illetve turizmusához. (RVA 2001, Molnár et al. 2002, Molnár et al. 2006, Szegmens 2009, VTE 2011, Bendi et al. 2013) Ezeknek a koncepcióknak további közös jellemzője, hogy egyaránt

fontos szerepet szántak az aktív - és az ökoturizmusnak, továbbá hogy az attrakciófejlesztés szükségessége mellett felismerik a rekreáció illetve egészségturizmus trendjei által kínált lehetőségeket is. A XXI. század valamennyi fejlesztési tervében fontos célként szerepelt az attrakciók fejlesztése és a szálláskínálat bővítése. A szálláskínálatot mind a fejlesztéssel foglalkozó szakemberek, mind a helyi polgármesterek minőségi szálláshelyekkel szeretnék bővíteni.

Az említett tervezetek a kiemelt üdülőkörzet gazdaságának fejlesztését a turizmus élénkítése révén képzelték el, ezzel szemben Fejér megye 2014-ben megjelent területfejlesztési koncepciója az eddigi fejlesztési tervekhez képest fordított nézőpontból közelítette meg a turizmus fejlesztését. A koncepció ugyanis kimondja, hogy a térség turizmusfejlesztésének alapfeltétele a helyben élők életszínvonalának növelése. A helyi mezőgazdaság fejlesztése, a háztáji gazdaságok és a termékfeldolgozás bővítése, a megye turisztikai célterületeinek speciális helyi termékekkel való ellátása megteremtheti a kapcsolatot a mezőgazdasági és a turisztikai szektor között. A turizmusfejlesztési tervek meghatározó eleme a Velencei-tó és a Váli-völgy bicikliúttal történő összekapcsolása. Emellett a megyén belüli közlekedés fejlesztése szintén fontos célkitűzésként szerepel. A tervezet a turizmust a TDM – szervezetek égisze alatt tervezi élénkíteni. (Vaszócsik et al. 2014)

3. Vizsgálati módszerek

A Velencei-tó egyes településeiről megjelent monográfiák és a vonatkozó szakirodalom feldolgozása mellett több korabeli településfejlesztési dokumentumot is elemeztem. A jelenleg már vitathatatlanul igen fontos turizmus – amelyet részben propagandaeszköznek is tekintettek (Rehák 2011) – ugyanakkor éppen az 1960-as, 1970-es években vált meghatározóvá a Velencei-tó környéki települések életében, így a szocialista korszakban, különösen annak végén keletkezett fejlesztési elképzelések, tervek áttekintése és elemzése a tanulmány fontos részét kellett, hogy képezzék. A KSH és TeIR történelmi adatbázisát a Geomarket szoftver segítségével elvégzett térképi ábrázolással is feldolgoztam, ami az eredmények kronologikus összehasonlítását is lehetővé teszi. A statisztikai adatok feldolgozását a térség múltjához kapcsolódó kvalitatív interjúkkal egészítettem ki, melyeket Kupi Lászlóval, Velence és Kápolnásnyék fejlesztésében már több évtizede részt vevő volt alpolgármesterrel, Tóth Istvánnal, Gárdony polgármesterével, Szigetvári Orsolyával, az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő értékesítési vezetőjével, valamint Sívó Rolanddal, a Velence

Resort&Spa szálloda igazgatójával készítettem. A Velencei-tó turizmusfejlesztésének vizsgálatát a velencei-tavi fürdőkultúra kezdeteitől, az 1910-es évektől indokolt elkezdenünk, tekintve, hogy az azt megelőző korokban a Velencei-tó települései tisztán mezőgazdasági funkcióval rendelkeztek. A Velencei-tó partján és környékén fekvő települések közül tanulmányomban csak azokat a településeket vizsgálom, amelyek a 2011-es népszámlálás idején a TeIR és a KSH adatai szerint kimutatható turisztikai funkcióval rendelkeztek, amit a kereskedelmi és/ vagy magánszálláshelyek/ közösségi szálláshelyekre, a vendégek számára és ebből adódóan a vendégéjszakákra vonatkozó adatok meglétéből állapítottam meg. Az előbb említett adatok a Velencei-tó alábbi települései esetén jelennek meg: Gárdony, Kápolnásnyék, Nadap, Pákozd, Pázmánd, Sukoró és Velence.

4. Eredmények

4.1 A Velencei-tó turizmusának kezdetei

Annak ellenére, hogy a tó már 1907-1908 óta már számos budapestinek kedvelt fürdőhelyéül is szolgál (Polgár 1914, Boromisza 2012), az 1920-as évekig a Velencei-tó gazdasági hasznosításának a középpontjában a halászat és a nádértékesítés állt. A Velencei-tó fürdőkultúráját megalapozó Dr. Polgár Iván „A Velencei-tó" című munkájában a tó nyújtotta gazdasági lehetőségeket elemezte, kiemelt szerepet szánva a tóvíz és a gyógyhatású iszap hasznosítási alternatíváinak. (Polgár 1914) A nyaralás társadalmi elterjedésének és a turizmus fejlődésének a XX. század elején fontos feltétele volt a szabadidő, ami a társadalom szélesebb körének a Bethlen-kormány 1923-as törvénye nyomán állt rendelkezésére, ami a 8 órás munkaidő mellett bevezette a fizetett szabadságot is. (Kupi 2004) A vasúti közlekedés fejlesztését Polgár Budapestről a Velencei-tó irányába úgy képzelte el, hogy „Kápolnás Nyéktől két elágazást adnánk a villamosnak, egyik Velencze községbe, a másik Kisvelencze felé Gárdonyig menne." (Polgár 1914: 39) A Balaton és a Velencei-tó adottságai közötti különbségek már a XX. század elején szembetűnőek voltak, a Velencei-tóra látogató közönség kapcsán Polgár ugyanis megjegyezte, hogy „nem is lesz itt szükség a fényűzésre, akinek ez a célja, megtalálja és tovább folytathatja a Balatonon." (Polgár 1914: 34) A vasúti közlekedés mellett a Velencei-tó települései közötti vízi közlekedésnek, az északi és déli part közötti közlekedési kapcsolat kiépítését kikötők létesítésével és benzines motorcsónakok beszerzésével lehet a gyakorlatban megoldani. (Polgár 1914)

Az I. világháború után részint az igen komoly háborús veszteségek, részint a vízumkényszer, valamint a fényképes útlevelek bevezetése miatt (Bencsik 2007) a nemzetközi turizmus jelentősen visszaesett, ám ez a hanyatlás még súlyosabban érintette Magyarországot, hiába számított Európa legolcsóbb országának. (Tihanyi 1986) A békeszerződés következtében „a budapesti és balatoni fürdők kivételével az összes számottevő gyógyvizünket elvesztettük." (SÉV 1919–1922) A két világháború között a Balatoni fürdőket – elsősorban üdítő hatásuk miatt – gyógyfürdőknek tekintették, ám a nagyarányú, kormányzatilag támogatott fejlesztésük ebben a korszakban kezdődött el. Minthogy a turisztikai desztinációk zöme az elcsatolt területeken feküdt, a megmaradt turisztikai kapacitás nem tudta kielégíteni a belföldi igényeket, emiatt került bevezetésre Magyarországon később a Velencei-tónál is népszerűvé váló fizetővendéglátás, illetve a kempingturizmus. (Galambos – Törzsök 2015)

A Velencei-tó első rendezési tervének ötlete 1936 tavaszára nyúlik vissza, amire gróf Széchényi Viktor, Fejér vármegye és Székesfehérvár szabad királyi város főispánja a Székesfehérvári Kultúrmérnöki Hivatalt kérte fel, az előmunkálatokat pedig lényegében a dr. Kleisztner Gusztáv által alapított Velence-tavi Szabályozási Társulat végezte. (Erdős et al. 2001)

A velencei-tavi fürdőkultúra megszületésekor az 1930-as években a turizmusfejlesztés lehetőségeivel az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács foglalkozott. Fejér megye leginkább a Velencei-tavat szerette volna fejleszteni. A fejlesztésben részt vettek a fürdőegyesületek és a Velencei-tavi Országos Szövetség, amit 1935-ben hívtak életre. A fejlesztések főbb céljai a part szabályozása, védelmi kőgát építése és a kor igényeinek megfelelő kikötők létesítése voltak. (Erdős et al. 2001)

A két világháború közötti időszakban a nemzeti identitástudat erősítése céljából számos polgári egyesület alakult, amelyek közül a fürdőkultúra szempontjából fontos Gárdonyi Fürdőegyesületet (1930) és Agárdi Fürdőegyesületet (1933) emelném ki, amelyek többek között foglalkoztak a fürdő- és nyaralótelep fejlesztésével, a közegészségügy megfelelő színvonalának biztosításával és a fürdőtelep lakóinak és vendégeinek képviseletével. (Vitek 2009)

Az 1930-as években a Velencei-tónál villahelyet vásárolt személyek legalább 95%-a fővárosi, 1934-ben pedig 150.000 látogató érkezett vonaton, autón, kocsin vagy kerékpáron a tóhoz. Az ideutazók között voltak telek és villatulajdonosok, családtagjaik és látogatóik, nyári üdülés céljából állandó jelleggel itt tartózkodók és legnagyobb részt hétvégi kirándulók. „Ennek a

150.000 egyénből álló utasforgalomnak legalább 80%-a budapesti." (Votisky 1934: 24) Ezekkel az adatokkal teljesen egybevág Cholnoky Jenő egyetemi tanár a Velencei-tóról tett legfontosabb megállapítása. A Velencei-tavi Országos Szövetségben tartott előadásán kifejtette, hogy a Velencei-tó „nem versenytára a Balatonnak, hanem kiegészítik egymást idegenforgalmi rendeltetésükben." (MOT 1936: 70)

Szerinte a Balaton inkább hosszabb tartózkodásokra és nyaralásokra alkalmas, ezzel szemben a Velencei-tó fővároshoz való közelsége és olcsó megközelíthetősége miatt első sorban hétvégi kirándulásokra és rövid ideig tartó olcsó fürdőzésre ideális. Cholnoky állásfoglalása alapján a Velencei-tó környékének épített környezetét magyaros stílusú nyaralóknak és weekendházaknak kellene meghatározni. (MOT 1936)

Votisky a Velencei-tó problémáit és ezeknek megoldási lehetőségeit felvázoló munkájában külön fejezetet szentelt a Velencei-tó és Budapest kapcsolata elemzésének. Votisky már 1934-ben pontosan leírta a Velencei-tó településeinek jövőjét: „ha a MÁV beiktatja az Árpád-rendszerű gyorsmotor járatását, akkor a folyton erősbödő települési folyamat a Velencei tavat Budapest egyik külterületévé fogja tenni. Nemigen lesz a Velencei tó sem nehezebb kirándulási probléma, mint ma Csillaghegy, Békásmegyer vagy a Hármashatár-hegy, vagy Zugliget és Máriaremete." (Votisky 1934: 25) Votisky megállapításában két nagyon fontos következtetést is találunk: a vasúti közlekedés meghatározó hatással van a Velencei-tó déli partján fekvő települések jövőjére, a részben ezzel is kapcsolatba hozható beköltözések következtében pedig a szóban forgó települések a budapesti agglomeráció részévé válnak. Az 1934-ben megjelent kiadvány nem csak a Velencei-tavi Intézőbizottság működésének idején adott új ötleteket a tó és településeinek fejlesztésével foglalkozó szakembereknek,- amit 1975. októberi utánnyomása is bizonyít-, hanem napjainkban, a XXI. században is számos olyan alapelvet és megállapítást találhatunk a dokumentumban, amelyek a legújabb terület illetve településfejlesztési koncepcióknak is fontos alapját kell, hogy képezzék.

Az úri nagybirtokok hosszú léte is hozzájárult, hogy az agárdi és gárdonyi partszakasz fürdőként történő parcellázására csak az 1930-as években kerülhetett sor. Az ebben az időszakban épült balatoni műút is a Velencei-tavi fürdőkultúra megszületésének egyik fontos infrastrukturális feltétele volt. (Kovács - Gonda 1958) A fürdőtelepülések fejlesztése ebben az időben kormány szintű célkitűzésnek számított, amihez a vízminőség javításán kívül az úthálózat fejlesztése is hozzá tartozott.

A XX. század első évtizedeiben önmaguktól, meglehetősen szabályozatlanul fejlődtek a Velencei-tó fürdőtelepei, mivel az ekkor még érvényben lévő 1911-es fejér vármegyei építési szabályrendelet még nem tartotta szem előtt egy modern üdülőhellyel vagy fürdővel kapcsolatosan felmerülő igényeket. Ennek következtében a szabálytalan és célszerűtlen területeloszlások, a tájképtől idegen és esztétikusnak sem nevezhető és sokszor tűzveszélyes épületek sem voltak ritkák a tóparton. Ezt a problémát Fejér-vármegye vezetősége egy korszerűbb telekosztási és szabályrendelet bevezetésével tervezett megoldani, aminek kidolgozására a Gárdonyi Fürdőegyesületet kérte fel. A Velencei-tóhoz látogatók az 1930-as években budapesti fürdőzőkből, az ország szinte minden részéről és az elcsatolt területekről érkező nyári üdülésüket itt töltő turistákból és ide településekből tevődtek össze. (Votisky 1934)

A Velencei-tó népszerűségének növekedése mellett a térség idegenforgalmi problémáival is foglalkozni kellett. Sédi balneológiai térképe alapján megállapítható, hogy a tó területének döntő többségét nádas borította, nyílt vízfelület csak Agárd és Gárdony egy-egy hosszanti tóparti részén, valamint a Velencéhez tartozó kis partszakaszon állt az ide látogatók rendelkezésére. Agárd és Gárdony vonatkozásában a parcellázott terület a partról könnyedén megközelíthető nyílt vízfelülethez igazodott. (1. ábra)

1. ábra: A Velencei-tó balneológiai térképe

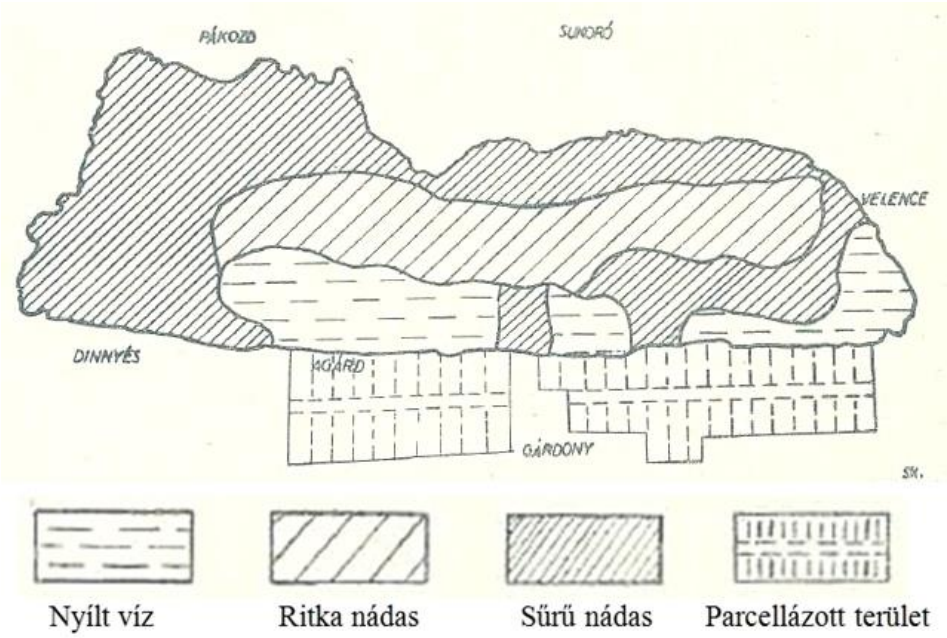

Forrás: Sédi 1944, 59. p.

Az 1930-as években a tópart még szabályozatlan volt, a vízvezeték, csatornázottság és a partvédelem hiánya mellett a tómeder tisztítása és a nagy befogadóképességű modern szállodák létesítése egyaránt várattak magukra. A villanyvilágítást eddig az időszakig csak a Velencei-tó környékének harmadában sikerült bevezetni. Mindezekből az is következik, hogy a (magasabb jövedelmű) külföldi turisták közül csak a vízi madarászat, horgászat és jachtozás kedvelőit lehetett a Velencei-tóhoz vonzani.

A második világháború előtt jellemzően a települések voltak a turizmus- és területfejlesztés kezdeményezői, sőt koordinálói. (Galambos – Törzsök 2013)

A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal 1938-ban Magyarország üdülő-, fürdő-, és szállóhelyeiről készített elemzést. A kiadvány is megerősíti, hogy ebben az időszakban „a hivatalosan elismert és nyilvántartott üdülőhelyek száma .... kevés". (Mozolovszky 1938) Ezeknek az üdülőhelyeknek a döntő többsége a Balaton partján található. A Velencei-tó partján fekvő települések közül Gárdony és a közigazgatásilag hozzá tartozó Agárd, valamint Velence tartoztak Magyarország nyilvántartott üdülőhelyei közé. A települések fejlesztése szempontjából fontos megemlíteni, hogy a Balaton környéki üdülőhelyek a Balatoni Intéző Bizottság, a Velencei-tó települései pedig a Velencei Tavi Szövetség, a többi település pedig az Országos Vendégforgalmi Szövetség illetékességi körébe tartoztak. Az 1937-es statisztikák szerint Gárdony 2, Agárd 1, Velence 1 tavi fövenyfürdővel rendelkezett. (Mozolovszky 1938) A szállodák, panziók, vendégfogadók száma – ami az elsődleges turisztikai szuprastruktúra meghatározó elemét képezi – Gárdony esetében 4, Agárdon 2, Velencén pedig 4. Férőhelyek szempontjából ez 33, 17 és 46 főt jelentett, a két település ezek alapján feltételezhetően egyformán kedvelt üdülőhelynek számíthatott. (1. táblázat)

1. táblázat: A Velencei-tó települései és a Balaton legjelentősebb idegenforgalmi központjainak összehasonlítása a szállodák, vendégfogadók és panziók száma, ill. férőhelyei alapján, 1937

Település neve	Szállodák, panziók, vendégfogadók száma	Férőhelyek száma
Gárdony	4	33
Agárd	2	17
Velence	4	46
Pákozd	2	9
Kápolnásnyék	4	14
Balatonfüred	15	593
Balatonalmádi	27	638
Balatonboglár	16	604
Siófok	37	1228
Balatonlelle	28	776
Keszthely	14	213

Forrás: Saját szerkesztés Mozolovszky (1938) alapján.

Az ekkor már rohamosan elszaporodó, habár nem a fizetett vendéglátás részét képező nyaralók és hétvégi házak tulajdonosai és vendégei a szállodákban, panziókban és vendégfogadókban megszállóknál lényegesen nagyobb tömegeknek biztosítottak szállást. Szállodákat (vendégfogadókat és penziókat) a korabeli turisták Gárdony, Agárd és Velence mellett még Pákozdon és Kápolnásnyéken is találhattak. Ebben a kategóriában a Velencei-tó települései a Balaton jelentősebb idegenforgalmi célpontjainak már ekkor sem lehettek versenytársai. Az 1937-es évre vonatkozó adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a Velencei-tó települései közül a II. Világháború előtt Gárdony és a hozzá tartozó Agárd, Velence, Pákozd és Kápolnásnyék rendelkeztek turisztikai funkcióval. A szálláskínálat szűkössége ellenére a turisztikai infrastruktúrához tartozó közlekedési hálózat fejlettsége az ország többi üdülőhelyével összehasonlítva korszerűnek számított: a Velencei-tó két legjelentősebb települése, Gárdony és Velence egyaránt rendelkezett vasút- és autóbusz állomással, benzinkútja Gárdonynak volt, autójavító műhelye pedig Velencének.

Az 1930-as években már több ezer látogató kereste fel a Velencei-tavat, de az akkor még nagyon hiányos elsődleges turisztikai szuprastruktúra, a szállásszolgáltatás és az ehhez kapcsolódó vendéglátás nem tudta kielégíteni a gyorsan megnőtt igényeket, ezért „a tó partján fekvő községek lakóssága lassan berendezkedett arra, hogy tavasztól őszig egy-két szobát

lakásából megszálló helyként az üdülők rendelkezésére bocsát jó pénzért." (Votisky 1934: 18) A szálláskínálat többféle kategóriájú szállással történő bővítése tehát alapfeltétele volt a Velencei-tó turizmusának fejlesztésének és az itt nyaralók számának növelésének.

4.2 A gazdasági szerkezet és a turizmusfejlesztés változásai a Velencei-tó partján a II. világháború utáni időszakban

A második világháború után kibontakozó szocialista gazdálkodás a magánvállalkozásoknak az idegenforgalom területén sem engedett teret, ezáltal az egész szektor jelentősen átalakult, tekintve, hogy a turisztikai szállás- és vendéglátóhelyeket jellemzően családok üzemeltették. (Galambos – Törzsök 2015, Rehák 2011) A leírt gazdaságfejlesztési gyakorlat azonban több számításba nem vett problémát okozott, amelyekre a Velencei-tavi üdülőtáj általános rendezési tervében is találunk utalást: „A fejlesztési programok megvalósítása során egyre több létesítmény kerül tanácsi kezelésbe, ezzel szaporodnak a tanácsi üzemeltetés és fenntartás gondjai." (VÁTI 1980: 53.)

A Velencei-tó településeinek gazdasági szerkezetéről az 1963. évi állapotokat tükröző, 1967-ben megjelent Magyarország nemzeti atlaszán a térség gazdasági szerkezetét még a mezőgazdaság uralta, amit a vegyes szántóföldi gazdálkodás és a sertéstenyésztés jellemeztek, emellett az erdőgazdálkodás jelenlétét is ki kell emelnem. Az iparban foglalkoztatottak száma 1963-ban sem Gárdonyban, sem Velencén nem haladta meg a 100 főt. (Papp-Váry 2005)

A mezőgazdaság és az ipar mellett az 1970-es évektől tehát a Velencei-tó településein egyre fontosabbá vált a turizmus, amit bizonyítanak a foglalkoztatási adatok változásai is. Ha az aktív keresők szektoronkénti megoszlását az 1960-as és az 1980-es népszámlálás adatai alapján szerkesztett térképek segítségével összehasonlítjuk, képet alkothatunk a térség települései gazdasági szerkezetének változásairól. (2. ábra)

2. ábra: Az aktív keresők megoszlásának változása a Velencei tó településein az 1960-as és az 1980-as népszámlálás alapján

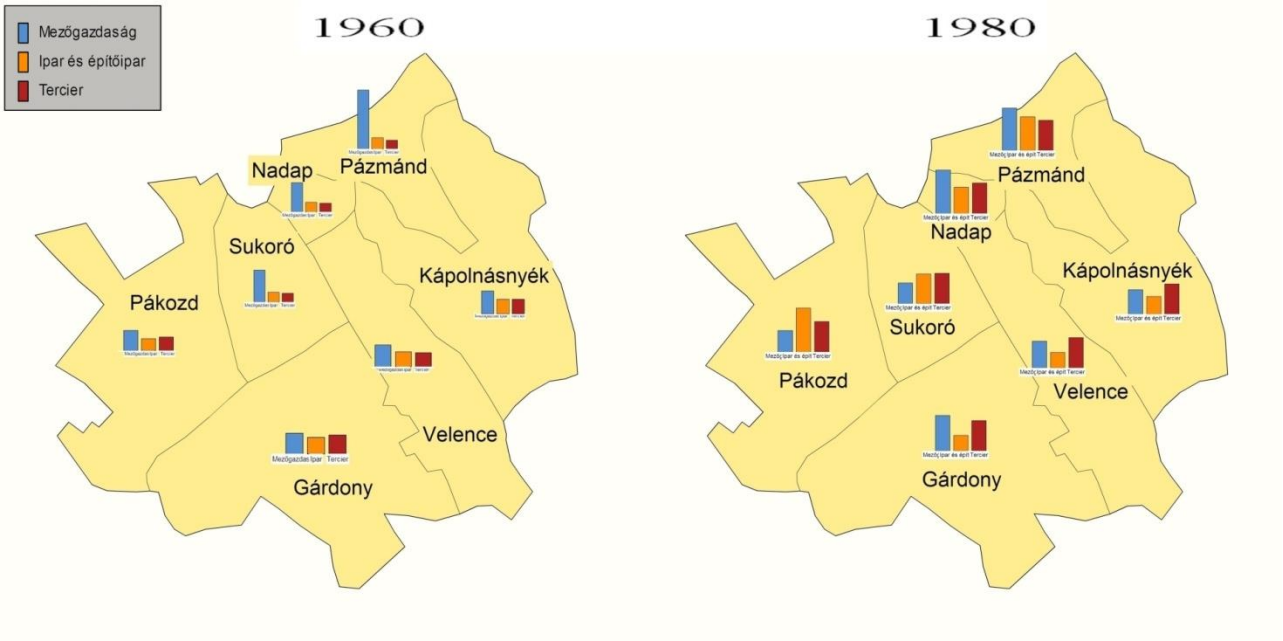

Forrás: Saját szerkesztés a Geomarket szoftverrel a TeIR adatai alapján.

Az aktív keresők szektoronkénti megoszlását vizsgálva az 1960-as népszámlálás évében a Velencei-tó településein kivétel nélkül a mezőgazdasági funkció dominál. A térkép alapján úgy tűnik, hogy a minél nagyobb az adott település tótól való távolsága, annál erősebb a mezőgazdasági funkciója. Ezekhez a településekhez napjainkban is kiváló termőhelyi adottsággal rendelkező szántóterületek tartoznak. (VÁTI 2009)

Az 1980-as állapotot vizsgálva az iparban dolgozók számának növekedése mellett még azt is megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági szektor súlya az összes településen csökken, ezzel párhuzamosan a tercier szektor folyamatos növekedésnek indult. Az ekkor már turisztikailag jelentős szerepet játszó Velencén, az északi parton fekvő Sukorón és a térségi kereskedelmi központ szerepét betöltő Kápolnásnyéken az aktív keresők többsége egyaránt a tercier szektorban talált megélhetést.

Ez a foglalkoztatási struktúra arra enged következtetni, hogy a Velencei-tó közelsége alapjaiban határozta meg a térség gazdasági szerkezetét. Az erős mezőgazdasági funkciójú települések, Nadap és Pázmánd a tó partjától távolabb helyezkednek el.

A térség legnépesebb településén az aktív keresők szektoronkénti megoszlása nagyon érdekesen alakult. 1980-ban Gárdonyban a legtöbben a mezőgazdaságban és a tercier szektorban dolgoztak. Erre a foglalkoztatási struktúrára több tényező is magyarázatot adhat. A három szektor viszonylag kiegyensúlyozott súlya Gárdony esetében feltehetőleg Zichyújfalu

és Gárdony együttes adataiból is adódik. A Gárdonytól délre fekvő település csak a XX. század végén, 1997-ben vált önálló községgé. Az 1962-es Gárdonyhoz történő csatlakozásnál döntő érvnek számított, hogy a lakosság csaknem 80%-a az Agárdi Győzelem Állami Gazdaságban (később Agárd-Zichyújfalui Mezőgazdasági Kombinát) dolgozott, ezen kívül még sokan ingáztak Székesfehérvár üzemeibe is. (Tóth 2013)

Az 1971-ben jóváhagyott Velencei tavi Központi Fejlesztési Programban is megfogalmazódott, hogy a Velencei-tó környékére nem lehetett ipart telepíteni, így a szekunder szektorban dolgozó munkavállalók döntő többsége más településekre ingázott.

A tó partján fekvő településeken a tercier szektor fontos részét képezték az idegenforgalmi létesítmények. Az ebben az időszakban dinamikusan fejlesztett kempingek mellett magasabb kategóriájú szállások is rendelkezésre álltak. 1965-ben a Velencei-tónál az agárdi Varsa hotel és a szintén ugyanazon a településen, Gárdonyban található Gárdonyi Géza szálló működtek szállodaként, 18 valamint 20 férőhellyel, ami 5 és 8 szobát jelentett. A tó partjától távolabb fekvő Nadapon, a Meleg-hegyen található turistaszállás 4 szobájával 50 fő befogadására volt alkalmas. Az 1965. évi adatok alapján tehát Nadap községnek is volt már turisztikai funkciója, ami feltételezhetően a természeti attrakcióknak köszönhető. 1965-ben 1304, 1966-ban 1392 vendég éjszakázott itt, amiből a külföldi állampolgárok száma 1965-ben 100, 1966-ban pedig ennek több mint a duplája, 209. (KSH 1967)

A tó településeinek Budapest és Balaton közötti fekvése a Balaton tehermentesítésének a lehetőségét is megteremtette a fejlesztéssel foglalkozó szakemberek fejében (FML 1971; VÁTI 1980; Molnár et al. 2002), a megnövekedett hétvégi és kirándulóforgalom kiszolgálásához azonban a tó déli partján fekvő településeken már meglévő már megfelelőnek mondható alap infrastruktúra mellett a turisztikai infra- és szuprastruktúra nem bizonyult elégségesnek. A turisztikai infrastruktúra a korlátozott strandférőhelyek és a strandokon szűkösen rendelkezésre álló létesítmények miatt nevezhető hiányosnak, az elsődleges szuprastruktúrához tartozó szálláshely-szolgáltatás a már ismertetett és elemzett adatok alapján jellemzően a kempingekre és az alacsonyabb kategóriájú szállástípusokra épült. A vendéglátóipari ellátás fejlődése érdekes képet mutat. (2. táblázat)

2. táblázat: A vendéglátóhelyek alapterületének változása a Velencei-tó településein, 1970, 1980, 1985, 1990

Vendéglátóhelyek alapterülete (m2)	Gárdony	K.nyék	Nadap	Pákozd	Pázmánd	Sukoró	Velence
1970	2897,	898,	95,	641,	233,	87,	1965,
1980	4117,	819,	93,	469,	233,	89,	3160,
1985	6307,	805,	93,	469,	233,	101,	7389,
1990	5002,	884,	93,	920,	180,	105,	2126,

Forrás: saját szerkesztés a TeIR adatai alapján.

A vendéglátóhelyek alapterülete Gárdonyban és Velencén 1970-től 1985-ig dinamikus fejlődést mutat, 1985-től azonban 1990-ig csökkenő tendenciát figyelhetünk meg, Kápolnásnyéken, Pákozdon és Sukorón azonban növekedést állapíthatunk meg. A vendéglátóhelyek alapterületére vonatkozó adatokat a vendéglátóhelyek számával kiegészítve világossá válik, hogy Gárdonyban és Velencén az 1990-es adatsorban megjelenő csökkenés a Gárdonyban 14, Velencén pedig 10 vendéglátóhely megszűnésével esik egybe.

A Gárdonynál és Velencénél jóval szerényebb turisztikai funkciót betöltő kisebb települések közül 1990-re csak Pázmándon szűnt meg egy vendéglátóhely. A vendégek száma az idegenforgalmi szálláshelyeken az 1980-as és az 1985-ös évet összehasonlítva Gárdonyban 30527-ről 45483-ra emelkedik, Velencén pedig 1149 és 28777 fővel még látványosabb növekedést mutat. (3. táblázat) A kiskereskedelmi forgalom az 1980-as és 1985-ös évek adatait összehasonlítva Gárdonyban 250807 Ft-ról 400920 Ft-ra nőtt, Velencén 132082 Ft ról 298264 Ft-ra emelkedett. (TeIR)

3. táblázat: A kiskereskedelmi boltok alapterületének változása a Velencei-tónál.(1970, 1980, 1985, 1990)

Kiskereskedelmi boltok alapterülete (m2)	Gárdony	K.nyék	Nadap	Pákozd	Pázmánd	Sukoró	Velence
1970	1982,	1509,	113,	669,	308,	170,	856,
1980	3353,	1659,	113,	482,	201,	195,	1856,
1985	3660,	1951,	113,	615,	360,	179,	934,
1990	3192,	1882,	113,	461,	360,	169,	1454,

Forrás: Saját szerkesztés a TeIR adatai alapján.

A kiskereskedelmi boltok alapterülete Gárdony és Kápolnásnyék esetében 1970-től 1985-ig dinamikusan növekedett, 1990-ben pedig csökkenést mutat, Velencén az 1970-1980-közötti időszak növekedése, valamint az 1990-es év adata figyelemre méltó. (3. táblázat)

Itt az 1985-ös évben látható drasztikusnak tűnő csökkenést némileg ellensúlyozza az a tény, hogy Kápolnásnyék és Velence ekkor már területileg összenőttek. A csekély turisztikai szerepkörrel rendelkező Nadapon és Pázmándon, valamint a tó északi partján található Sukorón a kiskereskedelmi boltok területe a vizsgált időszakban viszonylag kiegyensúlyozott értékeket mutat.

A vizsgált adatok alapján úgy tűnik, hogy az idegenforgalmi szálláshelyek, vendéglátóhelyek, valamint a helyi kiskereskedelem adatsoraiban történő változások szoros összefüggést mutatnak, illetve hogy az idegenforgalommal kapcsolatos beruházások a helyi gazdaság egészére pozitív hatást gyakoroltak. A Vízgazdálkodási Intézet adatai alapján a Velencei-tó lakó-, üdülő és a kiránduló népességének 1971-től 1985-ig megfigyelhető folyamatos növekedése időben egybeesik az infrastrukturális fejlesztésekkel. (3. ábra)

A vizsgált időszakban a lakónépesség 1980-ig egy kisebb, 1985-ig viszont már egy jelentősebb növekedést mutat. Ezzel párhuzamosan az üdülő népesség, tehát a Velencei-tó településein éjszakázó turisták száma is látványosan, egyenletes ütemben kezdett emelkedni. A leglátványosabb növekedés a kiránduló népesség számában figyelhető meg, ami az egynapos és valószínűsíthetően a nyári hétvégéken érkező látogatók körének bővülését jelenti. (3. ábra)

3. ábra: A Velencei-tó lakó- üdülő- és kiránduló népességének változása, 1971-1985

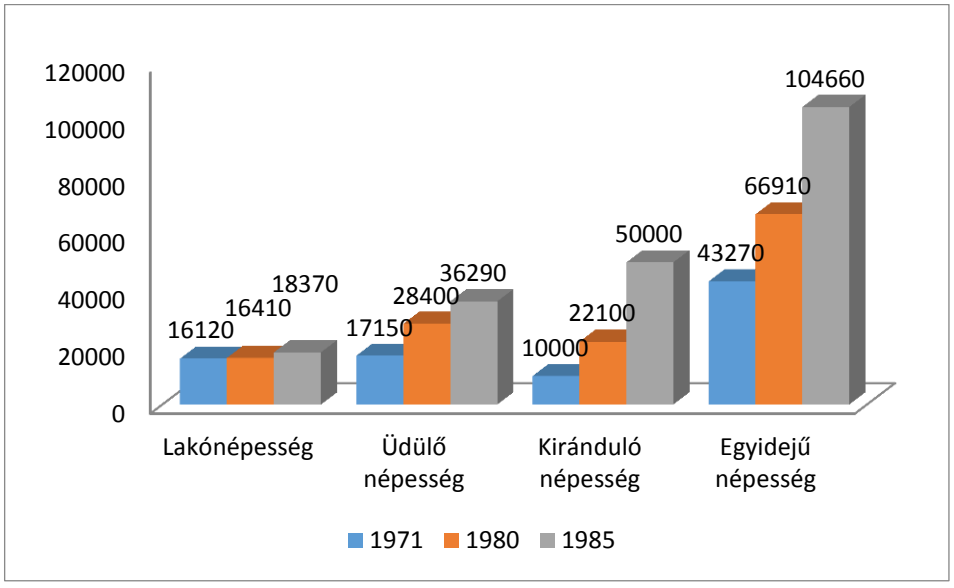

Forrás: saját szerkesztés Bökfi, 1987 alapján

Az eddigi eredmények arra engednek következtetni, a vizsgált területen összefüggés figyelhető meg a turisztikai infra- és szuprastruktúra állapota és fejlesztése, a térség gazdasági potenciálja és a népességszám, üdülőnépesség és a kirándulóforgalom között.

A szállásférőhelyek számának változási adataiból megállapíthatjuk, hogy az 1970-es évektől nem csupán a kereskedelmi szálláshelyek, hanem a magánüdülők száma is rohamosan emelkedett (4. táblázat), ami újabb kihívás elé állította a térség fejlesztésével foglalkozó szakembereket.

4. táblázat: Szállásférőhelyek számának változása a Velencei-tó - Vértes üdülőkörzetben 1971 és 1985 között

	1971	1985	1971/1985
Kereskedelmi szállásférőhely	**555**	**5311**	**9,56**
Üdülési szállásférőhely	**842**	**2947**	**3,5**
Magánüdülő férőhely	**14170**	**28300**	**2**
Összesen	**15567**	**36558**	**2,35**

Forrás: VÁTI 1987, 33. p.

A Velencei-tó - Vértes üdülőkörzet szállásférőhelyeinek száma mindhárom jelölt kategóriában dinamikus növekedést mutat, a legjelentősebb bővülést a kereskedelmi szálláshelyek száma mutatta, amihez a szállodák, motelek, kempingek és a fizetővendég szolgálat tartoztak. A szociálturizmus fejlesztéséért tett erőfeszítések szintén nem elhanyagolhatók, a vizsgált időszakban Velencén például több ifjúsági és üdülőtábor is létesült, ennek ellenére az üdülési szállásférőhelyek kategóriában látható nagyarányú növekedés főként a magánüdülők kapacitásbővülésének köszönhető. A VÁTI elemzéséből tudjuk, hogy az átlagos tartózkodási idő már ebben az időszakban is viszonylag rövidnek mondható: 1974-ben 3,4, 1985-ben pedig 3,8. 1983-84-ben a Velencei-tó partján nyári hétvégéken naponta mintegy 120 000 fürdőző volt jelen, a fizető strandokra naponta átlagosan 56 000 fő látogatott, ami a rendelkezésre álló 55 400 strandférőhellyel összehasonlítva egyértelműen azt mutatja, hogy a hétvégi csúcsok idején a strandlétesítmények, köztük a WC-k, öltözők és szolgáltatások már nem voltak képesek megfelelően kielégíteni az odalátogatók igényeit. Ezek a problémák arra is visszavezethetők, hogy az 1971-ben megcélzott 17 km-es új standszakaszból 1985-ig csupán egy 4,8 km-es rész került kiépítésre, mivel a strandok akkori kezelői, az adott települések tanácsai nem tudták biztosítani a fejlesztések pénzügyi

feltételeit. A VÁTI leírása alapján a Velencei Tavi Közös Költségvetési Üzem veszteségesen üzemeltette a Velencei-tó strandjait. (VÁTI 1987)

A Velencei-tó nemzetközi szerepének lassú kibontakozását jelzi, hogy a STASI a megfigyelendő nyaralóhelyek közé sorolta Agárdot is. Az oda látogató NDK-s turistákat a nyugatra történő disszidálás megakadályozása és nyugatnémet rokonaikkal, barátaikkal történő találkozások dokumentálása céljából a magyar hatóságokkal szorosan együttműködve figyelték. (BStU 1986)

4.3 A Velencei-tó turizmusának hanyatlása a rendszerváltást követően, útkeresés a XXI. század elején

Az 1990-es évek a Velencei-tó térségének gazdasági életében is mélyreható gazdasági változásokat hoztak. A privatizáció eredményeképp a legtöbb vállalat magántulajdonná vált, a gazdasági szervezetek száma pedig rohamos növekedésnek indult. Az újonnan induló vállalkozások mellett a régiekből alakult kis gazdasági társaságok is jelen voltak és vannak a Velencei-tó településein. (Bendi et al. 2013) A privatizáció másik legfontosabb következményét a Velencei-tó szempontjából a tájhasználat szabályozatlanná válása jelentette. (Molnár et al. 2002) Szintén meghatározó problémát jelentett a tó szélsőséges vízszintingadozása. (Tombácz - Ress 1993) A kilencvenes években a Velencei-tó - Vértes üdülőkörzetben éjszakázó regisztrált vendégek 60%-a július-augusztusban érkezett (Csima 1996), ami meglehetősen erős szezonalitásra utal. A külföldi turisták létszámukat tekintve elmaradtak a belföldiektől, de tartózkodási idejük - átlagosan egy hét - a belföldi turistákénál hosszabb, akik csak többnyire hosszú hétvégéket töltöttek a tónál. Budapest közelsége ebben hatalmas szerepet játszott. (Csima 1996) Az Országos Területfejlesztési Koncepciót jóváhagyó 35/1998 (III/20) Ogy. határozat kimondta, hogy Velencei-tó- Vértes kiemelt üdülőkörzet, de nem definiálta egyértelműen a határait.

A kempingturizmus és az ehhez kapcsolódó velencei-tavi fürdőzés szerepének változását a gárdonyi kempingekben eltöltött vendégéjszakák számának változásával vizsgáltam 1990-től 2014-ig, 25 év adatai alapján.(4. ábra)

4. ábra: Vendégéjszakák számának alakulása a gárdonyi és velencei kempingekben 1990-2014.

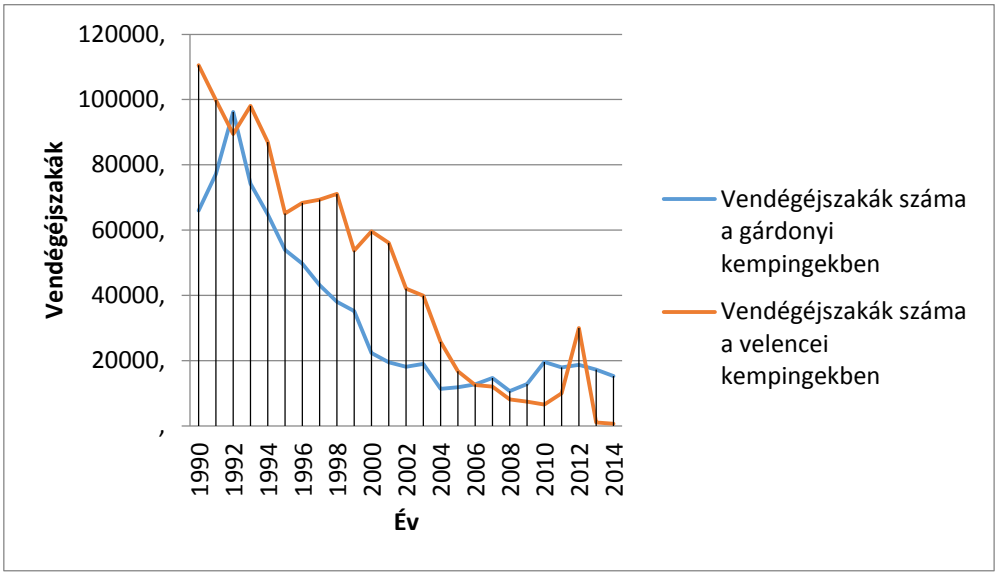

Forrás: Saját szerkesztés a TeIR adatai alapján

Az 1989-től városi ranggal rendelkező Gárdony kempingjeiben eltöltött vendégéjszakák száma 1990-től 2014-ig csökkenő tendenciát mutat, annak ellenére, hogy a „mélypontot", a 2008-as évet követően – ami a gazdasági válság kezdetével esett egybe – lassú növekedést tapasztalhatunk. A gárdonyi és a hasonló tendenciát mutató velencei kempingek adatainak alapján a Velencei-tó kempingturizmusában 1992-től egyértelmű visszaesés figyelhető meg.

A gárdonyi és velencei kempingekben töltött vendégéjszakák kronologikus összehasonlítása alapján kiderül, hogy a két település kempingturizmusa az 1990-es évektől kisebb-nagyobb átmeneti növekedés ellenére - amelyekkel még mindig nem sikerült elérni az 1990-es évek első felében regisztrált számokat- folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, ami nem csak egy településen történt változásokra, hanem a Velencei-tó egészére jellemző problémákra vezethető vissza. 1993-ban a Velencei-tó településeinek egyik legfontosabb létkérdésévé vált a tó vízpótlása, amihez több település önkormányzata is anyagi erőforrásokat biztosított. (Kupi 2000)

A kempingturizmus elmúlt évtizedekben történő hanyatlásában minden bizonnyal több tényező is szerepet játszott: a közlekedési infrastruktúra fejlődésének és az utazási szokások megváltozásának eredményeképpen a nyaralóhelyeken való tartózkodási idő is csökkenésnek indult, a szálláskínálat bővülésével pedig lehetőség nyílt a magasabb kategóriájú, de még mindig megfizethető szálláshelyeken való éjszakázásra is.

A kempingezést jellemző csökkenő tendenciával párhuzamosan a Velencei-tó térségének programlehetőségei lassan bővülni kezdtek, és annak ellenére, hogy a köztudatban még mindig fürdőhelyként szerepelnek a tóparti települések, az elmúlt időszakban már egyre több programlehetőséget kínáltak.

A gazdasági válság negatív hatása a turizmusra, valamint a Velencei-tó kapuja projekt megvalósítása körüli bonyodalmak egyaránt tovább fokozták a térség kempingturizmusának hanyatlását. Egyértelműen a Velencei-tó kempingturizmusának hanyatlásához hozzájáruló aktív negatív tényezőként kell megemlítenünk a tó partszakaszának és partfalának évről-évre romló állapotát is. Az 1970-es és 1980-as években még modernnek számító turisztikai infrastruktúra az ezredfordulóra már nagyon elavulttá vált, folyamatos fejlesztésére a településfejlesztés helyi szereplői csak kevés figyelmet fordítottak: „Az idő eljárt felettünk és az infrastruktúrát nem fejlesztettük, ebből adódóan elmaradt a vendég is, mert ugyanazért a pénzért, amit velencei-tavi nyaralásra költöttek, már a horvát tengerparton és más magasabb színvonalú helyeken is szállást és ellátást kaptak.” (Kupi 2015)

A vendégéjszakák száma az 1990-es évektől több jelentős Balaton-parti település kempingjeiben is folyamatos csökkenést mutat. A TeIR adatai szerint Balatonalmádi, Balatonfüred, Balatonkenese, Balatonszemes és Siófok kempingjei az 1990-ben regisztrált vendégéjszakák számát – a legkiemelkedőbb számokat hozva például Balatonfüred esetében 354670, Balatonszemes kempingjeiben pedig 256905 – még az 1-2 évet érintő átmeneti fellendülések ellenére sem voltak képesek túlszárnyalni, a magyarországi kempingezés népszerűségének csökkenése tehát országos tendenciának mondható.

A Velencei-tó és a Balaton kempingjeinek infrastrukturális állapota között a XXI. század elején már egyre élesebb különbségek rajzolódtak ki. A Balaton-part számos településén az 1990-es évektől a minőségi turizmus kiszolgálására alkalmas épületegyütteseket emeltek a kempingek területén, és általánosságban is fejlesztették a partszakasz turisztikai infrastruktúráját. (Kupi 2015) Ezzel ellentétben a Velencei-tónál ilyesfajta fejlesztések nem történtek, sőt a meglévő infrastruktúra folyamatos amortizációja vált jellemzővé.

A Velencei-tó turizmusában a XXI. század első évei is jelentős visszaesést jelentettek. 2000-től 2001-ig a vendégéjszakák száma Gárdonyban és Velencén látványos csökkenésnek indult, ami a 2008-2009-es években éri el mélypontját, amiben az ekkor kibontakozó világgazdasági válság is jelentős szerepet játszhatott. (5. ábra)

5. ábra: A vendégéjszakák számának változása Gárdonyban és Velencén 2000–2014 között.

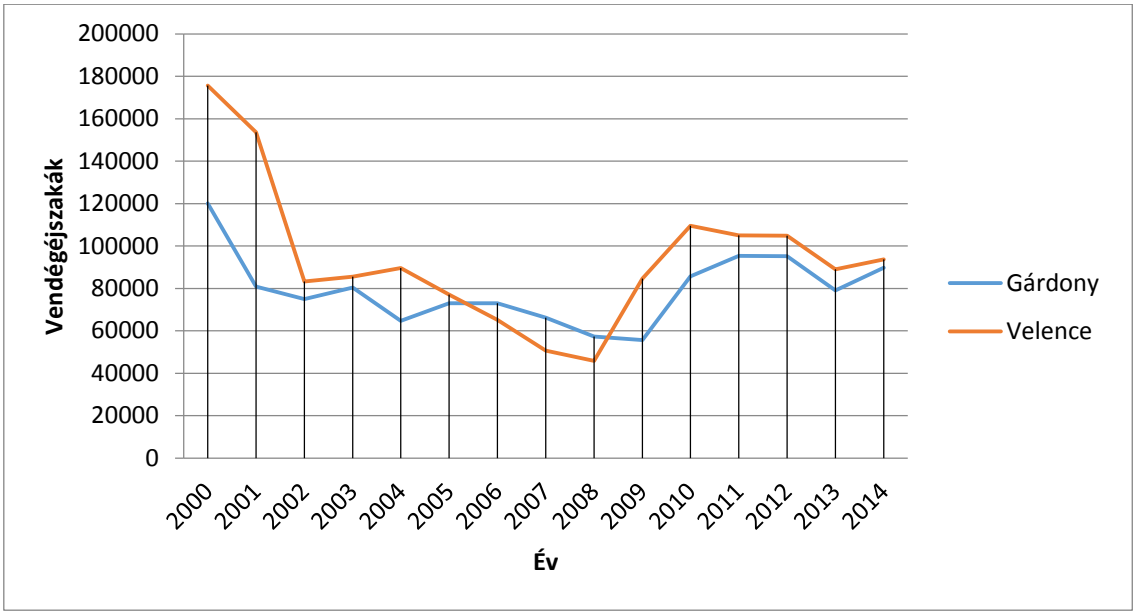

Forrás: Saját szerkesztés TeIR adatai alapján

A Széchenyi-terv keretein belül felújított és kibővített Agárdi Termál- és Gyógyfürdő 2005-ben újra megnyitotta kapuit, 2008-ra egy fedett wellness-részleggel is kibővült. (Vitek 2009) A vendégkör döntő többsége Székesfehérvárról és vonzáskörzetéből, illetve Budapestről és vonzáskörzetéből érkezik. Gárdony egyik legmeghatározóbb vállalkozása, az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő 2012-ben 176574, egy évvel később pedig 179637 jegyet adott el, így valamivel több, mint 1 százalékkal növelte népszerűségét. Szigetvári Orsolya, az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő Marketing és értékesítési vezetője elmondta, hogy a termálfürdőt más településekről látogató vendégek fejében a Velencei-tó még mindig csak egy napos kirándulási lehetőséget jelent. (Szigetvári 2013)

A következő években megfigyelhető növekedésben statisztikailag is kimutatható érdeme volt a turisztikai paletta tudatos bővítésének, amit az időközben létesült wellness-szállodák, a Hotel Vital Nautis és Velence Resort & Spa vendégéjszakáira vonatkozó adatok is alátámasztanak. A külföldi vendégek aránya 2012-ben a Velence Resort & Spa esetében 6,5% és a Hotel Vital Nautisban is csak 5,9%. A hasonló profilú balatoni szállodákban (pl. Flamingó, Kolping, Residence Balaton) ez az arány minden esetben 10 százalék felett van. A Velence Resort &Spa vendégéjszakái 2010-ben Velence vendégéjszakáinak 63%-át, 2011-ben már 66,4%-át tették ki. (TeIR)

A vendégkör nagy része (95-97%) belföldi vendégekből áll, külföldi turisták csak nagyon mérsékelt arányban fordulnak meg a szállodában és a fürdőben (3-5%). A vendégéjszakák

számának adatai alapján a Velence Resort & Spa első számú küldő területe Budapest. A fürdő napi vendégeit tekintve a helyből érkezők aránya nagyon magas, mivel ők egy kedvezménykártyára jogosultak. A napi strandolók közül még érdemes kiemelni a Budapestről, Budaörsről és Érdről érkezőket is. (Sívó 2015)

A Velencei-tó településeinek turisztikai funkciójában hatalmas különbségek mutathatók ki, ami természetesen alapjaiban határozza meg a turizmus településfejlesztésben betöltött szerepét is. A két városi ranggal rendelkező település, Gárdony és Velence képes jelentősebb vendégforgalom generálására, amit a vendégéjszakák és a vendégek száma is alátámaszt. A Velencei-tó többi parti illetve még turisztikai funkcióval is rendelkező háttértelepülése láthatóan csekély szerepet tölt be a térség idegenforgalmában. (6. ábra)

6. ábra: A vendégéjszakák számának változása Kápolnásnyéken, Nadapon, Pákozdon, Pázmándon és Sukorón 2000–2014 között.

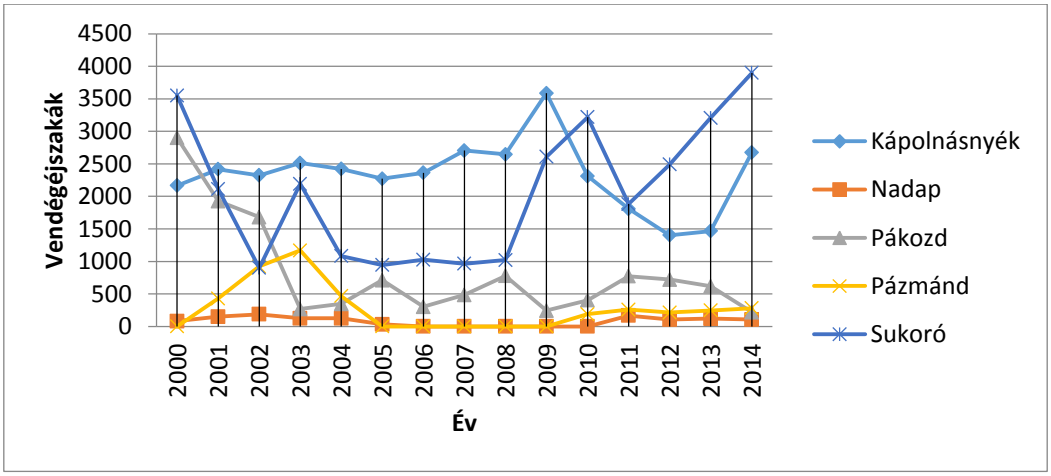

Forrás: Saját szerkesztés TeIR adatai alapján

A Velencével már lényegében összeépült Kápolnásnyéken a legforgalmasabb, 2009-es évben számolt 3585 vendégéjszaka az abban az évben nem túl jónak mondható velencei 84559 és a gárdonyi 55693 vendégéjszakához viszonyítva is nagyon „szerénynek” nevezhető. Nadap és Pázmánd turizmusában alapvető problémát jelentett a szálláslehetőség több éves hiánya: Nadapon 2006-tól 2011-ig, Pázmándon pedig 2005-től 2010-ig nem állt rendelkezésre egyetlen kereskedelmi illetve magánszálláshely sem. A vendégéjszakák száma az északi parton fekvő Pákozdon 2000-től 2014-ig 2901-ről 220-ra csökkent, ami szintén a turisztikai fejlesztések szükségességét mutatja.

5. Összegzés

A szakirodalom, a levéltári források és a KSH adatainak elemzése alapján megállapíthatjuk, hogy a Velencei-tó turisztikai desztinációvá válása a XX. század első felében egy olyan láncreakciót indított el, ami az élet minden területére hatást gyakorolt, ezért ennek az ágazatnak a fejlesztését a jövőben sem lehetséges, és nem is érdemes a háttérbe szorítani. A történelmi vizsgálat rámutatott, hogy a Velencei-tó fejlesztésének számos problémája már a korábbi évszázadokban élt döntéshozókat is foglalkoztatta.

A kronologikus vizsgálatok megerősítették a hipotézisemet, hogy a Velencei-tónál erős összefüggés figyelhető meg a turisztikai infra- és szuprastruktúra állapota és fejlesztése, valamint a térség gazdasági teljesítőképessége között. A Velencei-tó turizmusának az 1990-es évek után elhatalmasodó válságában a magyarországi turizmus trendjeinek teljes átalakulása mellett döntő szerepet játszott az infrastrukturális fejlesztések hiánya, ami a Velencei-tó gazdasági potenciáljára is rányomta a bélyegét. A turisztikai szuprastruktúrához tartozó vendéglátóhelyek és kereskedelmi egységek területének változása, a szálláskapacitás bővülése egybe esett az 1970-es évektől egyre erősebben kimutatható beköltözésekkel.

A tó és környéke fejlesztésének történeti áttekintése azt a kérdést is felveti, hogy milyen alapvető struktúrákban fejleszthető a vizsgált terület. A főváros vonzáskörzetének bővülése szintén nem új jelenség, várható társadalmi - gazdasági-településszerkezeti és környezeti hatásainak vizsgálatához további kutatásokra van szükség.

A közlekedési, infrastrukturális fejlesztések, a turisztikai funkció erősödése és a napi ingázási lehetőségek megléte Székesfehérvárról és Budapestről egyre inkább népességvonzó tényezővé váltak. Ez a nagy ütemű fejlődés okozta később a Velencei-tó számos még ma is érezhető problémáját: A viszonylag rövid időn belül megnőtt kereslettel a többségében középfokú funkciót sem betöltő települések nem voltak képesek lépést tartani. A Velencei-tó északi partján fekvő települések nem tudták enyhíteni meg a déli part településeinek turisztikai főszezonban érezhető zsúfoltságát, mivel sem a fogadóképesség, sem a megfelelő infrastrukturális feltételek sem álltak rendelkezésre. A szezonalitás a többi turisztikailag attraktív tóhoz hasonlóan már a kezdetektől a velejárója a Velencei-tó turizmusának, speciálissá teszik azonban a Velencei-tó helyzetét a térséget érő agglomerációs hatások. A kirándulóforgalom növekedése, és ezzel párhuzamosan az éjszakázások csökkenése már a szocialista korszakban is megfigyelhető tendenciát jelentett. Amellett, hogy a zajos fővárosból

sokan költöznek ki a nyugodtabb Gárdonyba, Velencére, Kápolnásnyékre, Pákozdra, Sukoróra, Nadapra vagy Pázmándra, létezik ezekben a falvakban egy nem klasszikus turista tömeg, a „víkendházasok”, akik a hétvégét vagy szabadidejüket töltik el a településeken, szálláshelyeiken számos vendég megfordul. Habár a rokonok, barátok természetesen nem fizetnek a szállásért, de vendéglátóikkal együtt pihenésre szánt költségeik egy részét helyben költik el, idejük egy részét pedig a helyi látnivalókra fordítják.

A XX. században a fürdővárosi jelleg a tóra, mint legfontosabb attrakcióra és a tóparti strandokra, víkendházakra épült. A XXI. század első évtizedének végére a térség kínálati palettája különböző termál- és a wellness-szolgáltatásokkal bővül, amelyeket egyéb szolgáltatásokkal (pl. helyi gasztronómia) próbálnak kiegészíteni.

A helyi turizmusfejlesztési elképzeléseknek sarkalatos pontja a tartózkodási idő meghosszabbításának gondolata, de ha azonban figyelembe vesszük a Velencei-tó turizmusának eddigi történetét - a hetvenes évektől robbanásszerű csúcsok jellemzik a strandok látogatottságát-, a térség kiváló megközelíthetőségét Budapestről és Székesfehérvárról, ami a folyamatos vasúti fejlesztések következtében egyre inkább javul, tehát az utazási idő rövidül, akkor világossá válik, hogy ez a jövőben sem lesz lényegesen növelhető.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Barabás J. (1950): Nádvágás a Velencei-tavon. In: *Ethnographia*, 66 (1-2.) 81-90. p.
2. Beluszky P. – Sikos T. T. (2007): Változó falvaink. Magyarország falutípusai. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ. 459 p.
3. Bendi L. - Molnár H. - Stadler K. (2013) Velencei-tó és Térsége, Váli-völgy, Vértes Térség középtávú stratégiai cselekvési program. Módszertani és gyakorlati szakmai anyag a Velencei-tó és Térsége, Váli-völgy, Vértes Térség egységes fejlesztési stratégiájának kialakítása érdekében. Velence: Velencei-tó Térségfejlesztő Közhasznú Egyesület.110 p.
4. Bencsik P. (2007): A kisebb határszéli forgalom Magyarország és a szomszédos államok között 1898–1941. In: *Rendvédelem* 2007 (16) 14-24. p.
5. Boromisza Zs. (2012): Tájváltozás a Velencei-tó partján. In: *Tájvédelmi füzetek,* 1(2) 89-99.p.
6. Bökfi S. (1987): A Velencei-tavi Vízgazdálkodási Fejlesztési Program megalapozását szolgáló tanulmányterv. Part- és mederszabályozás. Vízgazdálkodási Intézet. Budapest. 21 p.
7. BStU (1986) Archiv der Zentralstelle MfS HA VI Nr. 44 Hauptabteilung VI Bereich Auslandstourismus. Berlin 29. Mai 1986 Berichterstattung zur Auswertung der Beratungen mit den Bruderorganen der CSSR, VRB und UVR zur Sicherung des Tourismusverkehrs von Bürgern der DDR in diese Länder. 14 (BStU 210).
8. Bulkai P. (Szerk.) (1986): A Velencei-tó térségének regionális vízellátása. Fejlesztési koncepció [s.l.] Országos Vízügyi Hivatal Vízellátási és Csatornázási Főosztálya.10 p.
9. Csima P. (1996) A Velencei-tavi térség üdülési alkalmasságának és terhelhetőségének vizsgálata. Budapest: Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Tájvédelmi Tanszéke.24p.
10. Előterjesztés (1990): Előterjesztés a Minisztertanács részére a Velencei-tavi Üdülőkörzet hosszú távú központi fejlesztési programjáról és regionális rendezési tervéről. Budapest: Belügyminisztérium.
11. Erdős F. − Hári GY. − Kelemen K. (2001): Pákozd. Budapest: Száz magyar falu könyvesháza Kht. 188 p.
12. FML (1971): Fejér Megyei Levéltár. FML VIB 9. d. 1. köt. Velencei-tavi fejlesztési program. 7-8- 1971.
13. Galambos I. – Törzsök A. (2013): A kempingturizmus virágkora. Adalékok a keszthelyi kempingturizmus történetéhez. In: *Földrajzi Közlemények*, 137 (2) 182–199.
14. Galambos I. – Törzsök A. (2015): Keszthely fürdőváros turizmusa a két világháború között. 77-94. p. In: GALAMBOS et al. (Szerk.): *Fürdővárosok.* Budapest: TITE.292p.
15. Kovács M. – Gonda I. (Szerk.) (1958): Velencei tó. Székesfehérvár: Fejér Megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala. 79 p.

16. KSH (1967): Fejér megye statisztikai évkönyve, 1966. (1967) Budapest: Statisztikai Kiadó Vállalat. 315 p.

17. Kupi L. (2000): Kápolnásnyék története. Kápolnásnyék: Kápolnásnyék Önkormányzata.113 p.

18. Kupi L. (2004): Város volt, város lett. Velence története. Velence-Budapest: Kornétás. 222 p.

19. Molnár A. - Sasi Nagy I. - Velker D. - Korbonits D. (2002): Velencei - tó - Vértes kiemelt üdülőkörzet területfejlesztési koncepciója. Budapest: VÁTI. 149 p.

20. Molnár A. - Nagy Á. - Győri I. (2006): A Velencei-tó Vértes kiemelt üdülőkörzet területfejlesztési programjának a Velencei-tó Környéki Többcélú Kistérségi Társulás településeire vonatkozó elhatározásai. Velencei-tó Környéki Többcélú Kistérségi Társulás által jóváhagyott dokumentáció. 2006. augusztus hó. 174 p. Forrás: http://www.velenceikisterseg.hu/images/uploaded/File/ter_fej_prog_2006_aug.pdf (Letöltés időpontja: 2017.01.30.)

21. MOT (1936): *Magyar Országos Tudósító* 1936. november 18. 18 (264) 70.

22. Mozolovszky S. (Szerk.) (1938): *Magyarország üdülő-, fürdő - és szállóhelyei az 1937. évben.*[Budapest: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal.] (Magyar Statisztikai Közlemények) 45 p.

23. Nagy B. (Szerk.) (2005): A település, az épített világ. Budapest: B+V Lap- és Könyvkiadó Kft. 492p.

24. Papp-Váry Á. (2005): Magyarország története térképeken. Budapest: Kossuth - Cartographia. 279. p.

25. Petykó CS. (2010): Kempingturizmus Magyarországon. Budapest: (s.n.). 193. p.

26. Polgár I. (1914): A Velenczei tó. Közgazdasági tanulmány. Székesfehérvár: Debreczenyi István Könyvnyomdája. 23 p.

27. Pupos T. (2007): A projekttervezés lényege, alkalmazásának fontossága és sajátosságai. 69–129. p. In: CSER J. – TÓTH T. (Szerk.): Területi és projekttervezési ismeretek. Debrecen: Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma. 188 p.

28. Rehák G. (2011): Turizmuspolitika Magyarországon különös tekintettel a Kádár-korszak első tíz évére.[PhD disszertáció.] Debrecen: Debreceni Egyetem

29. RVA (2001): Fejér megyei kistérségek összehangolt stratégiai programja. Székesfehérvár: Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány. 146. p.

30. Sédi K. (1944): Velencei-tó. Budapest: Velencei-tavi Országos Szövetség. 110. p.

31. SÉV (1919–1922): Statisztikai évkönyv. Budapest: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. 22 p.

32. Sikos T. – Beluszky P. (2007): Változó falvaink. Magyarország falutípusai. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ. 459. p.

33. Springer F. (Szerk.) (1989): A központi fejlesztési program és regionális rendezési terv összefoglaló kivonata. Budapest: Velencei-tavi Tárcaközi Operatív Bizottság.62 p.

34. Szauer R. (1964): Camping Magyarországon. Budapest: Kossuth Nyomda. 208 p.

35. Szegmens Piackutató (2009): Velencei-tó területfejlesztési program stratégiai tervezés alapjainak vizsgálata. Általános összefoglaló. (letöltés időpontja: 2017.02.08.) Forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/679

36. TeIR. Települési Statisztikai Adatok Rendszere, Településfejlesztési Információs Rendszer: www.teir.hu (Letöltés időpontja: 2018.07.20.)

37. Tihanyi J. (1986): Idegenforgalmunk történetéből. A vizek vonzása. In: *Élet és Tudomány* 1986 (12) 361–363.p.

38. Tombácz E.- Ress S. (1993): Velence-tavi fejlesztés értékelése, program javaslat. Budapest: Öko Rt. 62 p.

39. Vaszócsik V. – Sárdi A. – Hajba A. (2014): Fejér Megye Területfejlesztési Koncepciója. Budapest: Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft. Területi és Építésügyi Szakértői osztálya – National Development Consulting Projektfejlesztő Zrt. 324 p. Forrás: http://www.fejer.hu/_user/browser/File/Ter%C3%BCletfejleszt%C3%A9s/Fej%C3%A9r%20Megyei%20Ter%C3%BCletfejleszt%C3%A9si%20Program/Program%20dokumentumai/FMTFP_k%C3%B6zgy%C5%B1l%C3%A9s_2014_06_26.pdf (Letöltés időpontja: 2017.02.08)

40. VÁTI (1980): Velencei-tavi üdülőtáj Gárdony, Pákozd, Velence, Kápolnásnyék, Sukoró, Nadap, Pázmánd, Vereb, Lovasberény, Pátka általános rendezési terve, városépítési koncepció. Budapest: VÁTI. 290 p.

41. VÁTI (1986): A Velencei-tavi üdülőtáj regionális rendezési terve. Vizsgálatok szintézise. Budapest: VÁTI.49 p.

42. VÁTI (1987): A központi fejlesztési program és regionális rendezési terv koncepciója. Tárcaközi egyeztetési anyag. Budapest: VÁTI. 109 p.

43. VÁTI (2009): Fejér megye területrendezési terve. Budapest: VÁTI Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht. Forrás: http://www.e-epites.com/anyagok/fejer.pdf (Letöltés időpontja: 2017.02.10)

44. Vitek G. (2009): Gárdony. Agárd, Dinnyés és Gárdony története a kezdetektől napjainkig. Dinnyés-Gárdony 326 p.

45. Votisky A. (1934): A Velencei-tó problémái. Budapest: Bethlen Gábor irodalmi és nyomdai rt. 26.p.

46. VTE (2011): Velencei-tó Térségfejlesztő Egyesület LEADER Helyi Akciócsoport Helyi vidékfejlesztési stratégiája. (Letöltés időpontja: 2017.02.07) Forrás: http://velenceitoleader.eu/files/HVS/HVS_2011-uj.pdf

47. Záhonyi F. (1964): A fizetővendég szolgálat, a campingek és motelek a szálláskapacitás tartalékai. In: *Idegenforgalom* 10 (23-24) p. 20-21.

INTERJÚK

1. Kupi L. (2015): Interjú Kupi Lászlóval, Kápolnásnyék volt alpolgármesterével. Készítette: Wirth G. 2015.06.10.

2. Sívó R. (2015): Interjú Sívó Rolanddal, a Velence Resort & Spa szálloda igazgatójával. Készítette: Wirth G. 2015.07.17.

3. Szigetvári O. (2013): Interjú Szigetvári Orsolyával, az Agárdi Gyógy- és Termálfürdő marketing- és értékesítési vezetőjével. Készítette: Wirth G. 2013.11.12.

4. Tóth I. (2013): Interjú Tóth Istvánnal, Gárdony polgármesterével. Készítette: Wirth G. 2013.11.19.

5. Vitkóczi É. (2010): Springer Ferenc – a tómentő. Készült a szerző dr. Richvalszky Évával, Springer Ferenc özvegyével, dr. Springer Miklóssal, Springer Ferenc öccsével és Szaniszló Elemérrel, a VIB Titkárságának egykori munkatársával készített interjúi alapján.
6. www.regioregia.hu/index.php?hir_id=4400 (Letöltés időpontja: 2014.01.28.)